

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J. U. Christensen:

Tider og Skikkelser

i

Midtsjællands Historie.

Særtryk af Ringsted Folketidende.

Folketidendes Bogtrykkeri Ringsted
1907

Forste Del.

Indhold af 1. Del.

Den gamle Bostavn	3
Den gamle midtsjællandske Landsbh	10
Naar byggedes Landsbherne.	18
Landsbhen og dens Jord	26
Til Belysning af det daglige Liv. .	34
Haraldsted, Knud Hertugs Helgen- sted	60
Fra Hagbarðs Høj til Kilden i Bøge- skov	80
Skellerød	88
Englerup	91
Sigersted	92
Bringstrup med en Oversigt over Agerbetegnelserne før 1788 . .	96
Gyrstinges ældre Historie	114
To Præster indebrændte	116
Hr. Jens Daniels Skæbne	118
En „forsat“ Præst	124
Sagnet om Christian den 4des Uetlinge	131
Gyllembourg og Thomafine Hei- berg paa Ruhedal	137
Kilden i St. Bøgeskov	148
Af Nordrup-Farringløses Historie . .	155
Den „Besatte“ i Farringløse . .	162
Af Præsten Hans Nordrups Levned	168
Af Giesegaards Historie	177

Norden for de midtsjællandske Søer	195
Den forsbundne Allindegaard og Billeætten	201
Skjoldnæs	229
Skjoldnæs i Lenstiden	247
Skjoldnæsholm opstaar	253
Magister—Livsfrage—Lensmand (et Blad af Ringsted Klosters Historie. Bearbejdet efter Trovøls Lund: Dagligt Liv, 8. Bind.)	264

— 11 —

Den gamle Bostavn.

Stod man en Sommerdag paa et af Midtsjællands Højdepunkter og lod Blikket løbe Synsranden rundt, vilde man i et hurtigt Overblik omfatte det meste af det Omraade, vi i disse Skildringer fortrinsvis skal beskæftige os med.

Det er den Landsdel, der afmærkes af Gyldenløves Høj i Nord og Peder Ores gamle Borg i Syd, af Hvidernes historiske Egn i Vest — der historisk slutter sig til Sorø, hvor Hvidernes Kirke er — og Svenstrup Skove i Øst. Det Landomraade, om hvilket vi vil søge at fremdrage spredte, interessante Træk fra fortiden, er i Hovedsagen det gamle Ringsted Amt. Indtil 1793 var det nuværende Sorø Amt delt i 4 Amter: Ringsted, Sorø, Antvorskov og Korsør. Ring-

sted Amt var bestemt ved den ældgamle Herredsgrænse.

Vi forpligter os dog ikke helt til at følge disse gamle Grænser, en Gang imellem gaar vi udenfor dem, hvor Talen er om Egne, der i vor Tid er knyttede til Midtsjællands østlige Sogne, andre Steder naa'r vi maasse knapt Grænsen. Hensigten med Skildringen er at fremdrage Billeder af Livet i længst svundne Tider og dertil at knytte Beretninger om Personer og Tildragelser, der karakteriserer disse baade længere tilbage og nærmere ved Nutiden.

Materialet til disse Skildringer er samlet fra vidt forskellige Kilder. Det er hentet fra støvede Arkivers gulnede Blade og knudrede Skrift, det er hentet fra Bøger, som er vanskeligt tilgængelige for folk i Almindelighed, det er endelig ogsaa i visse Tilfælde — dog sjældnere — hentet fra Folkemunde. Den, der skriver det, havde oprindelig til Hensigt at lade det omfatte et endnu større Afsnit af Sjælland; men det vilde blevet uoverkommeligt. Den vestlige Del af dette

Blads Cæsefreds — nærmest Sorøegnen — har nemlig en saadan Rigdom af Minder, at de kræver en Behandling for sig, en Del er tidligere beskrevet her i Bladet.

Her bliver selvfølgelig ikke Tale om nogen strengt videnskabelig Afhandling. For en saadan egner et Dagblad sig jo ikke. Der bliver Tale om Skildringer af Stikkesler, Tider og Tildragelser, saaledes som de er kommet Nedsriveren i Hænde i den fritid, han har anvendt til Arbejdet. Meget kan synes tilfældigt valgt og uvæsentligt, er det maasse ogsaa; men ud af de mange Smaatræk fremgaar dog Billeder, som bidrager til at fæste forstaaelsen af og Kærligheden til den Egn, som er vor Hjemstavns og vore fædres før os.

Her har de levet og lidt, virket og nydt. De har bosat sig her i fjerne Tider, hvorom Historien intet véd at fortælle, men hvorom Kæmpehøjene paa vore Marker og fundene i fortids Grave bærer Vidnesbyrd.

De har rejst deres Byer og Landsbyer her i Tider saa langt tilbage,

at end ikke Kirkerne, der i Nutiden staar som de ældste fortidsminder, var til.

De har ryddet Landet og udtyndet Skovene, der har dækket Landet i den graa Old. Siølund — Sjællands ældgamle Navn — tyder jo paa Skovrigdom, hvis da den poetiske fortolkning af Navnet er rigtig.

De har sejlet paa Aaerne, de har fisket i Søerne, de har jaget i Skovene. De har krige med fjender, og de har elsket deres Kvinder. Høvdingen har hersket her, og fri Bønder har stævnet til Tinge for at føre Kæremaal og tale sig til Rette. „I Sjælland holdtes Landstinget om Onsdagen i Ringsted“. Hærpilen eller Budstikken gik mellem fri Mænd, „naar fjender kom fore Landet og Bagn brændte“ og almindeligt Opbud gjordes fornødent. Snekkerne sejlede helt ind i Sjællands Hjærte; de bragte Hagbard fra Norge til Kong Sigers Gaard og Jomfru Signes Bur, og de bragte Asger Ryg til Udsfibningsstedet ved Susaaen, hvorfra Færden fortsattes mod fjenneslev.

Kristendommen kom til Landet. Kirkerne rejste sig, uanselige af Ndre, i de ældgamle Landsbysamfund, der ligger tildels paa de samme Steder og tildels med de samme Navne som i den graa Oldtid, om end der er kommet flere af dem. Klostre rejste sig. De gamle Offersteder, hvor der ofredes til Frøj, som i „Frøsmose“ mellem Bringstrup og Fjenneslev, og blotedes til Tyr som i det formentlige Gudehov ved Terslev glemtes, og Klokkerne ringede Jætter og Underjordiske af Lande og den hvide Kristis Lære ud over Landet.

Men end tudede Ulv og gryntede Vildsvin i de tætte Skove i Sjællands Midte, og svære Sten staf frem af den daarligt ryddede Dang, medens Kornet dog bredte sig i frodighed paa Tofte.

Der kom Ufredstider og Vender-tider . . .

Dore forfædre var de første, der blev vidende om Knud Lavards Endeligt i Haraldsted Skov. De saa sidenhen den tapre Skare, der, ført af den Roskilde Bisp, fo'r mod ven-

disse Røvere ved Boslunde. Og denne Landsdel gav sit Bidrag af faldne til det forfærdelige Slag ved Næstved i Erik Blippings første Regeringsaar, da ti Tusinde sjællandste Bønder faldt i Kampen mod fyrsten af Rygens Ryttere, der var kaldt til Kamp mod Konge og folk af den overmodige Bisp, der da beklædte Absalons Stol. Dette Slag bliver jo paa en Maade Overgangsledet til den sjællandste Bondes fornedrelsestid, der strækker sig gennem Hundreder af Aar, først under Bispevælde, saa under Adelsvælde; dernæst under Enevoldskonge- og Lykkeriddervælde; Jorden glider fra Bondehaand til Herrehaand. Bønderbyerne kryber i Skjul under Herreborgenes Dinger, mange Bønderbyer forsvinder, opsluges i Herregaardene. Lensherrerne paa Skjoldnæs og Ringsted Kloster bliver siden hen folkets egentlige Herrer, det ufri folk, der først udløses ved frigørelsens Klokkeløst i 1788 og den fri forfatnings Morgenrøde i 1849.

— — Vi beder Læseren følge os

paa denne Vandring. Han har næppe gjort den før, saa Dejen vil forhaabentlig ikke blive ham for trættende, selv om den bliver ret lang.

Den gamle midtsjællandske Landsby.

Dens historiske Indskud.

Kirkens slanke Taarn, Skolens lyse Mure og blanke Ruder, forsamlingshusets røde eller gule Murflader, Mejeriets dampende Skorsten, velholdte Gaarde med smukke Haver, venlige Huse med legende Børn, sine Steder Gadelygter og vellagte fortove — ja, saaledes ser Nutidens ideelle Landsby ud. Ofte er Rækken af Gaarde brudt, Ejendommen er flyttet ud og behersker den Mark, der hører til den.

Hvor vidt forskelligt er det Billede ikke fra det, Landsbyen vilde frembyde for 100 end sige da for 1000 eller flere Aar tilbage!

Landsbyens Alder kan ikke bestemmes. Men utallige Ting fortæller

os, at fra ældgamle Tider har Bo-
pladsen for den Egn, dette Bylag
eller dette Sogn været paa det Sted,
hvor Landsbyerne den Dag i Dag
ligger.

Landsbyerne, deres Navne, Indret-
ning og Beliggenhed er den Dag i
Dag Vidnesbyrd om vort folks
tusindaarige Ret til dette Land.

Det sidste Hundredaar, da Indi-
videts frie Ret til at foretage for-
andringer i stor Udstrækning har
været ubeskaaret, da mangen Mand
har siddet som Selvherster paa sit
Eje, har udslettet mangt og meget
af det for den gamle Landsbyform
karakteristiske, men vender man blot
tilbage til de gamle Kort fra før
Udstiftningen har man talrige Bi-
drag til forstaaelse af Tilstandene.
Forfatteren, Skoleinspektør Lauridsen,
har Væren af at have givet vægtige
Bidrag til Oplysning om de gamle
Landsbyformer.

* * *

fra de ældgamle Dage, da Nor-
dens Nomader blev boende, — deraf

Betegnelsen *Bonde* — skriver sig *Landsby-Samfundene*. *Løjtpladsens* *Byggeform* blev bibeholdt; hvor flere var sammen, var man stærkere til at modstaa fjendtlige *Naboer*. I længst svundne *Tider* har disse *Boliger* været lave *Hytter*, flettede af *Ris* og stampe-
pede af *Jord*, snart er dog *Tømmeret* fra de talrige tætte *Skove* bleven det hovedsagelige *Byggemateriale* („*Bulhusene*“, som de endnu kendes fra *Norge* og *Sverig*), og det har holdt sig gennem lange *Tider*; i *Kristen-*
dommens første *Århundrede* vides saaledes *Kirkerne* i stort *Tal* at være bygget af *Tømmer*.

For halvandet *Tusind* *Åar* siden, maasse mindre, maasse mere, er *Landsbyformerne* opstaaet; de er, som nævnt, kommet som en naturlig *følge* af *folkets* *Udvikling* fra *Nomader*, der ved *folkevandringerne* er kommet herind og efterhaanden har fæstet *Bo* paa de *Pladser*, der behagede dem bedst.

Som de vandrende *folk* havde haft deres *Løjtpladser*, saaledes har de ogsaa, efterhaanden som de blev fastboende, sluttet sig sammen i *Byer*.

Det var gammel Sædvane, der fulgtes, det var følelsen af Utryghed, der nødvendiggjorde det. Hyppigst har Ejerlagets fører, Høvdingen eller den første Nybygger, vel givet Byen dens Navn, andre forhold, som vi ikke nu kender, kan ogsaa have spillet ind, naar Navn gaves. Men farer, der truede, lærte Menneskene at staa Ryg imod Ryg, enten det saa var til Værn mod Ufredsfolk eller Skovens vilde Dyr; endnu den Dag i Dag vækker det Uro, naar der — som man siger — er „Ugler i Mosen“, skønt det simpelthen er noget Drov. Nej, vore forfædre havde mere Grund til at være urolige, naar der var „Uller (d. e. Ulve) i Mosen“; thi da kunde Hjorden trues.

Derfor byggedes de fleste Byer som Rundbyer eller sluttede Byer, der omfattede Gadepladsen, i hvis Midte Byens Mænd samledes paa Oldermændens Bud for at fatte Beslutning i Byens Sager. Den sluttede Byform er ganske vist gaaet tabt mange Steder, dels ved nye Gaardes Bygning, dels ved mindre Ejendom-

mes fremkomst og endelig siden Udflytningen ved Udflytning; men med lidt Opmærksomhed kan man i mange midtsjællandske Landsbyer erkende den sluttede Byform, enten som Rundby eller som Langby. Medens Rundbyen enten er kvadratisk eller cirkelformet, altid i sin Oprindelse fredsformet, er Langbyen, som Navnet siger, langstrakt. Medens der i Rundbyen er stor aaben Plads i Midten, giver Langbyen kun Plads til en Vej og en Smule Jord paa begge Sider af denne; dette er de saakaldte „fortoster“, i hvilket Navn man skifter den nu anvendte Betegnelse fortov. Men i mange Tilfælde er den oprindelige Byform i meget tidlig Tid bleven forrykket ved stærk Tilbygning.

Sigersted har været en af Egnens mest typiske ældgamle sluttede Byer; Kirken ligger helt udenfor den fra langt ældre Tid værende sammenbyggede By. Bringstrup har sikkert ogsaa oprindelig været en ret udpræget Rundby, Gyrstinge og Ørsløv ligeledes, medens man i

Terslev og farringløse har typiske Langbyer. Kværkeby har indtaget et Mellemstandpunkt, men her har Husbebyggelse af den oprindelige Badeplads med paafølgende Vej-anlæg haft Udslættelse af det oprindelige Præg til følge.

Den tredje Byform var Terrænbyen, der i Reglen kun bestod af én Række Gaarde, men hvor Bopladsens anden Side da dækkedes af en Søbred eller et urejsomt Mosedrag.

* * *

Det var Bønder fra Landsbyerne paa de danske Sletter, der som Vifinger hærgede i Vesterleden, det var Bønderne, der ved deres udvalgte Mænd sammen med Kongerne raadede Landet og udgjorde Hirden. Et haardsført og barsk folk har det været. Den gamle Klosterskribent Adam af Bremen, der fortæller om Norden omkring Aar 1030, siger om Sjællænderne: „Anden Straf end Trældom eller Øre anvendes ikke for forbrydelser, og den, som bliver dømt sætter en Ære i at være lystig derved.

Chi for Taarer og Sønderknuselse som vi (Tyffere) sætter saa højt, har de Danske i den Grad Affky, at man hverken har Lov til at græde over sine Synder eller over de kære Af-døde".

Kristendommen bragte vel mildere Sæder til Norden. Men Krigshaandværket ligger Slægterne i Blodet. Fra fædrelandshistorien kendet vi de langvarige fejder mellem Svend Estridsen af Danmark og Harald Haarderaade af Norge, og betegnende er det, at en af de saa Bønder, hvis Navne er bevarede fra disse Kampe er Aslak fra Balstorp ved Ringsted. Han var Korgænger hos Skjaln Hvide af fjenneslev i det store Slag ved Nisaa i Halland (1062) og det fortælles, at han uden anden Dækning end sit Skjold, kun med en Egeknippel fra Koret i Haanden, sprang over paa et af de norske Skibe og forjog alle fjenderne fra det.

Men en Menneftaalder senere er Aslak bleven en Guds Mand, der modtager Aabenbaringer fra selve den hellige Kong Knud, som i Mellem-

tiden er falden for de stridbare Dendelbobønder. Thi i Marts 1096 kommer den gamle Aslaf fra Bals-
torp til Erik Ejegod og Dronning
Bodil i Roskilde og melder, at den
hellige Knud i en Drøm har paalagt
ham at sige Kongen, at den nyjødte
Kongesøn skal hedde Knud.

Kongesønnen kom til at hedde Knud,
og da Erik Ejegod og hans Hustru
drog paa Pilgrimstog til det hellige
Land, kom Kongesønnen ud til en
anden midtsjællandsk Landsby, Fjen-
neslev, hvor han sattes i Pleje hos
Skjalm Hvide.

Kongesønnen var den senere Knud
Lavard, der mange Aar derefter
fandt sin Død udenfor en tredje midt-
sjællandsk Landsby, Haraldsted, der
saaledes kom til at spille en om end
førgelig Rolle i Historien.

Saaledes lysner Sæga over Landet
og de gamle Landstyer.

Naar byggedes Landsbyerne? Hvad deres Navne fortæller os.

Skriftlige Beretninger giver intet Svar paa Spørgsmaalet: Naar byggedes Landstyerne? Men gennem Videnskabens Slutninger, støttede paa Valdemarstidens Jordebøger og ved Udledning af de gamle Navne har man dannet sig en Mening. Nu ligger der By ved By, og Byerne begynder tilmed at opløse sig ved den stedse stærkere Udflytning. Gaarde og Huse rejser sig som selvstændige Bostæder. Og maasse er dette kun den ældgamle Historie, der gentager sig, dog saaledes at Betyggelsen nu er mangefold tættere.

Da vore forfædre, Jæger- og fiskerfolket, efter at have vandret om i de Egne, hvortil de var komne, begyndte at fatte Agerbrugets Kunst,

flog de sig ned paa de fruchtbarste Steder. En Høvding med sit Samfund tog Landet, der fra Urtiden havde henligget urørt, sine Steder flodbevoret, andre Steder fuldt af Sten osv. Høvdingen tog aede sin Gaard og gav Bostedet Navn og Trællene dyrkede Jorden; sidenhen fandt der Omdannelser Sted, og Bostedet fremstod som Fy.

Vore Videnskabsmænd har givet gode Grunde for, at Landsbyerne der til vore Dage har beholdt deres ældgamle Navne (som har Rod i Tider for maasse 2-3000 Aar siden) fortrinnsvis er dem, der ender paa -sted, -lev, -løse, -inge og -by.

Hvorledes vil dette nu passe paa de stedlige forhold?

De betydeligste Fy er i Almindelighed Kirkebyerne; men Byerne er ældre end Kirkerne, og saa vist som dette er rigtigt, saavist er det naturligt, at da Kristendommen kom ind i Landet, byggedes Kirkerne netop ved de største, rigeste og folkerigste Landsbyer. Tager vi nu 30 af Midtsjællands Kirkebyer, viser det

fig da ogsaa at ikke mindre end $\frac{2}{3}$ af disse har de ovenfor betegnede Endelser, nemlig:

4: „sted“ (Alsted, Haraldsted, Sigersted, Digersted).

2: „løse“ (Benløse, farringløse).

11: „lev“ (Fjenneslev, Frerslev, førslev, Gørslev, Haslev, Kimmerslev, Sneslev, Terslev, Veterslev, Volerslev, Ørslev).

3: „by“ (Braaby, Kværkeby, Sandby).

1: „inge“ (Gyrstinge).

Betegnelsen „løse“ slutter sig i Reglen til Egne med bekvemt Land, brede Sletter, blødt afrundede Aasdrag, hvor Arbejdet hurtigt har baa-ret frugt. Endelsen „sted“ er ligefrem Betegnelsen for Bostedet — vistnok de allerældste Landsbyer —. Endelsen „lev“ har delvis samme Mening, men udledes dog af et oldnordisk Ord, som betegner Arvegods.

Disse Eynavnes Endelse er i Reglen knyttet til et Personnavn, og det vilde jo unægteligt — som Prof. Steenstrup skriver — være af betydelig Interesse, om det kunde fastslaaes,

naar den frie Bonde eller Høvding
 Othar valgte sig Ørslev til Bosted,
 naar Gøter og Ulger drog henholds-
 vis til Gørslev og Dollerslev og
 grundlagde disse Bopladser, maasse
 efter ved Skovenes Grænse at have
 taget Afsted med Frither, der drog
 til Stedet, hvor senere Ferslev
 byggedes, og Kimer, der drog til Sø-
 bredden, hvor nu Kimmerslev
 ligger.

Og de Byer, der fik Endelsen „inge“,
 hvad forklarer da den? Ja, vi har
 i Midtsjællands østlige Del kun 3
 Byer, der er typiske for Navnet, de
 bærer, nemlig Slimminge, Øyrsinge
 og Kyringe; og den forklaring, at
 Endelsen „inge“ svarer til Steder,
 med „langstrakte, mere eller mindre
 udhævede fordybninger i Jordsmon-
 net, hvor der enten findes eller tid-
 ligere har været Enge“ passer ganske
 godt paa disse Byer.

— Den anden Klasse Byer er dem
 med Endelsen „thorp“, der i Nutiden
 er bleven til „strup“, „drup“, „rup“
 osv.) Disse Byer er gennemgaaende
 mindre, af nyere Dato og Kirkebyerne

er forholdsvis faa iblandt dem. Det er Bver, som er opstaaet mellem de gamle Odelsbver — den Dag i Dag bruges Betegnelsen „*Torp*“, i Sverig, medens den her er faa godt som ganske er forsvunden. Af Kirkebver med „*thorp*“ Endelsen har vi i Midtsjælland kun 6, nemlig Borup, Bringstrup, Jvdstrup, Nordrup, St. *To*strup og *T*estrup.

Kommer vi udenfor Kirkebyernes Række har af 31 Bver kun de 8 Endelserne løse, lev, inge, sted og by, medens 25 ender paa „*thorp*“ i Nutidsforskelse, nemlig: Egerup, Englerup, Stee-*To*strup, *E*strup, *Taa*strup, *Morten*strup, *Aon*strup, *Svalm*strup *Aager*up, *Snekker*up, *Mul*strup, *Co*indelstrup, *Simmendrup*, *Stubber*up, *Ordrup*, *Ul*strup, *Ha*strup, *Kag*strup, *Eil*strup, *Tol*strup, *Bal*strup, *Slange*rup, *Torped*.

Hvornaar er *Torperne* bygget? Ja, forskerne gisner, at der for et Tusind Aar siden eller noget tidligere har fundet en stor Nybyggervirksomhed Sted i Danmark. Tider med Opgang og indvortes Sikkerhed har

vast Arbejdslysten, og Provinslovene fortæller om Nybygder, Torper, der rejste sig.

Man mener at skimte mange af Middelalderens Navne gennem Torpernes Bynavne. Utvivlsomt er det dog ogsaa, at talrige Torper er af ældre Dato endnn.

Men det giver i hvert fald Fantasia Grund under fødderne at tænke sig, at Esge, da han vendte hjem fra Venderfærden lagde Grunden til det senere Estrup, at Costæ grundlagde Tostrup og Bo Borup, medens Eghæl (Egil) byggede sin Gaard udenfor Ringsted, hvor det nu delvis nedlagde Eilstrup har ligget og kun mindes ved nogle Huse. Men vi véd intet bestemt. Om det er Høddingen Stubbæ, der har givet Stubber up Navn, eller Byen har faaet Navn af, at den er bygget paa et „Stub“ (Særløb) af den oprindelige By, kan ingen sige.

Derimod har vi fra den historiske Tid Vidnesbyrd om, at i hvert fald i et vist betydeligt Tidsrum, den

danſke Riddertid, har der i en Mængde af de midtſjællandſke Landsbyer været Hovedgaarde, der enten ſenere er bleven ndlagte eller i ſig har opslugt Bondebyen.

Exempelviſ kan ſaaledes anføres, at der har været Hovedgaarde i Bringstrup, Sigerſted, Englerup, Valsømagle, Farringløſe, fredsgaarde etc. I alle diſe Tilfælde, og der kunde nævnes flere, har Dæbner- og Riddertidens forfald atter omdannet Hovedgaardene til almindelige Bøndergaarde. I andre Tilfælde vides Bønderbyer at være nedlagte til fordel for ſamlede Gaarde ſaaledes Skivede, der er inddraget under Gieſegaard, Eſkildstrup, der har givet Herregaarden Eſkildstrup Navn, Otterup ligeledes, Stengelstrup og Øld i Terslev Sogn, der er blevet til Gaarden Stengelstrup, nu Sofiendal oſv. Endelig har der eksempelviſ i Middelalderen været Hovedgaarde i Allindemagle („Allindegaard“) og i Valsølle; diſe er ſenere blevet til Bønderbyer, men Byerne er i forrige Aarhundrede efter tit haarde Kampe gaaet over

til at blive Hovedgaarde, helt eller delvis, nu Allindemaglegaarden og Valsøllillegaarden.

Saaledes har der stadig været „Bewægelse i Landskabet“. Men Bewægelsen har ikke været større end, at det oprindelige stedse kan erkendes, baade gennem Navn og Ndre.

Landsbyen og dens Jord.

Vi har ondt ved at fatte, at i vort nu forholdsvis træfattige Land har indtil for en 800 Aar siden det vigtigste Bygningsmateriale været Tømmer — og først for 200 Aar siden forsvandt den sidste Trækirke i Danmark! Men ellers er intet af hin Tids Bygningsværker tilbage. Pyramiderne og Obeliskerne fortæller om Ægypternes Evner for Tusinder af Aar siden, Sydlandenes Ruiner, indiske Templer osv. fortæller hine folkeslags Historie. Vi har kun Rune-stenene, Stendysserne, Kæmpehojefundene og Køkkenmøddingerne. Da Stenen lagdes til den første ægyptiske Pyramide, var vort Land maaske flædt i Ispanser.

Træhusenes Saga er vi ude af Stand til at bestemme. En Bjælle-væg i Gaasetaarnet i Vordingborg

og enkelte fund af Tømmerbygninger i Gravhøjene er de eneste Vidnesbyrd om, hvorledes vore forfædre har tømret deres Huse enten som Blokhus — hvor Bjælkerne laa ovenpaa hinanden, i Hjørnerne sammenslusede med Bjælkerne fra den tilstødende Væg, saaledes at Bjælkeenderne skiftevis ragede ud over hinanden — eller som Stavhuse, hvis Vægge bestod af sammenpløjede Brædder og hvis Tag hyppigst bestod af Spaan (saaledes som Stavkirkerne i Norge fortæller os det.)

Da fornedrelsestiden kom over Landet byggede Gejstligheden sine Kirker og Klostre af Sten. Herremændene deres Borge af det samme Materiale, mens Bonden klinede sin Hytte, som han kunde bedst. Og som Tiderne gik, blev Bondegaarden mere og mere uanseelig i forhold til sine Omgivelser, indtil det store Omflag i det 18de og 19de Hundrebaar.

Men om Bolsinddelingen, om Dange, Aase og Agre giver de i de senere Hundrebaar optagne Kort værdifulde Oplysninger. Det er som

om Runestenenene allerede fra Harald Blaatands Tid begynder at spaa om, at Landbruget skal faa en rig fremtid i Danmark. Thi medens Runestene fra før den Tid væsentligt kun fortæller om krigeriske Bedrifter og Handlinger, melder de senere Runestene snart om En, der berømmes som „den bedste af Landmænd“, snart om „den gode Bonde“, „den bedste af Bomænd“, om „den, der som ung pløjede og saaede“ osv.

Lad os da se et Øjeblik paa, hvorledes Bymarken i længst spundne Tider er delt mellem: forfædrene til dem, der nu dyrker denne Jord med amerikanske moderne Maskiner:

Bypladsen ved Træet, under hvilket Bystævnet samledes, var Midtpunktet. Her samledes Bymændene til Byhornets Lyd, naar Kvæget skulde slippes paa Græs eller naar Gødning skulde udbringes, naar Sæd skulde høstes eller køres i Hus; udenom Bypladsen med det fælles Kær laa Gaardene tæt ved hinanden med Gaardsæde, senere Husmandshusene imellem, bagved Gaardene laa Tofterne. Den

dyrkede Jord deltes i Dange og hver Bymand havde sin Ager i hver Dang — i Reglen var Dangene tre —; den hver Gaard tilkommende Ager bestemtes efter det saakaldte Solstifte, saaledes at Inddelingen fulgte Solens Gang fra Øst til Vest. Bonden Nr. 1 skulde have Ageren Nr. 1 i hver Aas af Byvangen. Bymarkens i Reglen tre Dange afdeltes ved Hegn. I Græsvangen og paa Overdrevet gik Kræget løst hele Sommeren under Byhyrdens Opsyn. Naar Sæden var høstet blev „Voret opgivet“; dvs. Kreaturerne fik frit Lov til at søge sig Næring overalt. Ganske ejendommeligt er det at se, hvorledes de gamle Love sætter Bestemmelse om dette forhold. I Eriks sjællandske Lov, formentlig Erik Ejegods, bestemmes saaledes i det 74de Kapitel følgende, der giver et interessant Bidrag til Markfællesskabets Historie:

„Det skal man ogsaa vide, at om nogen Mand faar indhøstet (paa gammeldanskt hedder det „byrgæt“) førend andre, da maa han dog ej drive sit Kvæg i Dangen, om han

endog sætter det paa sit eget; thi det maa ej være tilladt, at nogen først maa nyde Været, fordi han er den første, som har indhøstet, hvad enten det er paa en eller flere Ager; hans Grande (Uabo) maa da optage hans Kvæg, endskønt det staar paa hans egen Ager, ligesaafuldt som om det ellers var kommet i Dangen“. Man ser deraf, hvor nøje det overholdtes at alle skulde være helt lige i Uydelsen af Markfællesskabets Goder. Der var dog Undtagelser: „Rider nogen paa sin Hest ud til sine Medhjælpere eller til sine folk og staar af Hesten og lader den æde af hans Eget, da maa ingen derfor optage den, og heller ikke naar nogen fører ud med Mad til hans folk og hans Heste staar paa hans egen Ager, mens de æder“. Men Erik Løvgiver har ogsaa tænkt sig, at der var Krafilere mellem hans gode Bønder, og han giver derfor ret omstændelige Anvisninger om, hvorledes saadanne skal behandles: „Er der nogen i By, som er saa daarlig, at han lader sit Korn staa ude, fordi han vil gøre

andre Skade dermed eller optage deres Kvæg, da skal hans Grander stævne ham til Tinge, og Tingmænd skal forelægge ham en Dag, inden hvilken han skal have indhøstet; faar han indhøstet til den Tid, da har han selv Gavn deraf, men faar han ikke indhøstet, da sætte han Hegn for sit Korn, men ikke maa han optage andres Kvæg, og hans Naboer skal nyde deres Været. Sker det, at en By faar indhøstet inden en anden, da skal den forste holde sit Kvæg fra Været indtil den anden faar indhøstet". Med denne sidste Lovbestemmelse forudsættes fællesskabet mellem flere Byer i Sognet.

Markfreden har i det hele fra ældre Tider været et Spørgsmaal af fundamental Betydning. De gamle Landsbylove, der efterhaanden er bleven fremdragne, giver det bedste Bevis herfor. Der findes utallige Bestemmelser til Sikring af Markfreden mod folk og fæ. I Lyngby Lov findes saaledes ikke mindre end 40 Paragrafer desangaaende. De begynder med Bestemmelsen om

at Rugvangs Led skal være hængte og færdige og gablukte til St. Michaelsdag og fuldtlukte til Voldermisse, „eller forbrut trei Mark for hver Mands Gierde, som er forfommed“. At forulæmpe Gærderne var en alvorlig Sag: „Hvilke, som springer paa Mands Gierde, vere sig Mand, Kvinde, Svend eller Pige, og det kan skieligen bevises, bøde til Byen én Mark og giøre Gierdet lige god“. Gærderne skulde efterses hver 8. Dag af to af Bymændene Bytyren havde adskillige Paragrafer i den Lyng-Bylov. „Tiuren at indtage og udlade“ hed en Paragraf, der bestemte: „Tiuren skal indtages Allehelgens Dag og holdes inde til Valborig Dag“; skete der andet med Tyren kostede det tre Mark. For at komme med i Tyrelaget betales 5 Skilling, og Bedækningspengene for en Ko var for Udenforstaaende 4 Skilling. Ja, det ser mærkeligt ud med alle disse Bestemmelser. Men er det egentlig mærkeligere end adskillige af de Bestemmel-

fer, vi nu til Dags vilde træffe i vore
 Tyreholdsforeningers Love?

* * *

I de fire første Afsnit har vi frem-
 sat nogle almindelige Betragtninger,
 nærmest for historisk at karakterisere
 Egnen, vi beskæftiger os med. Til
 Uddybning af dette Billede for en
 senere Tids Vedkommende følger i
 de førstkommende Artikler „Hændelser
 af det daglige Liv“. Dernæst gaar
 vi over til Skildringerne af de enkelte
 Landsbyer. I disse vil ogsaa være
 indflettet Personskildringer og Levneds-
 tegninger.

Til Belysning af det daglige Liv i „gamle Dage“.

„De gode gamle Dage“ taler folk tit om. Hvad Godheden angaar, vilde Nutidsmennesker vist meget betasse sig, Derimod er der ingen Tvivl om, at hver Tid har haft Egenheder, baade egnede til at skabe Tilfredshed og — til at faa Datidsmennesker til at sukke efter andre „gode gamle Dage“. I nogle Avisartikler evner vi ikke at optrække blot det groveste Omrids af det „Dagligliv“, der til forskellige Tider har rørt sig ude i vore Landsbyer. Og selv om vi evnede det, vilde det blive for vidtløftigt. Meget vil den oplyste Læser jo ogsaa kende fra Skrifter, der i Sagkundskab rager langt op over dette. Gentagelser af kendte Ting og forhold vil vi da lade ude af Betragtning. I dette Afsnit af de midtsjællandske Kultur-

billeder vil vi fortrinsvis bekræfte os med forhold, vi kan stedvæite som knyttede netop til denne Egn. Og vi maa derfor i særlia Grad holde os til Tider, der er nogen relativt nær — de sidste 2—3 Hundredeaar. Ud af det Materiale, vi har haft til Raadighed og samlet fra Sneise af forskellige Kilder, springer talrige Træk, ved Hjælp af hvilke man vel ikke er i Stand til at skabe noget samlet Billede, men som dog, set i Sammenhæng, bidrager til deres Tids Karakteristik.

De gamle Redskaber, der findes i vore Musæer, giver deres Bidrag til Forstaaelse af vore fædres Liv. Men de Regler, der i de gamle Landsbveftægter gives for Livet i Landsbvfamfundene bibringer os fuldkomnere end noget andet en foretilling om forholdene. Først i de senere Aar har to Mænd — Poul Bjerge og T. Søegaard — taget sig for at faa disse gamle Love bevarede for Efterverdenen. Fra Midtsjælland er to saadanne gamle Love bevarede: Lyngby Lov, der findes blandt de Thottske

Manuskripter i det kongelige Bibliotek, og Sneslev Bylov, der findes blandt de Rostgaardske Samlinger i Universitetsbiblioteket; den første er dateret 1670, den anden Aar 1649. Men det gælder for disse to som for de øvrige Bylove, at de sikkert er af langt ældre Dato; de har levet i Aarhundreder forud og haft Lovskraft blandt vore Forfædre; allerede 1492 vides Kong Hans at have staaet fæstet de fynske Vedtægter; allerede den Gang har de altsaa været gamle.

Der er Kærnekræft i de gamle Regler, som Lovene (Viderne) giver.

„Frygt Gud, gør Ret og Skel,

saar gaar det Dig vel til Liv og Sjæl“
 staar der uden paa Sneslev Bylov, der selv fortæller Tidspunktet for sin Tilblivelse i skriftlig Skikkelse. Det var den 1. Maj 1649, at Indbyggerne i Sneslev tilfammenkom og samtlige tilbød hinanden Endrægtighed, Huldskab og Troskab udi By og udenfor. De brave 18 Sneslevmænd var flart paa det rene med, at saadan Endrægtighed er fornøden; thi

hvor der ingen god Politi, kristelig forordning og skikkelig Vedtægt her, men hvor hver søger sin fordel, rager Ild til sin Kage, raner og røver osv., der følger intet andet end drabelig Ulykke og dødelig Plage, der fører manges til ond Samvittighed og fortvivlelse, til timelig og evig Skade, som Historier og Exempler noksom udviser. I det hele taget ser de Snesev Mænd kristelig og moralsk paa Tingene.

Senere staar der saaledes i Vedtægten, som sandt er, at efterdi Herren selv lærer, at vi skal først søge hans Rige og Retfærdighed, saa er det ikke mere end rimeligt, at det paalægges saavel Husbonde som Hustru ikke at forsømme sin Sognelirke tvende Søndage paa Rad; overtræder nogen dette Bud, skal han eller hun „give til Byen en fjerding Øl, Øvrigheds-Ret uforfrænket“; men hvis nogen overtræder Herrens Sabbat ved grovt Arbejde, slipper han ikke med mindre end $\frac{1}{2}$ Tønde Øl til Byen, og saa skal han tilmed svare Øvrigheden for Helligdags Brøde. Disse geistlige

Bestemmelser, der slutter med de store Kranta Øl gør efter vor Tids Opfattelse i deres Udgang ikke noget fristeligt Indtægts; derimod maa det antages at have haft en gavnlig Indflydelse, naar Banden og Sværgen skulde betales med 1 Stilling pr. Gang, og i det hele taget maa Nutids Maalestof ikke anlægges ved Bedømmelse af Fortids Tildragelser.

Oldermanden i Bylaret var en vigtig Person i Landsbyen. Hvert Aar beklædes og tilsættes en forstandig og ærlig Dannemand som Oldermand. Han skal føre nøje Indseende med alt, hvad der angaar Byens Vel, han skal høre Sager og Klagemaal og føre Straf og Renselse over de Udoivillige, hedder det i Sneslev Bylov. I det hele taget erfarer man af de gamle Vedtægter, at Oldermanden har været en Slags Lægmands-Dommer. Dersom nogen Bymand fører Klagemaal over sin Medbroder for Sager, som ikke angaar Liv og Ære skal han hverken fare til Tinge eller Husbonden (Herre-

manden), men paa fire Gadestævner efter hørandre forklage sin Sag for Oldermænden, og da skal Oldermænden efter Sagens Lejlighed enten selv fælde Kendelse eller udtage fire uvildige Mænd, som da dommer de Stridende imellem.

Her staar man overfor en Bestemmelse af ældgammel Dato fra den frie Bondetid, der viser os Landsbysamsundet som sin egen Øvrighed.

Mange Hvert paalaa Oldermænden. Han inddrev Panter, og det kostede en fjerding Øl, hvis den Mand, Oldermænden havde udset til sin Hjelper, undslog sig, og naar Oldermænden havde blæst i sit Horn paa Gade, skulde hver Mand enten selv eller ved Bud melde sin Nærværelse eller bøde to Skilling. Til de tilsyneladende mindre betydningfulde Hvert, som Oldermænden havde, hørte ogsaa, at han skulde føre flittigt Indseende med, at Byens Tyr blev vel fed og medfaren; „Indseendet“ med Tyren var meget nøjagtigt; Foderværten, som vi nu vilde kalde ham, maatte saaledes ikke „uden

en fjerding Øls fortabelse lade hannem (∴ Tyren) bruge uden Oldermændens Vidskab".

Den Snesevste Bylov giver en klar forestilling om, hvorledes By-mændene selv drog Omsorg for „Ret og Skel“; man holdt ikke af at løbe til Øvrighed. I Tilfælde af begaaet Tyveri kunde den Bestjaalne tage tre Mænd med sig og foretage Under-søgelse hos den eller dem, mod hvem han havde fattet Mistanke. Og det gjaldt om ikke at stille sure Miner ved en saadan Under-søgelse, thi „hvo som ikke villig og venlig oplader alle Døre og Laase“, han give til Byen en Tønde Øl og være mistænkt for Gærningen.

Blandt Byens Tilsynsmænd var ogsaa foldegemmerne, der ligeledes valgtes af Bomændene og skulde tage vare paa, hvis Kvæg der kom i folden; Straffen for forsømmelighed udmaaltes ogsaa i en fjerding Øl.

Om forholdene paa Mark og i Dæng findes der en Række Bestem-melser i Snesev-Loven. De sigter alle til at værne Markfreden, et for-

hold, der, som vi tidligere har bemærket, er af overordentlig stor Betydning, hvis ikke fællesskabet skulde blive til en ulidelig Plage.

Hvert Aar udpegedes to Mænd til at opskrive og indkræve alle de Bøder, som kom ind ved Overtrædelse af Vedtægten. Det forbrudte kom i alle Tilfælde det fælles Samsfund til Gode, men Vedtægten omtaler intet nærmere hero m

Derimod findes der i Sneslev-Vedtægten en Bestemmelse om, at naar Stævne holdes, skal hver Mand „ved sin Helgens Ed“ osv.; dette viser, at Vedtægten — som er opskrevet i 1649 i den form, den da havde — mindede om den katolske Tid, skønt det var over 100 efter Aar denne. Man har heraf en forestilling om, hvor let de gamle Bestemmelser har holdt sig i folket.

Der findes i den her ofte citerede Landsbyvedtægt en Bestemmelse, der leder vor Opmærksomhed hen paa et forhold, som har spillet en meget stor Rolle særlig i det 17de og 18de Hundrebaar. Det hedder nemlig i Vedtægten: „Dersom nogen har

Kvæg, som man mener har fængelig (o: smitsom) Sygdom som Skab eller andet, da skal fire Mand det bese. findes det da besat med sliq smittelig Bræk, da skal Ejeren være forpligtet til at skaffe det af Marken samme Dag eller have fortabt $\frac{1}{2}$ Tønde Øl, og Bymændene har da Magt til at dræbe og ihjelslaa det, hvor det siden findes." Denne radikale Bestemmelse viser Vængstelsen for de epidemiske Kvægsygdomme — og med god Grund.

Kvægpesten har været en frygtelig Svøbe for Landbruget gennem Tiderne, og fællesskabet vanskeliggjorde den virkningsfulde Bekæmpelse. Historikeren Jac. Langebæk, der i Sommeren 1746 foretager en Rejse fra Roskilde over Midtsjælland til Gerdrup ved Skelshør fortæller, at han paa hele Strækningen fra Roskilde til Bestemmelsesstedet ikke saa „et fæs Hoved" raa Markerne, før han kom til Gimlinge, hvor der gik nogle Køer og Kalve. Efterhaanden som Bondestandens Usfeldom kulminerede, synes ogsaa Elendigheden med Kvæg-

fygen at have naaet Toppunktet. De forsigtighedsregler, som angives i Sneslev-Vedtægten, synes slet ikke at være bleven bragt til Anvendelse. Fra 1770 ved man fra Sorøegnen, at Kvægpesten har hærget stærkt blandt Besætningerne dér. En Holstener, som paa den Tid opholder sig der paa Egnen, ved meget at fortælle herom. Ikke alene de fælles Græsgange, men ogsaa Staldene besmittes. Bønderne lader ikke alene Kvæget dø i disse, men deres Urenlighed gaar de saa vidt, at de efter at have trukket Huden af og udtaget fedtet ogsaa tager adskilligt af Kødets for at benytte det til Husholdningen og sluttelig jager de Svinene ind for at æde Resten; knap nok begraver de Benraden. En smittet Landsby kan man lugte i 1000 Skridts Afstand saa pestagtig er Stanken, der stammer fra de raadnende Kadaver.

Nogle enkelte Exempler i Tilslutning til ovenstaaende vil vise denne Plages forfærdelige Omfang. Den 18de November 1749 skriver saaledes Forvalteren paa Demmetofte: „Ved

Bregentved Gaard skal der paa tre Uger være bortdød 137 Stkr. Køer, 8 Stude og 143 aarsgamle Kvier samt 10 Kalve, saa der kun er 8 tilbage, foruden 24 Stkr. Smaat og Stort, der gaar paa Marken og endnu denne Vinter ikke har været indtaget paa Stald. Bregentved Gods er næsten overalt bespændt med Kvægsyge; ogsaa paa Heseø Gaard døde Kvæget gevaltig. Og er der sagt og brugt adskillige Raad saavel af Major West paa Tybjerggaard som af en Docter fra København, men har det altsammen intet hjulpet".

I 13 Byer paa Gisselsfeldt Gods dør i Tidsrummet 1756—64 ialt 1961 Stkr. Kvæg, saa der kun bliver 283 tilbage, deraf kun Halvdelen Malkeløer. I Levetofte By er der kun et eneste Kvæghoved tilbage, da Pesten er gaaet gennem Byen.

Trykket af herskesyge Herremænd, plaget af Modgang, tuet af Krig og Skattebyrder var Bondestanden stedse gaaet nedad. —

Og dertil kom at „Jeppe dra!“...

Drilfældigheden havde gaaet sin Sejrs- gang gennem alle Samfundslag. Fra ældgammel Tid var det en mandig Egenkab at kunne bære en fuld- god Rus i festligt Lag. Den brune Mjød, det danske Øl, den tykke Mumme var efterhaanden bleven trængt i Bag- grunden af Brændevinen. Den kommer til Norden nærmest som en Lægedom. Tilsat med Urter har den overordentlig heldbringende Virkning — Malurt-Bitteren har jo forøvrigt Ry den Dag i Dag. Gamle Læge- bøger fortæller, at hvo der er hæs, skal bestrøge sin Hals med Brændevin og drikke fastende deraf tre Morgener. Men omkring Midten af 1500-Aarene bliver Brændevinen et Nydelsesmid- del for de Bedrestillede. Kanniken Jep Heje gæster saaledes Claus Daa paa Raunstrup, og „de drak hinanden saa tappert til i Brændevin med- Deber, at Jep Heje blev saa beruset, at han, skønt ført paa en Vogn til Roskilde, ved Ankomsten dertil endnu var saa beruset og sov saa haardt at de ikke kunde vække ham med alle Roskilde Domflokker, i hvor stor Lyd-

de saa har". fra Borgenes og Købstædernes Lavsstuer breder Smagen for Brændevinen sig hurtigt. I 1563 befales det i et kgl. aabent Brev Landstinget i Ringsted, at da baade Adel, Borgere og Bønder drifter saa tappert fra Morgenstunden, at der bliver Tumult med Strigen, Raaben, Klameri og Trætte skal Landstinget begynde Kl. 7 om Sommeren og Kl. 8 om Vinteren — „senest" føjes der endda til. Man har aabenbart paa allerhøjeste Sted været bange for en altfor flittig „Kureren" med Brændevin for Hæshed paa Morgenstunden.

Men jo mindre Selvbestemmelsesretten blev hos Landets Befolkning, desmere drak Jeppe.

Drak han for at dulme Aarhundreders Tryk?

Herreborg rejste sig ved Herreborg efter Grevesejdens Tid, da Bonden fik sit haarde Knæk. Hvad havde det vel nyttet Midtsjællands Bønder, at de lod Borgen Valsø, hvor den strænge, myndige fru Anna Meinstrup havde siddet, lyse som et Truselsbaal mod Herremænd og Fogder;

den Borg rejste sig vel aldrig mere af Grus; men hvad nyttede det, at de — sammen med Landsknægtene i Grevens Hær — sønderrev Adelsfruen paa Ringsted Thing, fordi hun, skønt Kvinde, havde Mod — og det skal hun ikke lastes for — til at træde frem for den ophidsede Mængde? Der blev endog af en adeligfindet Poet begaaet et Vers om hendes Død i „en Dise ny om den Handel og fjerde“, som Greven af Oldenburg havde foranlediget, og hvori det hedder:

Den gamle frue Anna Holgers
af Adel og Rygte vel god,
lod Greven uskyldig slaa ihjel
udi Ringsted for sin fod.
Hun havde købt Grevens Lejde
Gast (givet) Greven en Skænk derfor;
er slikt ikke en ukristelig fjerde,
dennem holdt hverken Ord eller Brev
alle, der af Alder var.

Her fremstilles det, som om hun havde Retten paa sin Side. Men haard til Haands var hun i al sin færd. Og hun og hendes Slægt har maasse i mere fremherskende Grad end andre af deres Samtidige

været præget af den Opfattelse, at Bonden ikke var for meget mere at regne end et Umælende. Saaledes vides det, at fru Anne i 1532 af forstander Tønne Tønnesen i Clara Closter i Roskilde faar „overdraget“ en af Klosterets Bondesønner, som hedder Jens Persen og er født udi Allindelille, og som „maa og skal være, hvor som fru Anne hannem have vil paa sit Guds.“ Og et lignende Bevis paa Ufriheden har man i et andet Exempel, hvori omtales flere Bøndersønner fra „den Gaard i Valsømagle, hvorudi Ture Jepsen nu bor“ — „de skulle være, bygge og bo, hvor som fru Anne dem have vil“.

Hvad nyttede det vel, at hun blev ofret? De kommende Tider viser os fornedrelsen paa mangfoldig Vis. „Den danske Bonde sad en Gang som Herre paa sit Eje“, men han kunde ikke hævde sin Odelsret gennem de Tider, der kom. Hvad var der blevet af de mægtige Bondeætter, der ved Oldtidens Slutning gav Landsbyerne Præg?

Ja, Svaret kan sammenfattes i to Tal: I 1651 var der paa Sjælland (indbefattet Møen og Hveen) 15,310 Jordbrug og kun paa 140 af disse sad der Selvejere.

Kronen ejede 56 pCt. af Bondejorden (hovedsagelig det nordlige og nordøstlige Sjælland).

Adelen 27 pCt. (hovedsagelig i Bjeverskov, Faxe, Tybjerg, flakkebjerg, Merløse og Tudse Herreder samt Ringsted Herred).

Gejstligheden 17 pCt. (Roskilde Domkapitel: Egnen omkring Roskilde og Svenstrup; Universiteter: Løve, Tudse og flakkebjerg Herreder; Sorø adelige Kloster: Alsted Herred.) Vi læser samtidig om Gaarde, der ligger øde; forholdene er saa usle, at Bønderne i mange Tilfælde hellere gaar i Bremerholms Jærn end bliver Gaardmænd. 1651 vides det, at to Gaarde ligger øde i Gyrstinge, og at deres Jord inddrages under andre. 1657 hedder det, at 8 Gaarde i Bringstrup er afbrudte og lagte til andre; i de tomme Gaarde flyttede Husmænd ofte ind og fik Lov til at beholde en

Stump „Eykke“ og Græsningsret paa Overdrevet. Samtidig udstrækker Herregaardene med fornyet Kraft deres fangarme over Bondejorden. 1643 bliver 9 Gaarde og 9 Huse nedlagt i Slaglille og lagt til Sorø lille Ladegaard. Gisselfeldt inddrager en Del af Jorderne fra Sotorup By. Sten Brahe til Bregentved nedlægger ca. 1600 Landsbyen Lille Bregentved og inddrager 2 Gaarde i Haslev under Herregaarden, Næsbyholm inddrager 1650 2 Gaarde i Næsby, Kongsted ved Rønnede gaar ned fra 115 til 105 Gaarde, ialt 10 Gaarde lægges under Eystrup, Store Tostrup synker fra 78 til 65 Gaarde (Bonderup), Tersløse fra 45 til 34 (Tersløsegaard), Ørslev fra 42 til 31 (Øttestrup) og saaledes videre. „Mht. Tilegnelsen af Bondejord gaar — skriver Prof. fridericia — de engelske Herremænd i Spidsen allerede i det 15. Aarh. Bevægelsen breder sig til Nordtyskland efter de store Bondekrige paa Revolutionens Tid, og Nedlæggelsen af Bøndergaarde begynder for Alvor at spille

en Rolle i Danmark i det 16. Aarhundrede (efter Grevens fejde) samtidig med Opbygningen af nye, større og mere flotslignende Herregaarde".

Selvejet er for Bondestandens Vedkommende, efterhaanden som Adelsvældens Tid lider, ved at blive en Saga fra forne Dage. Et Par Tal vil belyse dette: I Ringsted Herred fandtes der i 1606 kun 10 Selvejergaardmænd mod 600 fæstere, 1651 er Tallet paa Selvejere 8, og samtidig er Tallet af fæstere endda sunket til 527; dvs. 75 Gaarde er inddragne. I Sorø Birk findes overhovedet ikke Selvejere, hverken 1611 eller 1653, men Tallet paa fæstere stiger her fra 377 til 442.

Et vægtigt Bidrag til Belysning af Kaarene blandt vor Egn's Bønder giver ogsaa følgende: Paa Gisselsfeldt Birketing mødte 1772 en Mand fra Tybjerglille og Aaret efter endnu en Mand fra samme By og en Mand fra Tustrup og bad sig fra deres Gaarde „formedelst Armod og Svaghed“. Christen Jenst i Simmendrup var i 1746

fommen i 249 Rigsdaler 5 Mark og 15 Skilling Restance til Bregentved og Laurs Brøde i Terslev i en Restance paa 102 Rgd. 5 M. 9 S.
 „Da de ikke kunde betale inden 15 Dage, skulde de straffes paa Kroppen med at arbejde i Kastelet, Christen Jenst i 25 Maaneder, Laurs Brøde i 10 Maaneder“.

Det siger sig selv, at under saadanne forhold affumpes det moraliske Begreb, og det er sikkert ikke noget enestaaende, at 12 Bønder i Sotofte og Ordrup 1769 ved Skjoldenæs-holm Birk idømmes betydelige Erstatningsstraffe i Anledning af begaaede Skovtyverier, eller som det hød for ulovligt at have hugget i de deres fæstegaarde tilhørende Skovparter. Da fæsterne er ansvarlige for, at der ikke hugges i Skovene, maa de erstatte Godset de manglende Læs (3 Rigsdaler pr. Læs). Ogsaa paa anden Vis søgte de fattige Bønder at bjærge noget til eget Bedste paa mindre lovlig Vis. Et Exempel herpaa er ulovlig Udnyttelse af Tørvemoserne. I 1785 tiltales saa-

ledes ved Skjoldenæsholm Birk 12 Gaardbeboere i Haraldsted for ulovlig Behandling af Byens Tørveskær i „Holtemarken“. Christoffer Hansen, Jydstrup, og Cornelius Jensen, Skjoldenæsholm, tog Skøn over, hvor meget der ulovligt var opskaaet og kom til det Resultat, at det drejede sig om 388 Læs Tørv, som var opskaaet og bortført andet Steds hen end til Gaardene. De 12 Mænd dømtes til at betale en Erstatning 1 Mark 8 Stilling pr. Læs. Hvis ikke den idømte Erstatning kunde udredes, skulde de have deres Gaardes Fæste forbrudt!

At Oplysningen under Kaar som her skildret var ringe, siger sig selv. Dr. phil. Gustav Bang har paa Grundlag af sine omfattende Kirkebogsstudier (Kirkebøger indførtes omkring 1645) givet interessante Meddelelser om Skrivefærdigheden paa Landet i det Tidsrum, vi her fortrinsvis beskæftiger os med. Han hævder, at det vistnok kan antages, at mellem fire femtedele og ni Tiendedele af den voksne Befolkning paa Landet har

været ude af Stand til at skrive deres eget Navn.

Og mellem denne uoplyste, i fortrykte Kaar levende faste Befolkning ser man — bl. a. af Kirkebøgerne — det uhyggelige Tog af forulykkede Eksisterer (forsultne, pjaltede, fulde af Utoej) Smaabørn og udslidte Oldinge, Krøblinge og frugtsommelige Kvinder, rømte Misdædere og Tattere.

Kongelige Anordninger indstærker stadig Lensmændene Agtpaagivenhed; men det nytter lidet i en Tid, hvor man intet ordnet fattigvæsen har. Disse forhuttede Væsener jages fra Bygrænse til Bygrænse; kunde de ikke gaa, førte man dem til Bykkellet. Undertiden, som det fortælles fra Kværkeby, blev de af Eidelsesfæller ført paa Bærebør, Blinde førtes af deres Hustruer eller Børn; Kirkebøgerne fortæller om deres Endeligt: „en meget fattig Kvinde, i lang Tid, formedelst en sær flod i sine Lemmer helt elendig, havde velhavende Brødre og Søstre, men døde forladt af dem alle i Bringstrup“, eller det var en fattig Tjenestepige, som formedelst

Sygdom maa sendes fra Næstved til Slaglille, men forstødes af sine Slægtinge og dør, eller en gammel afdanket Soldat, der kommer til førslev paa sin Vandring og dør dér; der meldes fra Braaby om en gammel fremmed Kvinde, der findes ihjælfrossen paa Marken osv.

Aarsagen til saadanne Menneffers store Elendighed finder man ogsaa ofte beskrevet i Kirkebøgerne; mange er ved fødslen viede til det Liv, de fører, fødte ind i det af Mødre, der har ført det samme Liv. Men der fortælles ogsaa — saaledes fra fjenneslev — om en ung Pige, der for at have syndet mod det sjette Bud med en Ægtemand, udstødes af det borgerlige Samsfund; og fra samme Sted meddeles om en Kvinde, der efter at have flakket omkring atter søger at erhverve sig en Plads i det borgerlige Samsfund ved at staa offentlig Skrifte, dvs. bekende sin Brøde i hele Menighedens Paahør.

I det 16. Hundredaar betragtedes dette som en af de strængeste Straffe, fideordnet med Gejstlighedens Magt

'il fra Prædikestolen at udslynge for-
dømmelsesdomme over de Sognebørn,
der brød Loven paa dette Punkt.

Megen Uretfærdighed blev sikkert
øvet, og ganske særlig uretfærdigt
maatte den menige Mand føle det,
naar hans Eige torteredes saa haardt,
samtidig med at man har mangfol-
dige Exempler paa, at Præster og
Adelsmænd ikke tog sig det saa nøje
med ganske aabenlys Overtrædelse af
dette Bud. Barbariske var Straffene
ofte. Bortjagningen fra fødebyen
havde til følge, at den forjagne
kunde komme til at vandre hjemløs
fra By til By og sluttelig havnede i
det uhyggelige Proletariat, der hær-
gede Landet. Undertiden kunde disse
hjemløse Kvinder, der jo var kommet
udenfor Loven og trods de strænge
Straffe derfor ernærede sig paa denne
uhyggelige Maade, give Anledning
til blodige Optrin. Saaledes vides
det, at i 1557 paa Kristi Himmel-
fartsdag sad to Mænd og Naboer i
Hem (s: Hømb) udenfor Ringsted og
draf en Staal Øl med hinanden.
„Da kom der en Skarns Kvinde ind

til dem, og de begyndte at sidde og trættes om hende saalænge, at den ene slog den anden død". Drabsmanden, der for dette letfærdige Kvindfolks Skyld havde udøst en Nabos Blod, blev dømt til Døden og henrettet, formodentlig paa den største af de to Kæmpehøje, der ligger mellem den nuværende Næstved Landevej og Hømb Mølle.

Hvor Oplysningen er ringe og Drifkeriet, florerer maatte naturnødvendigt Overtroen blive stor. Hæxprocessernes Tal er stort gennem Aarhundreder, men da vi ingen kender, som griber direkte ind i denne Egns forhold, skal vi ikke opholde os ved dem. Mange, mange gamle ulykkelige Kvinder har i en svunden Tid faaet en smærtesfuld Død paa Baalet, Ofre for andre Menneskers Ondskab eller Dumhed. Senere hen antager Overtroen ganske vist mere uskyldige, men ikke mindre udprægede former; Almuefildreren, N. Rasmussen, Søkilde, skriver saaledes: „fantastien, der vistnok opflammedes af Brændevin, Most og Gammeltøl, lod Verden befolkes

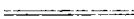
af over- og underjordiske Væsener: Trolde, Nisser, Ellesfolk, Bjærgfolk og Dværge, for hvem man ved alle Lejligheder maatte tage sig i Vare. Saa man om Astenen en lodden Hund, et Marksvin eller en Hare, kunde det aldrig fejle, at Synet maatte være Varsel om en eller anden Ulykke, Hunden fanden selv og Haren en gammel Høj".

Døden varsledes paa mangehaande Vis. Insekters Arbejden i Træværket om Alkoven blev Dødningehrets Varselsignal, Eighundens Tuden og Eighvalpens (Uglens) Skrig varslede ligeledes Død; og naar Liget bares ud af Huset, sænkedes Kisten tre Gange i Doraabningen for at hindre den Døde i at gaa igen, hvilket ellers vilde ske den tredje Nat efter Begravelsen, og var man endda ikke sikker, saa var det for alle Tilfældes Skyld godt at have en Hestesto slaaet fast paa Dørtærskelen, da ingen Genganger saa kunde komme over den.

Darulven truede Kvinderne, Ellesfolket loffede Ungdommen, Lygtemanden — „den uretfærdige Land-

maaler" — loffede folk ud i Mosen, Mare'n red baade Menneſter og Dyr, og ſelve fanden generede ſig ikke for perſonlig at forulempe folk; ſom f. Ex. naar Bonden i mørke Nætter førte hjem fra Staden, hændte det undertiden, at han havde følelſen af, at nogen havde ſat ſig op i hans Dogn; der var da intet andet for ham at gøre end ſtige af Dognen og lægge det nærmer Baghjul op i denne; naar han da ſøjede til: „Stat af og løb under!“, ſaa maatte Hr. fanden agere Baghjul.

Saaledes legede Overtroen med folk, og helt op i det 19de Aarhundrede vrimlede vor meſt folkelige, og den Gang meſt læſte Literatur, Almanak-historierne, med fortællinger om den Slags Tildragelſer og forlenede dem indtil for et Par ſmaa Menneſkealdre ſiden med det trykte Ords Vederhæftighed.

Haraldsted, Knud Hertugs Helgensted.

Dybt tilbage i vor Oldtid vilde vi kunne møde Haraldsteds Navn. Kæmpehøjene i Sognet fortæller om det nuværende Sogns tidligste Dage. Søen har budt fiskeri, og Skoven, der har nærmet sig Søen mere i sundne Tider, har været rig paa Vildt. Lunt i Lavningen har Landsbyen ligget, og, skønt i Landets Midte, med de gode forbindelsesmidler, som Søen og Aaerne bød til begge Sider. Med Datidens fartøjer har det været muligt at sejle lige fra Næstved til Haraldsted; maasse ogsaa ud gennem Vigersdalen. Den Høvding af Navnet Harald, der nævnte Stedet for første Gang, har valgt sin Boplads med fisker forudseenhed.

Og gennem Tiderne beholdt Haraldsted sin Betydning. Kongs-

gaarden fortalte, at efter Rigets Samling ved Gorm den Gamle har Haraldsted spillet en Rolle som et Sted hvor Kongerne rastede, naar de rejste fra Kongestaden Roskilde til Rigets vestligere Dele. Her gik en af de vigtigste færdselsveje gennem Sjælland i gammel historisk Tid. Endnu paavises ved Almosehuset (mellem Langesø og Gørlev Mose) Levnin-gerne af denne gamle Vej i form af en yderst stenet Undergrund.

Men det er dog først hin blodige Daad den 7de Januar 1131, der for Alvor fæster Haraldsteds Navn i det danske folks Historie. Her skal ikke vejes Grunde eller Modgrunde for, hvilke Prins Magnus' Motiver har været til at overhugge et vanskeligt Problem for den fremtidige Thronfølge i Danmark. Men Saxo fortæller, at Rygtet om Udaaden vakte Sorg over hele Landet og fyldte hvert Hus med Graad. De lystige Julegilder blev strax afbrudte, siger Saxo bl. a., og han fortæller os dermed, at for snart 800 Aar siden lod man Julegilderne fortrinsvis falde i

Dagene efter Nytaar; i saa Henseende har gammel Stif jo i Virkeligheden altsaa holdt sig lige til vore Dage.

Og vel blev Knud Lavards Jordefærd til Ringsted (som Saxo siger) en lidet anseelig færd, fordi det vel ikke maatte opfattes, som man ved at vise den Myrdede for stor Ære, skulde fortørne Kongehuset.

Men snart tog den Bevægelse, som Jærtegnene paa Mordstedet og paa det Sted, hvor Eigbærerne hvilede med Baaren, fremkaldte, stærk fart. Og der rejste sig blandt Hærmændene, Høvdingerne, og blandt Bønderne en Stemning, der er gaaet dybt i Sindene, og som har præget det følgende Landsting i Ringsted i Sommeren 1131. De myndige Mænd af Hvide-Ætten, Skjalm Hvides Sønner: Toke Skjalmsen og Sune Skjalmsen samt Asger Ryg, deres Svoger, Peder Torstensen til Pedersborg, og Peder Bodilsen af Næstved raadede jo over meget Gods, Landstrækningerne helt fra den anden Side Tuel Sø til Smaalandsøhavet, og de havde Bønderne med sig. De drog rundt til

Bystævne med den blodige Kappe, og der strømmede mægtige Skarer sammen til Tinge ved Ringsted for at høre de mægtige Mænd føre Kæremaal mod Landets Konge.

Saro fortæller, at Tinget holdtes „paa nogle Høje udenfor Ringsted“. Kong Niels selv holdt sig gemt i Ringsted af frygt for Berægelsen i folket. Hvilke disse Tinghøje har været, lader sig ikke nu fastslaa. Nutildags frembyder Ringsteds nærmeste Omegn jo ingen Høje af den Art, hvor et Ting kunde tænkes at være holdt. Rimeligvis har Tingstedet været i Mulstrup (herom i et senere Afsnit); de Øst- og Sydtra kommende færdselsveje gennem Sjælland har jo gaaet her forbi; en anseelig færdselsvej menes at have passeret Balstrup. Den Omstændighed, at Saro imidlertid nøjagtigt nævner, at Thinget holdtes paa nogle Høje udenfor Byen, kunde tyde paa et ekstraordinært Tilfælde. Og det er da næppe helt urimeligt at tænke sig, at Thingstedet i hvert fald ved denne Lejlighed har været paa Højene ved Estrup, nær den store

færdselsvej fra Roskilde Vestpaa, og samtidig nær det Sted, hvor forbrydelsen var bleven begaaet.

Ejendommeligt er det at fæste sin Tanke ved den Kendsgærning, at det er Sjællands Bønder, Almuen, der dømmer Prins Magnus fredløs, men „undlader at dømme Kongen baade af Hensyn til hans høje Værdighed og Værbødighed for hans høje Alder“. Retten til at dømme selv deres Konge havde Bondestanden endnu. Men dens fornedrelsestid nærmede sig samtidig med stærke Skridt. Det er Bønderne, der tvinger den rædde Konge til at møde paa Tinget; men han tør ikke møde frem for de forsamlede Storer Aafsyn til Aafsyn. Han forhandler ved Mellemmænd, og han maa fraspørge sig al Lod og Del i Udaaden i Haraldsted og forvise sin Søn og Rigets Arving til fremmede Lande.

* * *

Slægt paa Slægt har søgt Helse ved Kilden — søgt den og funden den, ja, hvem véd! Troels-Lund, der har fastet sig over Studiet af saa

mange Sider ved vore forfædres Tid, nærer den Anskuelse, at mange virkelig har fundet Helbredelse ved de hellige Kilder.

Hvorledes skulde det ellers gaa til at der langt op i Tiden kunde leve saa mange Beretninger om dem, der blev helbredede. Jo, vist har mange fundet Helsebod for Lidelser; og de, der er bleven helbredede, har udbredt de hellige Kilders Ry; de, der ingen Lindring fandt — og det har jo nok været de fleste — har næppe haft Lejlighed til at udbrede sig saa stærkt om deres Danskabne som de andre om deres Gudslykke. Og det behøves ikke at forbinde Tro paa noget oversanseligt med Helbredelserne ved de hellige Kilder. I Tider, hvor Renlighed og Hygiejne, var et ukendt Begreb for mangfoldige i Befolkningen, maatte et Bad i en Kildes klare, mineralholdige Vand, et Bæger af Vandet, just som det rældede frem af Jorden, eller Tvætning af syge Lægemdsdele, sikkert kunne have bragt Lindring. Der berettes — just ikke fra Haraldstedkilden — om Blinde,

der blev seende. Ja, hvorfor ikke? Den Blinde havde, som sin Samtid, maaske aldrig tænkt paa, at hans Øjne netop kunde trænge til et koldt Bad i krystalklart, rent Vand, og da han foretager sig denne Handling, løsner Betændelsen sig, og den Syge kommer sig. Hvem véd?

Slægt efter Slægt har ogsaa søgt til Haraldstedkilden, der fremsprang af Jorden, hvor den Uedles Blod udøstes. Gejstligheden vaagede i den katolske Tid over Stedet. Der byggedes et Kapel, og der boede en Munk — dette vides af en Bespørging saaledes fra Abbed Franz Andersen i Ringsted Kloster —, og denne Munk havde Ret til at handle med Aflad i den hellige Hertugs Navn. Til omkring Reformationstiden har denne Klosterbroder fra Ringsted haft sit stadige Bosted derude i Skoven ved Kapellet og Kilden; endnu 1566 nævnes det nævnte Bosted som „Kellegaard“ eller „Kildegaard“, og da Lensmand Ivar Bertelsen senere paa-byder, at Klostergodsets Præster efter Reformationen skal bo imellem deres

Sognebørn, faar Præsten denne ret fattige Gaard til Bopæl.

Men i de Tider derefter, da Reformationen har gaaet sin Sejrs gang og særlig nedbrudt al Tro til det fra Katholicismen overleverede, er Haraldsted Skovkapel og den hellige Kilde gaaet i Glemme. Det paastaas ganske vist, at der til den sidste Tid har levet, ja, maasse endnu lever gamle folk i Haraldsted, som kan huske, at der har været en Kilde i Nærheden af det Sted, hvor senere Knudskapellet fandtes. Men en Kendsgerning er det, at blandt Almuen var allerede i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede Kilden glemt, og paa den Tid spillede Kilderejserne jo ellers stadig en betydelig Rolle i folkeovertroen; nær op til vore Dage har Overtroen om Helene Kilde jo f. Ex. holdt sig. Og selv om der ikke har været Overtro knyttet dertil er Kildernes Minde jo mange Steder bleven bevaret gennem „Kildemarkederne“.

St. Knuds Kilde er derimod gaaet i Glemme; maasse er den udtørret; maasse

har de, der skrev om forholdene, heller ikke gjort sig den Ulejlighed at undersøge disse paa Stedet. I en Visesamling fra det 17de Hundrebaar findes Kilden ganske vist omtalt men i Atlas fra det 18de Aarhundrede (f. Ex. Pontoppidans bekendte „Danske Atlas“) findes Kilden slet ikke nævnt.

Kilden var „sunket i Hav“ og Kappellets Mure sunkne i Grus. For Hundreder af Aar siden har de fattige Bønder i Haraldsted brudt Sten af de søndrede Mure til deres Ildsteder og til Tætning af faldefærdige Mure. Skoven har trukket sig stedse længere tilbage, efterladende Purl og Krat udover Markerne, i et af disse skjulte Ruinen sig. Mens Danmarks Saga vendes Gang paa Gang og Lærken synger sin Sang over de én Gang hellige Steder, lues Bonden i Armod og Usfældom; hans Sans for Mindernes Betydning er svundet under Trykket fra oven. Et Glimt af de gamle Minder bryder vel til Tider frem, men de er vildledte; Hellig Knuds-Kilden skifter Sted, og

man mener at maatte søge den et helt andet, nemlig oppe i Skoven bag Kastrupgaarden, dobbelt saa langt fra Haraldsted som Kapellet havde ligget. I 1809 kommer Chr. Molbech paa sine Vandringer til Sjællands minderige Egne ogsaa til Haraldsted. Han fortæller herom — hvad der ogsaa giver et Bidrag til Forstaaelse af Almenoplysningen for 100 Aar siden — at „af de Mænd, jeg traf paa, kiendte ingen Hertug Knud, mindre til Sagnet om den Skov og det Sted i samme, hvor han blev myrdet.“ Hans fortsatte Undersøgelser giver dog til Resultat, at Bonden paa Kastrupgaarden er „vel bevandret“ i Knud Lavards Saga, og han saavel som andre paa Egnen angiver den saakaldte Sværtkilde eller Sortekilde i Skoven ved Kastrupgaarden som Hellig Knuds Kilde. „Omkring Kilden findes nu ingen Skov — skriver Molbech —, men det er endnu i Mands Minde, at den i Nærheden af Kilden er bort-hugget. Sværtkilden har et godt

Vand af kendelig mineralst Smag[^]
og slyjer aldrig."

Men det var ikke alene Molbech, der søgte at fastslaa dette minderværdige Sted. 1855, da Kong Frederik den Syvende gæstede Ringsted og lod foretage de Udgravninger i Ringsted Kirke, ved hvilke Valdemarernes Grave konstateredes, foretog han ogsaa, ledsaget af Professor Worsaae, en Køretur til Haraldsted. Fra dette Besøg meddeler Worsaae bl. a. som Bevis for de historiske Minders Udslættelse, at „nu er ogsaa den Bondegaard, der havde arvet Kongsgaardens Navn og en stor Del af dens Plads foran Kirkegaardsmuren Sydvest for Kirken, udflyttet. Kongshøjen, som knejsede saa smukt paa Kongsgaards-Kodden lige Vest for Kirkeetaarnet er sløjst paa en ubetydelig Rest nær". Denne Rest har forøvrigt holdt sig til den Dag i Dag. Men hverken Kong Frederik eller Worsaae fandt andre Kilder end den før nævnte Sværtekilde.

Det er den i 1896 afdøde daværende Direktør for Nationalmusæets 2den

Afdeling, Henry Petersen, der har Væren af at have givet Kilde-Problemet dets Løsning, og det er ikke en Gang et kvart Hundredaar, siden dette skete. Sammen med den for sine Studier over sjællandske Landsbykirker kendte Arkitekt J. B. Løffler, berejste han i 1883 Ringsted Herred for Direktionen for vore Mindesmærkers Bevaring. Han fandt endnu ved „Sværteskilden“ den gamle Pengeblok, et uomtvisteligt Bevis for, at den har spillet en Rolle som Helligkilde i en senere Tid; gamle Folk kunde endnu den Gang huske, at Præsten opbevarede Nøglen til Blokken. Folkemunde nævnte den nærliggende Skov paa Allindelille Grund „Myrdeskov“ og satte dette i forbindelse med, at her var Knud Lavard bleven myrdet. Men i en vid Omkreds fandtes intet som helst Spor af Ruiner. Henry Petersen paaviste, at „Myrdeskov“ intet havde med „Myrde“ at gøre, men snarest var et forvansket Udtryk for det gammelnordiske „Myr“, s: Mose, hvad der svarede til Landskabets Karakter.

Dels støttet paa et Generalstabskort, hvor Betegnelsen „Kildemur“ fandtes paa en Mark Nordøst til Øst for Haraldsted, medens Sværteskilden fandtes omtrent ret Nord for Haraldsted og dels støttet til det gamle Udskiftningskort fra 1794, der var bragt til Deje, opstillede Henry Petersen en følgende slutning, der førte til et Resultat Paa dette Kort, som ingen tidligere Videnskabsmand har inddraget i sine Undersøgelser, findes anført de sikkert meget gamle Navne, som Dangene har haft, og paa Markerne mellem Byen og den Øst for denne liggende Skovstrækning finder man da følgende Betegnelser (naar vi begynder inde ved Byen og stadig gaar udad):

Aasen-Agrene.

Gaase-Humperne*).

Flintemose-Stykkerne.

Kors-Agrene.

Højs-Agrene

Lang-Agrene.

*) „Humper“ er en almindelig midt- og vestjællandsk Betegnelse for korte Agre.

Espe-Agrene.

Kilde-Humperne.

Kilderøds-Agrene (ved Skoven).

Kildegaard's-Agrene.

Kildemose-Agrene.

Elletved-Stykkerne (ved Skoven).

Navnene med Endelserne „rød“ (Rydning) og „tved“ er betegnende netop for Skovens Nærhed, og de mange Betegnelser med „Kilde“ taler jo for sig selv. Men ogsaa andre historiske Grunde talte for, at man var nær ved det historisk berømte Sted. Just i denne Retning har den gamle Hovedlandevej, der førte fra Roskilde over Skjoldenæs, Haraldsted, gennem Gyrstinge, Topshøj til Sjællands den Gang vigtigste Havn ved Store Bælt, Skelstor, gaaet. De to fyrster, Knud Lavard og Magnus, Nielses Søn, har, som de nære frændere de var, ikke mødtes paa en affides Plet men i Skoven, nær Alfarvej og kun et Kvarters Vej fra Kongsgaarden i Haraldsted. Og Knytlinge-Saga fortæller, at Drabet foregaar i en Rydning — et „Rød“ — i Skoven (Kilderød).

— Udgravningen af Ruintomten ca. 50 Alen Vest for den gamle Landevej tilendebrogtes i Løbet af 1884 og bekræftede fuldt ud, at man virkelig havde fundet Levningerne af det i Katholicismens Tid saa berømte Kapel; og Terrænet — Lavningen Nord for Kapellet, der udmærker sig ved stor Frugtbarhed og i svundne Tider har været Kildestedet — bekræfter paa ethvert Punkt Antagelsen. Endnu i 1884 mindedes en gammel Mand, at der i Nærheden af Kapellet var fundet Levninger af en gammel Mur. Kapellet har oprindelig været bygget af Graadsten; senere er Kapellet — rimeligvis efter at dets Berømmelse er voreet i hele Landet — bleven betydeligt forlænget. Videnskabsmændene fastslog Stellet mellem det ældre og det nyere Bygningsværk.

I Ruinen fandt man Teglsten, der formentlig har været anvendt til Hvælvingerne, men disses Art tyder paa, skriver Henry Petersen, at Kapellet først i en senere Tid er bleven overhvælvet, hvorimod det oprindelig

har haft Bjælkeloft. Der blev ogsaa foretaget Undersøgelser „i Marken“, og det fastsloges, at Jorden var af en anden og mørkere Besskaffenhed paa Kildepladsen, hvor Afløbet fra Kilden har samlet sig i en Bælt, end paa den øvrige Mark. Iøvrigt fandtes kun værdiløse Ting som Murbrokker og talrige Knokler af større og mindre Dyr, et Par smaa Hesteskø, nogle Jærn- og Lerdele. Ved Gravning inde i Kapellet fandt man forøvrigt to Skeletter, et, der øjensynligt var af en Mand, og et spinklere, øjensynligt af en Kvinde; ved det sidstnævnte optoges mellem fingerbenene tre Perler af en Rosenkrans, meget slidte, hvilket viste, at dette Skelet stammede fra den katolske Tid. Spor af Eigfister fandtes ikke, og heller intet, der kunde fortælle, hvem disse to var, der havde fundet den evige Hvile i dette Guds Hus, der ellers officielt ikke er anvendt til Begravelser. Var det en Munk og en Nonne? Eller var det ulykkelige Syge? Eller var det Pilgrimme, som hemmeligt og kun med Kloster-

broderens Vidende stedtes til Jorde i Guds Hus for at være sikrere paa den evige frelse?

* * *

— — Smukt er Udsynet fra Ruinen over det bølgeformede Midt-sjælland, og mangefold skønnere har det været fra Taarnet, der har prydet Kapellet. Fra Sletten omkring Kapellet skuer man tydeligt Ringsted Kirke, hvor Skrinet med Helgenens af Paven kanoniserede Ben opbevaredes. Og paa Strinlæggelsesdagen — den 25. Juni — har der udfoldet sig et myldrende Liv paa Pladsen her i Skovens Udkant. De Syge og Dansere, der søgte Sundhed, er kommet først, men de fleste af disse havde funde Ledsagere med sig, og i Tider, da Rejser tog lang Tid, har særlig de Raste, men ogsaa de Syge haft Brug for talrige fornødenheder. Der er kommet Sælgere, Boder har rejst sig, Egnens folk er strømmet til, hvor de mange fremmede havde samlet sig, og Kildemarkederne er

opstaaet. Syge Mennesker, fromme Pilgrimme, Nysgerrige og Handelsmænd, hæderlige folk og Gæstgæve, alskens folk har samlet sig her. Og naar Kildedagene var forbi, har Kræmmerne brudt deres Boder ned og er draget andet Steds hen; men de fromme Pilgrimme og de, der vandt deres Sundhed ved Kilden, er i store Skarer dragne over Haraldsted til Ringsted Kirke, hvor det gyldne Helgenstrin stod. Thi Pave Celestin havde 1192 lovet dem, der gav Ofre og Almisser ved Helgenstrinet, Af-
lad for begangne Synder.

Et vidunderligt Liv har rørt sig, mærket af Overtro, men ogsaa af ydmyg Hengivelse. Aar efter Aar, Menneskealder efter Menneskealder har set disse Tog af Mennesker drage over Haraldsted Bymarker, ad Veje og Stier til alle Sider. En ejendommelig, for os fremmedartet Kultur har sat sit Mærke paa den stedlige Befolkning i disse længst henderundne Dage.

* * *

Viden om har den hellige Hertugs Ry strakt sig. Selv i Lyneborg i Tyskland, hvor Valdemar den Stores Søster var gift med Hertugen af Lyneborg (fader til den særlig fra Ingemanns historiske Romaner kendte Otto af Lyneborg), har der været et Knudskapel; i Vesterås i Sverig ligeledes. Men det kan betragtes som givet, at ingen Steder har Knuds-Dyrkelsen været stærkere udpræget end paa denne Egn, hvor han var født, og hvor Valdemarerne levede deres Barndom i Hvidernes Gaard i fjenneslev.

Langt ned i Tiden havde Haraldsted sin særegne Betydning. Først 1654 nedlægges Kongsgaarden som Opholdssted for de Kongelige, naar disse drog paa Gæsteri.

Den Dag i Dag bærer det pragtfulde Monstrans-Hus i Haraldsted Kirke Vidnesbyrd om de gamle Dage. Monstrans-Huset er enestaaende for en dansk Landsbykirke og staar som et smukt og varigt Minde om den katholske Tids sidste Dage. Ege til 1816 bevarede Kirken forøvrigt som

Minde om den katholske Tid et Alter til Ære for Helgenen St. Jørgen.

Saa vel Monstrans-Huset som den udstaarne Kirkedør og Korstolene stammer fra Tiden mellem 1520—27, altsaa en halv Snes Aar før Reformationen. Korstolene bærer saaledes en Indskrift paa Latin, der oversat lyder: Aar efter Guds Byrd paa Annas Dag er dette Arbejde fuldført af den velærværdige Mand, Johannes Poulsen, Præst paa dette Sted". Monstranshuset er fra 1527.

Fra „Hagbards Høj“ til Kilden i Bøgeskov.

(Blade af Bringstrup-Sigersted og Øhrstinge
Sognes Historie.)

I lange rolige Bølgelinier former Landet sig Vesten for Ringsted Aa. Mod Sydøst skyder Skellerød sig som et veldyrket forbjerg ud mod Aaen, der strax Syd for Hømb Mølle knækker brat mod Vest, snor sig om det idylliske Englerup for ved Drangstrup at falde ud i Sjællands største Vandløb, Susaaen. Fra Skellerød sænker Landet sig et Stykke Vej, hæver sig atter til sin største Højde, hvor Sigersted ligger, danner saa en ny nedadgaaende Bue, der atter hæver sig ret brat mod Bringstrup. Herfra skyder en Højning sig mod Øst over Torped og slutter af i den anseelige Bakke, der holder ned mod Ringsted Aa, og

som ved Sommertid, naar Sæden bølger eller Græsset staar grønt, tager sig smukt ud fra Ringsted; paa gamle Kort betegnes dette Bakkedrag som Klosterbanken eller Læbjerget, og da disse Navne antagelig skriver sig fra Klofærtiden, er de meget betegnende. fra Bringstrup breder Landskabet sig i bølgende Linjer, Nordvest for Bringstrup — i Stellet mellem Landbrugsminister Ole Hansens Gaard og Egerup Bymarker — hæver det sig i den saakaldte „Storkerede“ til en saa anseelig Højde, at man derfra i sigtbart Vejr skal kunne tælle 21 Kirker; men ellers er Egnen jævn over Ørslevunderstov, Ørslevvester og Gyrstinge, sænker sig stedse mere ned mod Bøgestov og antager et delvis moseagtigt Præg (Gyrstinge Hedemose). Som Ringsted Aa danner Grænsen mod Øst for denne landskabelige Helhed, saaledes danner Sørlø og Gyrstinge Søer Grænsen mod Nord.

Er Bringstrup i Nutiden den mest kendte af Byerne her, saa var dette oin mtvifstelig højere Grad i Oldtiden

Tilfældet med Sigersted. forsaavidt man med nogenlunde Sikkerhed kan regne med Kongerækkerne i Særos Krønike, har Sigersted som By Alder fra det 3.—4. Hundredaar efter Christi fødsel; Bopladsen er antagelig endda en Del ældre.

Hagbard- og Signe-Sagnet i den oldnordiske Kæmpeviser-Digtning har kastet Glans over denne Plet af vort Land. Og selv i Middelalderens Mørketider har Glansen af Oldtids minderværdige Daad straalet om det høje Balle-Landskab. Særo fortæller Sagnet i syvende Bog af sin Krønike, skildrer Kong Siger og hans Datter, den trofaste Kvinde, der trods fjendskab mellem Mændene og Hagbards Drab af hendes Brødre gav ham sin Tro, og indebrændte sig med sine Terner, da folket havde dømt Hagbard til Døden.

Og saa fortæller Særo, den gamle Munk af Sorø, dette mærkelige, der viser, hvorledes Valdemarstiden ogsaa kulturelt set er blevet Bindeled mellem Hedenold og Nutiden:

„Men paa det ingen skal tro, at

alle Oldtidens Spor er helt for-
 fundne, bekræftes Troværdigheden af
 det, som nys er fortalt, endnu den
 Dag i Dag ved Vidnesbyrd paa selve
 Stedet; thi baade har Hagbard ved
 sin Død givet det Navn, og ikke langt
 fra Sigers By er der et Sted, hvor
 en Høj rager lidt op over Sletten og
 ved sin Jorddyngge viser, at der har
 været et gammelt Bosted. En Mand
 har ogsaa fortalt Absalon, at
 han havde set en Bjælke, der var
 funden dér paa Stedet, og som en
 Bonde havde stødt paa med sit Plov-
 jærn, da han pløjede Stedet".

„En Mand har fortalt Absa-
 lon"! Hvilket Indblik i fol-
 kets Liv paa hine Tider aabner disse
 faa Ord ikke! Absalon levede fra
 1128—1201 — altsaa 7—800 Aar
 efter de Tildragelser, hvorom her
 tales. Men Stormands sønnen fra
 Fjenneslev har færdedes paa disse
 Egne, og som den fædrelandsfindede
 Mand han var, har han talt med Bøn-
 derne om fortids Minder; de har
 fortalt til Absalon, og Absalon
 lader det senere gaa videre til den

gamle Runemester i Sorø, der har bevaret vor Oldtids og tidlige Mid- delalders Historie fra Glemselen og kastet Lys over fjærne Tiders Skit- telfer.

Mærkeligt er det ogsaa at se, at Navne paa Jordstykker har kunnet bevares gennem mere end halvandet Tusinde Aar. I Sago fortælles det, at Håghards Broder Håle, der kom fra Vikingefærd i Irland støvnedede ind til Sjællands Kyst ved Hærbvig, „hvor Esbern nu har bygget sin Borg“ (Kalundborg) og derfra drog gennem Landet. Ved Helmosen blev han iagttaget af Kong Sigers folk. Og — fortsætter Sago — „ved det Sted, som hedder Dalbrønde, hvilket vil sige Eigbrønden, maatte han bide i Græsset efter at Slaget var gaaet ham imod“. Den Dag i Dag bærer et Agerstykke mellem Sigersted og Bringstrup Navnet Dalbrøndsagrene (mellem Banen og Landevejen om- trent udfor Sognefogdens Gaard).

— I 1791 udgav tidligere Sogne- præst til Bringstrup og Sigersted, Seyer Mahling Beyer, en for sin

Tid meget interessant Beskrivelse af sine to Sogne og ledsagede den med et meget udførligt Kort. Begge Dele giver Oplysning om mangehaande forhold. Først viser det sig, at denne Pastor Beyer har været en Mand med en for sin Tid enestaaende Forstaaelse af fortidsmindernes Betydning. Han fortæller saaledes, at der omkring Byen fandtes mangfoldige „udmærkede Jordhøje, Offersteder og Begravelser“, hvoraf nogle er meget høje, andre mindre, nogle omsatte ved Kanden med én, andre med 2 og 3 Rader udsøgte Kampesten, som Bønderne nu udgraver for at bruge dem til Stengærder (efter Udføistningen), Landeveje (den ny Landevej gennem Sjælland anlagdes paa den Tid) m. m. Det ses deraf, at det egentlig først er efter, at Interessen for Jordens Udnyttelse er steget stærkt ved Udføistningen, at Bønderne for Alvor gaar løs paa de gamle Stenmindesmærker.

Pastor Beyer giver i sin Bog en meget omhyggelig fortegnelse over alle de Steder, der ved Navn var

kendt for godt 100 Aar siden: Signelils Bur, Sydvest for Sigersted ned mod Drangstrup, Borgstedet vises 260 Alen langt og 26 Alen bredt; han mærker sig, at Stedet har været besøgt af mange udenlandsfremmede. Signes Brønd, hvor hun skal have kastet sine Smykker, „et Sted, som nu ser ud som et stort Vandhul, som jeg har eftertænkt at oplaste, men formedelst dets Dybde og den tilgrænsende Mose vilde koste mig meget, hvorfor jeg har maattet lade det bero“. Videre nævner han Terne-Hullet, hvor den forræderiske Terne skal være druknet, Offerkilder og Offerhøje, Hakes Høj, hvor Hagarbards Hævner, Hake, der sælledes af Sigers Hævner, Sivald, skal være højsat, o. fl. Han fortæller, at han paa Dalbrønds-Agrene har fundet runde Stentugler med et Hul igennem; disse slyngedes ved Hjælp af en Strikke mod fjenden. Ligeledes nævner han, at Stederne for de gamle Skibbroer fra den Tid Susaaen var sejlbar, vises; dette lyder i sig selv ret usandsynligt, eftersom Sago

allerede ved Slutningen af det 12te Aarhundrede skriver om Aaen, at den tidligere var sejlbar, men at den var blevet saa begroet og smal, at kun saa Skibe kan komme ind i „dens snævre og dorste Løb“.

Af ganske særlig Betydning har Pastor Beyers Undersøgelser af Kong Sigers Gravsted været. Sagnet fortalte, at det laa Vest for Sigersted, tæt udenfor Byen. Egnens Beboere var meget optagne af Præstens Undersøgelser, og da han begyndte Udgravningen af Kong Sigers Høj, var Byens folk kommet til Stede i stort Tal, vistnok særlig af Nysgerrighed efter at se den Stat, Præsten formentes at ville hæve. Over Gravhøjen laa en flad Sten, som, da Jord og Mos blev afvasket, viste sig at indeholde Runer, der fortalte: „Runer over Siger Konge, ristet af Alger Høvding“. Her havde man i Tegn paa Sten Beviset for Sagnstikkelsens Tilværelse. Pastor Beyer bad Bonden, paa hvis Jord Stenen fandtes, at vaage omhyggeligt over den, men nogle Aar efter var Stenen forspunden; den

sagdes at være solgt til Landevejsbyggerne mellem Ringsted og Sorø og flaaet til Skærver! Det er underligt at tænke sig, at et saa værdifuldt arkæologisk Minde saa nær vor Tid har faaet en saa trist Skæbne. Jørrigt fortæller Beyer om talrige fund, der er gjort i Højene; men med stor Beklagelse nævner hans fortællinger om en Mængde Ting, der i spundne Tider var opgravet paa Markerne, men enten tilintetgjort som formentlig værdiløst, omsmedet eller paa lignende Maade forsvundet. Øjensynlig har der for indtil godt 100 Aar siden været rig Anledning til endnu at gøre betydelige Oldtidsfund i Sigersted og Omegn. Hvem ved, om der forøvrigt ikke den Dag i Dag kunde hentes Danefæ frem af denne Bys historiske Jord?

Skellerød.

Vender vi os mod Nabobyen Skellerød, er der strax noget mærkeligt ved Navnet. Byer med Endelsen „rød“ er typiske for Skovegne, der under de senere Landsbydannelser er

bleven ryddede af Nybyggere. Men i Omegnen af Stellerød er der jo ikke Skov; den nærmeste Skovstrækning er Sandbygaards Skov. Man kunde altsaa være tilbøjelig til at antage, at her forelaa en senere forvanskning eller Omdannelse. Nærmere beset behøver dette dog ingenlunde at være Tilfældet. Generalstabskortene fortæller os, at der er en Gaard i Sigersted, der hedder Skovagergaard, mellem Bringstrup og Sigersted findes Hjemskovs-Engen, en Gaard i Egerup hedder Søllerødgaard, der er Blyskovsgaarden og Bakken og den gamle Tofteskov ved Ørsløvunder-skov, ogsaa en „Skovagergaard“ i Bringstrup — altsammen Beviser paa, at den nu skovfattige Del af Egnen i sin Tid har været skovbevoret, maaske i ret stor Udstrækning. Sagaen fortæller, at Hågbards Hævnere kunde marschere gennem Skov fra Kalundborg og omtrent lige til Sigersted og i Slutningen af det 16de Aarhundrede vides Dejen fra Sorø til Ringsted i hele sin Udstrækning at være gaaet gennem Kratskov. Der er saaledes

intet til Hinder for at Skellerød kan have faaet sit Navn paa „lovlig“ Vis.

Navnets første Del skal efter den almindeligt antagne Regel være et Personnavn. I Beyers Beskrivelse fortælles, at Navnet skriver sig fra en norsk Høvding eller Søfonge, Skelver, der omtrent ved Kong Sigers Tid har slaaet sig ned her; om denne Navnefortolkning er rigtig, skal vi intet Øjeblik vove at udtale os om. Beyer er aabenbart i sin Beskrivelse gaaet op i Arbejdet med saa levende Interesse, at han i ret betydelig Udstrækning har ladet sin fantasi raade, naar Kendsgemningerne slap op. Men hvis han havde haft mange Efterlignere blandt danske Præster, vilde vi alligevel have haft Materiale til enestaaende Sognebeskrivelser her i Landet.

Skellerød har forøvrigt haft en ret omskiftelig Skæbne; i den katolske Tid kom det under Ringsted Kloster, ejedes senere af en Privatmand, folgtes derefter til Giesegaard, men kom derefter atter til Klostersgodset. Omkring

1760—70 var Tilstandene i Stellerød By saa urimelig slette og Beboerne saaledes nedfunkne i Dankundighed og fattigdom, at Ringsted Klosters Ejer flyttede alle de gamle Beboere bort fra Byen og overdrog denne til nye Mænd, „stikkelige og sædelige Bønder“, og i Løbet af en Snes Aar blev det en helt velhavende By.

Englerup.

Den anden af Kommunens sydlige Byer, Englerup, menes (efter Beyer) at have Navn efter en hedenst Hofgode (Præst) Angul (?), i Omegnen fandtes tidligere et usædvanlig stort Tal af Begravelsespladser fra Oldtiden. I Middelalderen, da Herremandsvældet begyndte at brede sig, har Englerup været en Hovedgaard, der fra 1384—1453 ejedes af den sjællandske Landsdommer Herluf Nielsen. Omkring ved Stavnsbrandtidens Ophør bestod Byen af 4 Bøndergaarde samt en Vandmølle, der omkring 1760 blev sat i yppelig Stand af den daværende Ejer, Lars Svendsen, hvis Enke sad med Møl-

Ien i nogle Aar, indtil Johannes Petersen overtog den. Vandmøllen byggedes 1803. Den følgende Møller var Engelbrekt Jakobsen, der 1821 overdrog Mølle og Gaard til Poul Staun. I den Tid, han ejede Mølleriets, samledes efterhaanden Englerup Bys Gaarde. I 1850 opførtes Stubmøllen. 1836 brændte Udlængerne til Englerup Møllegaard, og hele Besætningen indebrændte. Ved Boniteringen i 1844 omfattede Englerupgaarden 225 Tdr. Ld. med 22 Tdr. 7 Skpr. Hartkorn. I 1860 tilløbtes et Parcelsted og i 70'erne Jak. Hansens Gaard med 116 Tdr. Land. Og siden bestaar Englerup kun af Englerupgaarden og nogle Huse.

Sigersted

har, som i et tidligere Afsnit bemærket været en af Egnens mest typiske Rundbyer. Gennem det sidste Hundredeaar er den imidlertid i en ganske usædvanlig Grad blevet hærget af Ildebrande. Byens høje Beliggenhed gør Udsynet derfra meget

smukt. I ældre Tider har der formentlig ført en direkte færdselsvej fra Sigersted til Fjenneslev (muligvis fortsat til begge Sider henholdsvis til Ringsted og Sorø). Efter Udstiftningen bestod Sigersted af 23 Gaarde, hvoraf 17 tilhørte Mørup, de 4 Ringsted Kloster (disse 4 var oprindelig Selvejergaarde, kom derefter under Giesegaard og sluttelig til Ringsted Kloster), en Gaard hørte under Universitetet (under Bringstrup Kirke), og en var tillagt Herredsfogedembedet („Herredsfogedgaarden“). Sidstnævnte Gaard indehaves i Slutningen af det 19de Aarhundrede af en for sin Tid bekendt Bonde, der nævnes med Anerkendelse af Datidens Landbrugspressen. Han hed Christen Jacobsen. Han gjorde sig særlig kendt ved at gennemføre Sommerstaldfødring paa en Tid, da denne næsten ikke kendtes. Da Professor Gr. Begtrup i Slutningen af Aarhundredet skrev sin „Agerdyrkingens Tilstand“, gav Christen Jacobsen nogle Oplysninger om sine Erfaringer. Han meddeler saaledes i 1787, at han bru-

ger at sommerstaldfodre hele sin Besætning (10—12 Heste og 16—20 Køer), han fodrer dels med „naturligt Græs“, dels med Kløver og med lidt afhugget Blandkorn. Fordelene ved denne fremgangsmaade er, at han kan nøjes med én Pige til Malkningen i Stedet for 2 og i Stedet for ellers at have 2 Mennesker til at trække med Køerne, gaar de nu om Vinteren selv til Byens Gadefær for at vandes og vender selv tilbage.

Sigersted Bymænd blev Selvejere omkring ved Midten af forrige Aarhundrede. Indtil den Tid maatte de gøre Hoveri til Mørup under Akademiet. Og det holdt haardt nok at faa dette afskaffet. Først ved Birledommer Harhoffs Bistand lykkedes det Bønderne at faa Hoveriforholdene ordnede.

Sigersted Kirke menes at stamme fra Tiden mellem Aar 11—1200, altsaa omtrent fra den Tid, da Ringsted Kloster er stiftet, og da Kristendommen forlængst har faaet sikkert fodfæste i denne Hedenskabets gamle Egn. Altertablens Midterparti, „de

Hellige tre Konger", er malet af
 Digteren Ingemanns Hustru, der dyr-
 fede Malerkunsten med Eidskab.
 Prædikestolen menes at være fra
 1680. Stolestadernes Endestykker siges
 at have særlig Værdi ved deres skjold-
 lignende Prydelser og stammer fra
 Tiden omkring 1650. I Kirken findes
 flere smukke Eigesten bl. a. over for-
 valter Niels Thøgersen paa Jægers-
 borg. Grunden til, at denne Mand,
 der døde 1722, er kommet til at hvile
 her, er at han ægtede en Præstente
 i Bringstrup-Sigersted. Hans Hustru
 var Elisabeth Nielsdatter Knoph;
 hun var først gift med Sognepræsten
 Christian Glob og levede sammen
 med ham i 13 Aar, til han døde i
 1689. Som Sædvane den Gang var
 ægtede hun hans Efterfølger Berthel
 Clausen, med hvem hun levede sam-
 men i 20 Aar og overlevede ham;
 efter saaledes i Løbet af en Menneske-
 alder at have haft 2 Mænd, var hun
 ikke mere led af Ægteskabet, end hun
 ægtede fornævnte Niels Thøgersen,
 der døde i 1722. Hun hviler siden

sammen med sine tre Ægtemænd fredeligt i Sigersted Kirke.

I Riddertiden har der i Sigersted ligget en mindre Hovedgaard, hvis Ejeres Navne til forskellige Tider kendes, saaledes 1384 Johannes Kældersvend, der muligvis har staaet i forbindelse med det nære Kloster i Ringsted, 1402 Bo Jensen og 1408 —36 Dæbneren Lasse fiand, Mænd, hvis Navne iøvrigt er helt ukendte i Historien.

Bringstrup. — En Oversigt over Agerbetegnelserne før 1788.

Den gamle Pastor Beyer aabenbarer i sin Bog megen Kombinationsevne og drager mange Slutninger, som en senere forskning vil betegne som meget forhastede om, end de vidner om Præstens levende Interesse. Beyer mener, at Bringstrup har Navn efter Kong Sigers Dronning, Beren, der skal have haft en særlig Bolig paa Bakken og givet Stedet Navnet „Berenstorp“. Beyer mener endog ved sine Undersøgelser i Bringstrups Omegn at have fundet

Dronning Berens Grav, optaget hendes Benrad hel og holden og henlagt den paa Bringstrup Kirkegaard . .

Som sagt, dér har hans Fantasi spillet ham et Puds, som forøvrigt ikke er det eneste. Men derover er der ikke nu Grund til at opholde sig, da hans Bog paa saa mange andre Omraader giver højst værdifulde Vink.

Mulig skriver Sagnet om Dronning Beren sig fra den faktiske Omstændighed, at der til før omkring 400 Aar siden har været en Hovedgaard i Bringstrup, af hvilken der indtil for et godt halvt Hundrede Aar siden er fundet Murrester. Trap nævner, at der lige Østen for Bringstrup er bleven oppløjet „Munkesten“. Og det stemmer godt nok med, hvad stedkendte folk fortæller. Men da man ikke begyndte at anvende Teglstene i Danmark før paa Valdemar den Stores Tid, siger det sig selv, at Munkestenene ikke stammede fra en Oldtidsborg.

En langt naturligere forklaring giver Professor Steenstrup da ogsaa paa Navnet. Han gaar ud fra, at

Navnet Bringstrup er fremkommet af et Personnavn og et „Torp“ — som de andre Torper, hvorom vi tidligere har skrevet. Mellem de gammeldanske Personnavne findes ogsaa Breng. Denne Mand af Navnet Breng har bygget Torpet „Brengs Torp“. Ved Eideren findes en Landsby Brehentorp, der efter Steenstrups formening kan udledes af det samme Navn. Brengstorp har da i Tidernes Løb skiftet Navn og er i adskillige Hundrede Aar bleven nævnt Bringstrup.

Omkring Aar 1500 vides Byen at have heddet Brengstorp. Der kendes saaledes Navnene paa flere Dæbner, som har ejet Brengstorp, saaledes Mogens Nielsen (1337—53), Peder Krag (1592) og senere flere Medlemmer af Slægten Sparre, af hvilke den mest bekendte, Jens Torbensen, var Rigsstansler i Christian den første's Dage. Hovedgaarden er antagelig bleven nedlagt omkring Begyndelsen af det 16. Aarhundrede.

Bondebefolkningen i Bringstrup har selvfølgelig delt Skæbne med sine

Standsfæller gennem de skiftende Tider. Byen har som alle andre Landsbyer i fællesskabets Tid haft Jorden delt i tre Dange, og vi er saa heldige at have set et Kort, der giver en Mængde Oplysninger om disse Danges og Agrenes Navne. Kortet blev optaget, da Stavnbaandets Løsning gav Stødet til den store Udskiftning. Kortet over Bringstrup er særdeles tydeligt, da de nye Delingslinjer ikke er tegnet ind paa det. Det er optaget af P. Wiborg 1787.

Bringstrups Byjorder har efter dette Kort indtil Udskiftningen været delt i følgende Dange:

- 1) Roskilde-Dangen (eller Marken).
- 2) Blyskovs-Dangen.
- 3) Hjemskovs-Dangen.

1) Roskilde-Dangen bestod af Jorderne Nord og Nordvest for Byen. Alle Agrene eller rettere Samlingerne af Agre, i hvilke hver Gaard havde sin, er betegnede med Navne, som vi skal gengive efter Kortets Betegnelser, idet vi dog tilføjer, at der øjensynligt er visse Misforstaaelser hist og her.

De lyder: Aulebæks-Agre, Dømmestykker (og Døm-Eng), Plovsfinder-Agre, „Kielagre“, Roskildeagre, Roskilde Holm, Spangerne. Disse Agre laa yderst. Indenfor dem fulgte, naar man begyndte ved Torred Skel: Hørlund, Pileholm, Pileholms Mose, Eadagers Mad, Wertiland, Sandagre, Lergravsagre, Tordentkær Gadeagre, Tværagre, Smedeagre, Eadagre.

Om Roskildewangen minder den Dag i Dag Roskildegården. Om Oprindelsen til dette Navn er der vel formentlig at sige, at Jorden her antagelig til sin Tid har hørt under et af Roskilde Klostre; St. Clara Kloster i Roskilde vides at have haft adskilligt Gods i Midtsjælland. — Et andet Navn kan ogsaa stedsæstes, om end i noget anden form, idet en Gaard i Bringstrup nævnes Tornekærgaard, enten det saa er en forvansking af „Tordentkær“, eller „Tordentkær“ er en forvansking af Tornekær; det sidste er vel det mest sandsynlig. — Ved Undersøgelser paa Stedet har det endvidere ladet sig

fastslaa, at Betegnelserne Pileholm og Ladagre ikke er ukendte. „Kielagre“ er øjensynlig en fejlstrivning for „Kildeagre“, hvis Beliggenhed kendes, og hvor der endnu i Jordsmonnet kendes Spor af et nu udtørret Kildevæld.

2) Blystovsvangen var Bymarkens vestlige Halvdel. Den strakte sig fra Blystoven ved Bymarkens Nordgrænse til frøsmosen. Paa dens Omraade ligger nu bl. a. Skovagergaard, Landbrugsministerens Gaard og formentlig Dele af den nuværende Blystovsgaards Jorder, der jo ellers hører under Egerup. Grænsen mellem denne Dang og Roskildevangen har været Vejen mellem Bringstrup og Ørslevunderskov. Agerbetegnelserne Øst fra er: Kildeagre, Nødhaveagre (Nødhave = Kohave), Hestekær.

Paa Kortet ses tydeligt, hvorledes ryddet Land er ved at fortrænge Skoven. Agrenes firkanter strækker sig næsten gennem denne. Her laa Grydegravs Holm, Skovsagrene og Skovstykkerne; Syd for disse endvidere Storkeredeagrene og Tvingestykkerne.

Syd for Dejen til Egerup bærer Agerstifterne — taget Vest fra — følgende Navne: Tvingesholm, Bredeagre, Haremosa. Syd derfor igen: Heldeng, Blyskovsagre, smalle Haremosa, Kiøbagre, Stubagre.

En Vandsamling, hvis Størrelse ikke lader sig bestemme, bar Navnet „Gammelsø“ (her ligger endnu Gamle Dam); ved Siden af laa „Hemmings Møse“, et Navn, som maasse sigter til den Bonde, der først har taget sig for at opdyrke det. Syd herfor laa de saakaldte „smaa Gaser“. Ved mod frømosa laa: Dalsagre, Soinestykker, Auleholm, Sylene, Kaadeliær-agre, Brødenhøj, Glimshumper og Querkereng.

Betegnelsen Dalsagre lever den Dag i Dag i Navnet Dalsagergaarden i Bringstrup. Ogsaa Haremosebanken kendes endnu. En forhøjning her kaldes forøvrigt Helligebanken, og her har tidligere ligget et Hus, der bar Navnet „Helligehuset“. Om disse Navne har Rod i en ældre Tid eller slutter sig til Mennesker, som har boet her en Gang og ved deres reli-

gjøse Adfærd givet Stedet Navn, vides ikke mere.

3) Hjemstovsvangen omfattede hele Jordomraadet Syd og Sydøst for Byen, nærmest de Jorder, der nu hører til Sognekoged H. P. Nielsens og Niels Hansens Gaarde. Kommende inde fra Byen bærer Agrene følgende Navne: Gadeagre, „Vesteen“ (efter deres Beliggenhed sikkert en fejlagtig Betegnelse for Østenagre, hvad Navnet Østergaard paa den her liggende Gaard ogsaa viser); Giærdeagre, Gaasebedene, Grisefilde (Navnet kendes endnu), Gaasebedseng, Smaa Sasserød, Store Sasserød, store og smaa Hjemstovsagre, Luffeledsenge, Blims Humper og „Lange Møer“.

Som bekendt hørte der altid til de gamle Landsbyer en Tofte. Denne har i Bringstrup ligget Vest for Byen; den begrænsedes mod Blystovsvangen af det saakaldte Toftevær, der har været den fælles Vandingsplads; en Lavning i Jordsmonnet viser den Dag i Dag, hvor dette Kær har været. Ogsaa Sydøst for Byen laa et Tofte-

kær, og Navnet kendes endnu fra dette Sted.

Øst for Byen laa „Malkestederne“, den Plads, hvor Kvæget blev drevet sammen for at malkes.

Paa Bringstrup-Kortet af 1787 er der sket det fremskridt, at Præstegaardsmarken er udstykket for sig og ligger samlet; ellers havde Præsterne som de øvrige Bymænd ogsaa deres Jordstykker omkring paa Dangene. Præstegaardsjorden er den samme som nu. Det ses bl. a. af Kortet, at Præstegaardsjorden er fremkommet ved, at der er taget Jord dels fra Blyskovs-, dels fra Hjemskovsvangen. Den betegnes paa Kortet som: „Præstegaardens udstiftede Jord, 54 Tdr. og 5 Skpr. Land“, og bestaar af følgende Agerstifter: Hyllegaardsagre, Ormsagere, Raakørsagre og Luffeleedsagre.

Tre af disse Betegnelser kendes endnu om end i noget anden Skikkelse. Hyllegaardsagre ligger nærmest Byen, og det ses, at kun en Del af disse er overgaaet til Præstegaardsjorden, en Del hører til Hjemskovs-

vangen: Nu er det et Kendemærke, at Gaardene i Reglen bar samme Navn som det nærmest liggende Agerstifte; vi saa det ovenfor ved Tornekærsgaarden. Der findes i Bringstrup en Gaard, der bærer Navnet Hildegaard (H. P. Nielsens); den er som bekendt nu udslyttet, men har tidligere ligget dér, hvor „Hyllegaards-agrene“ begynder. Hvorvidt Navnet Hyllegaard (Hyldegaard) eller Hildegaard er det rigtige, lader sig selvfølgelig ikke sige. „Hilde“ leder Tanken tilbage til Oldtiden, mens „Hylde“ i Lighed med „Tornekær“ minder om Stedets mulige botaniske Egenheder. Navnet Hildegaard vil dog sikkert vinde Borgerret i fremtiden.

Betegnelsen Raakær anvendtes endnu af de Gamle, og Luffeledsagre saa vel som Luffeledseng minder om, at her var Ledet ved Vejen og Bygrænsen, et Led, som skulde lukkes, at der ikke skulde opstaa Kæremaal, hvis Bringstrup Ungkvæg kom paa Sigersted Bymark og blev optaget dér. Senere, da Ledene er forsvundne, har dette Stykke Jord umærkeligt skiftet

Navn; det kaldtes i forrige Hundredaar Luffeholm — et uforstaaeligt Navn, som kun har Borgerret, naar man horer, hvad det oprindelige Navn var. Senere betegnes Luffeholm ogsaa som Luffeholmstrogen.

Af de andre Agerbetegnelser kan der vanskeligt gives nogen forklaring. Dog er Endelsen „Mad“ almindelig anvendt paa Enge eller Engmarker. „Sylene“ er en Betegnelse, som bl. a. kendes fra Dendsysfel, hvor man har saakaldte Sylagre : spidst udløbende Agre. „Spangerne“ minder om et Sted, hvor der har været Bro eller Gangbrædt over et Vandløb. Og „Tvingernes“ Beliggenhed kunde tyde paa, at det oprindelig havde været smalle Agerstykker, der var tvunget ind i Sloven. Ladagre er en Betegnelse, som hyppigt forekommer, men efter hvad vor største Autoritet paa dette Omraade (Prof. Steenstrup) har meddelt forfatteren af dette, har man endnu ingen almengyldig forklaring paa denne Betegnelse.

— — Det vil selvfølgelig være

umuligt overalt at gaa saa stærkt i Enkeltheder m. H. t. Landsbyerne som vi har gjort i dette Tilfælde, bl. a. ogsaa fordi Kilderne i mange Tilfælde er vanskeligt tilgængelig:. Men vi har i dette Tilfælde bestæftiget os med en typisk By. Og forsaavidt vi under vort senere Arbejde støder paa lignende interessante Oplysninger om andre Landsbyer, vil disse blive meddelte.

Bringstrup har paa Udskiftningens Tid haft 7 Gaarde — foruden Præstegaarden — og 7—8 Huse. Gaardene har ligget: Præstegaarden som nu, Øst for denne tre Gaarde og Nord for disse 4 Gaarde.

Til Sognet hører Byerne Egerup og Ørslevunderskov. Sidstnævnte By hed i tidligere Tid Ørslevøstre i Modsætning til Ørslevvester i Gyrstinge Sogn. Navnet „under Skoven“ er sikkert kommet til i en senere Tid og muligvis dannet af Hensyn til de forverlinger, der kunde finde Sted med Kirkebyen af samme Navn.

Bringstrup Kirke menes at have omtrent samme Alder som Sigersted

Kirke og være opført 1100—1150 af det da almindelige Bygningsmateriale, fraadsten. Oprindelig har Kirken haft Bjælkeløst, der i Løbet af Midaldalderen er blevet erstattet med Krydshvælvinger. Det nuværende Taarn menes at være opført i Midten af det 18de Aarhundrede. I 60'erne i forrige Aarhundrede blev Kirken grundigt istandsat af Prof. Chr. Hansen. Samtidig erstattedes den gamle Altertavle med en ny, malet af den i Ringsted fødte Kunstner Jørgen Roed. Granitdøbefonten menes derimod at stamme fra Kirkens allerældste Tid. Nord for Kirken skal i gammel Tid have staaet en Kirkelade, i hvilken Kirkens Tiende henlagdes og afstærkedes.

Bringstrup-Sigersteds gamle Skilder, Seyer Mahling Beyer, var Sognepræst i Bringstrup fra 1768—88. Han er født i Glumsø 1741 og senere Lærer i København. Fra Bringstrup kom han til Egeslevmagle, hvor han var Præst i en meget lang Aarrække. Han skildres som „en uegennyttig og fiærlig Hyrde“; han

blev næsten 100 Aar gammel, idet han først døde 1840. Hans Oplysninger om Befolkningsforholdene i Bringstrup-Sigersted er ganske interessante. I 1788 havde Sognene saaledes tilsammen 684 Indbyggere, i 1801 var der 752 Indbyggere og i 1890: 1133.

— Hovedgaarden Lille Svendstrup, der nu ligger ved Holbæltvejen, laa tidligere længere ned ad Aaen. Som Navnet antyder, har dens Jorder tidligere udgjort en Bondeby; og en forklaring om, at Svend Estridsen skal have bygget Gaarden, har intet som helst Støttepunkt i Historien. Gaarden er antagelig bleven samlet i den senere Middelalder i Bondestandens forfaldstid. Der skal tidligere have været en Del Kæmpehøje i Nærheden af den gamle Gaard; Beyer nævner saaledes „Sydhøjene“, der endnu skimtes i Jordsmonnet. I Nærheden, men paa den anden Side Aaen, laa den saakaldte Hagelbjerg Høj, der blev udgravet omkring 1770, og i hvilken blev fundet en pragtfuld Guldring; den blev erstattet

finderens, Amtsforvalter Paa i Ringsted, med 60 Rigsdaler. Lille Svenstrup var paa Udskiftningstiden en lille Sædegaard under Skjoldenæsholm. Navnet „Lille S.“ har den antagelig faaet netop paa denne Tid, da Neergaard'erne jo havde samlet meget Gods under sig, bl. a. ogsaa Hovedgaarden Svenstrup ved Borup. Senere blev L. Srenstrup fri Ejendom. Juleaften 1849 brændte Gaarden, og umiddelbart derefter blev den købt af den nuværende Ejers fader, Hofjægermester Gruner, Ravnstrup, der flyttede Gaarden ned til Holbækvejen for at den kunde komme til at ligge mere centralt. Det var nemlig Hensigten at lægge Ejlstrups Jord ind under Hovedgaarden. Til denne hørte i Bringstrup Sogn, 20 Tdr. Hartkorn. Eiterhaanden som Ejlstrupgaardens Jord blev lagt til Hovedgaarden er den steget til ca. 50 Tdr. Hartkorn. Den sidste Ejlstrupgaard indlemmedes i Halvfjerdsjerne i forrige Hundrebaar.

— — —

Bringstrup Segns nordligste Udløber er det mærkelige Borgevænge,

der ligger ud mod Gørlø Sø. At det er et gammelt Voldsted af en eller anden Slags er efter hele dets form øjensynligt. Men ellers findes der, os bekendt, absolut intet, der kan give Oplysning om det. En nøjere Undersøgelse af Voldstedet har vistnok ingensinde fundet Sted. For den ikke videnskabeligt uddannede Betragter synes det klart, at det nuværende Borgevænge omfatter den yderste Spids af en temmelig høj Landtunge, der er gaaet udi, Gørlø Sø, som paa den Tid har gaaet betydeligt højere op end nu. Her kunde med største Lethed dannes en naturlig Befæstning ved Gennemstøring af Landtungen paa Østsiden. Det er ogsaa ganske øjensynligt, at dette er flet. Graven er ikke særlig bred, men dyb, og Stigningen op til den, antagelig voldfæstede, Holm meget betydelig. Ligeledes fremviser Jordsmonnet tydelige Spor af, at Graven er fortsat rundt om Holmens søndre Side, og ogsaa paa den nordre Side findes der en ret ejendommelig Gennemstøring, medens Jordsmonnet

mod Vest — Tjungen yderste Spids — straaer ud mod Søen. Befæstningen har sikkert for sin Tid været højt hævet over Angriberne. Men iøvrigt er det meget vanskeligt at dømme om dens Betydning, da de, iøvrigt planløse Gravninger, der hidtil er foretaget, ikke har givet mindste Spor af Murlevninger eller andet, og Historien intet fortæller. I Beyers Beskrivelse nævnes Stedet om Gørlevsborg, men hans Meninger om Stedet er i ingen Henseende videnskabeligt grundfæstede.

Hele Stedets Beskaffenhed gør det for os mere end tvivlsomt, om der overhovedet nogensinde har været en Borg ved det gamle Voldsted, og om dette har den Alder, som man almindeligt antager. Langt snarere tror vi, at Voldstedet er en feltbefæstning af forholdsvis nyere Dato. En Befæstning altsaa, som har haft en øjeblikkelig Betydning overfor en frembrydende fjende, maasse stammende fra Vindertiden, maasse før, maasse senere. En Borg, Ridder- eller Dæbnergaard, har der næppe

liget. Muligvis kan Undersøgelser i vor Tid ændre denne Opfattelse. Muligvis vil det altid blive en Gaade. Og Borgevænge — den idylliske Plet det er — er ikke derfor mindre tiltrækkende. Nu er det jo forøvrigt ved at blive taget i Brug for en Slags moderne Bebyggelse.*) Men forholdene derude fortjente at blive undersøgte.

I Beyers Beskrivelse fremhæves, at der endnu (1790) er en saakaldet „Toldbodholm“, som er omflydt med Vand, og hvorom fortælles, at de fra Nordsøen gennem Sjælland sejlene Skibe ud ad Kaarebæksminde her skulde fortoldes — en fuldstændig uholdbar Betragtning.

Nær forbi „Gørlevsborz“ har den gamle sjællandske Kongevej fra Skelstør over Sorø til Lejre gaaet. Om trent hvor den gamle, i Sommer forsvundne „Holtebro“ gik over Aaen, har fra gammel Tid Overgangsstedet været. Dejen kan endnu spores paa Markerne.

*) I det nogle Arbejdere ved Aaens Regulering har bygget sig Blokhuse.

Gyrstinges ældre Historie.

Gyrstinge Sogn, der mod Vest og Nordvest afgrænses af Store og Lille Bøgestov og mod Nordøst af Gyrstinge Sø, danner Afslutningen paa det Landskab, vi i dette Afsnit fortrinsvis har beskæftiget os med.

Her som i saa mange af vore Landsbyer har der til sin Tid ligget en Hovedgaard af Byens Navn, en Gaard, som iøvrigt intet har at gøre med det nuværende Ruhedal, der er fremkommet ved sammenlagt Bøndergods. Men Gyrstinge har i Anseelse hævet sig over de fleste Landsbyer, idet denne By i Lenstiden har givet et af de saakaldte „mindre Len“ Navn. (Naar vi senere under Jydstrup-Valsølilles Historie kommer til en Omtale af Skjoldenæsholm, skal vi høre nærmere om Lensinddelingens Væsen).

Muligvis har Gaarden og Byen Gyrstinge givet en middelalderlig Adelslægt Navn. Af Slægten Gyrsting nævnes saaledes Rigsraad Morten Jensen Gyrsting, der var Dronning Margrethes betroede Mand

i sønderjyske Stridsspørgsmaal og en Tid sad som Dronningens Lensmand paa flensborg Slot, de hølstenke Grever en værdig Modstander og Borgerflabet i flensborg en god Ven. Morten Jensens Eigsten findes i Roskilde Domkirke; han døde 1448. Hans Broder, Navne Jensen Gyrsting, var i Dronning Margrethes Tid Biskop i Vesterdaas, men hidrog ikke til at gøre det danske Navn afholdt i Sverrig, da han var en pragtsyg Mand. Slægten Gyrsting uddøde omkring Aar 1500.

Paa Erik Glippings Tid ejedes Gaarden af en from Herremænd, Peder Thygesen, der gav alt sit Gods til Antvorskov Kloster, i hvis Besiddelse det dog antagelig ikke har været ret længe.

Fra Lenstiden kender man Navnene paa enkelte Lensmænd, der har haft Lenet inde, saaledes Jens Torbensen Rosensparre, der 1513 fik Lenet frit, og Peder Lavridsen, der i 1523 fik Lenet overdraget som Løn for Stillingen som Profos, d: en finere Titel for Boddel.

Lenet vides paa Frederik den Andens Tid at have haft en Indtægt som følgende: 13 Tdr. Rug, 254 Tdr. Byg, 64 Tdr. Havre, endvidere 1 Td. Smør og 23 Mark i Pengeafgift. Til Sammenligning skal anføres Indtægten af et Hovedlen (Ringsted Kloster) paa samme Tid: 687 Tdr. Rug 2307 Tdr. Byg, 813 Tdr. Havre, 20 Tdr. Smør, 14 Køer, 58 Svin, 4 Sider flæsk, 207 faar og Lam, 175 Gæs, 631 Høns, 180 Tdr. Kul (Trækul).

Kirken er som i de fleste af vore Landsbyer — naar undtages Oldtidsminderne paa Markerne — det eneste tilbageværende Minde om en svunden Tid. Den er i sin Tid bleven indviet til Guds Moders Ære, har gennem Tiderne undergaaet talrige Istandsættelser og Udvidelser og rummer derfor kun faa Minder fra en svunden Tid.

Da to Præster indebrændte.

Et af de uhyggeligste er en gammel Eigsten i Vaabehuset over Sognepræsten Jens Povelsen Sasce-

rides, hvis saare sørgelige Endeligt gjorde ham vel fortjent til at nyde denne Ære. I Vaaren 1665, umiddelbart efter at Svenskekrigens Ulykker var gaaet over Landet, havde Hr. Jens Besøg af sin gode Ven og Nabopræst, Hr. Henrik Thygesen, Sognepræst i Bringstrup og Sigersted og Provst over Alsted Herred. Hr. Henrik havde taget Hr. Jens og hans Hustru til Alters, og efter den hellige Handling var nu alle samlede i Gyrstinge Præstegaard for at vederkræge sig ved Middagsmaden. Da hændte det, at en Gryde fedt væltede i den aabne Skorstensild og i samme Nu slog flammen ud af Skorstenen, antændte Loft og Tag, og paa en liden Stund var det ganske Hus omspændt af flammer. Beboerne blev helt slagne med Rædsel, fo'r rundt for at redde, hvad reddes kunde; men herover tog de sig i deres forvirring ikke i Agt for, at Ilden pludselig brød igennem; det skrøbelige Bygningsværk styrtede sammen, og under Ruinerne begravedes de to Præster, Hr. Jenses Hustru, hendes Broder og

to Tjenestefvinder samt et lille Barn, der alle blev ynkkelig indebrændte. Denne sørgelige Tildragelse er bleven omtalt rundt om i Danmark i de Dage som en jammerlig Casus og er ogsaa bleven optegnet i sin Tids sparsomme Dagbøger.

Naar, Præstegaarden blev genopbygget i Hast og af daarlige Materialier med stampet Lergulv og smaa blyindsfattede Vinduer, ikke meget bedre end de fattige fæstebønders Gaarde. De fromme Ordets Tjenere og de mindre fromme Ordets Tjenere flyttede ind, og naar de havde opgjort deres Bo med deres Gud og Skaber, blev de baaret ud og stedi til Hvile paa Kirkegaarden.

Hr. Jens Daniels Skøebne.*)

I det Herrens Aar 1774 flyttede forhenværende residerende Kapellan i Stubbekøbing, Jens Daniel Wedel, ind i Gyrstinge Præstegaard som Arvtager i Aandens Gærning efter Hr. Wederkind, en gammel svagelig Enkemand, der allerede Aaret efter gif til sine fædre. Jens Daniel var

ingen stor forvalter i Herrens Vin-
gaard. Snarere var han at ligne
ved den gældbundne Tjener, der maatte
kæmpe haardelig med en Skyld paa
1600 Daler, og da han dertil i al
sin Strøbelighed var en godfindet
Mand, der ikke kunde sige Nej,
naar nogen bad ham, gif det altid
ud over hans Offerstillinger, som
Bønderne isørigt ikke beregnede ham
rigeligere end fornødent.

Det gif op for Hr. Jens, at en
Ægtevin maaske kunde blive ham
det Rygstød, han saa haardt trængte
til. Og han fæstede, som naturligt
var, først sine Øjne paa Datteren af
sin formand i Kaldet, den dydprydede
Jomfru Lucie Wederkind. Vel var
hun grov i Hud og Mæle og ikke
helt lige i Ryggen, men Hr. Jens
var trangbrystet og mere end rund-
rygget, saa det kunde vel gaa lige op
— mente Hr. Jens. Men Jomfru
Lucie mente noget andet. Skulde hun
giftes, skulde det i hvert fald ikke

*) Efter Bering Liisberg: „Fra gamle
Dage“.

være med hans Elendighed Jens. Nej, et ordentligt granvorent Karlfolk vilde hun da have. For Hr. Jens var det en stor Skuffelse. Han lovede sig selv, at han skulde vise Jomfru Lucie, at han selv var Mand for at skaffe sig en Kone. Og saa lod han bl. a. sin Karl, Ole Jespersen (Oldefader til nuværende Bankdirektør P. Hansen, Ringsted, og senere Ejer af den Gaard, som nu H. P. Jørgensen har) spænde for den stive Stadsvogn og med den humplede han rundt og hentede sig stedse flere Kurve, saa Jomfru Lucie følte undertiden sit haarde Hjerte blødgøres ved Synet af al hans Viderværdighed. Men naar Hr. Jens mente at turde nytte denne øjensynlige Medfølelse, var Jomfru Lucie strax stram i Aasynet igen.

Men nu kom — saa mærkeligt det lyder — Pressen til at spille sin sikkert første Rolle i Gyrstinge Præstegaards Historie. En Dag fik Præstegaarden høje fremmede, selve Herredsprovsten, Professor Pontoppidan fra Sorø, og han aabnede sin Samtale med Præsten og Jomfruen, der

styrede Huset i Præstegaarden, med en hjærtelig Velsignelse og Lykønsning til deres forestaaende Forening. Det hjalp lidet, at Jomfruen undseelig sagde, at det dog ikke var saa afgjort; thi Professorens havde den nyeste københavnske Tidende hos sig og i den stod at læse:

„Velærværdige, højtærede Hr. Jens Daniel Wedel og dydædle Jomfrue Lucie Wederkind lykønskes til deres forlovelse af en Intime Ven.“

Af, det var Jomfru Lucies Broder, Studiosus Jørgen Wederkind, den Skalk, der havde udregnet, at saaledes burde det være; saa slap han for Broderpligterne, og selv om hun ikke skønnede paa Hr. Jens Daniel, har Hr. Jørgen formentlig tænkt, at hun sled ham vel, og saa var hun — om han gik bort — agtbar Enke paa Kaldet og kunde gaa i Arv til den næste Ordets Tjener paa Stedet.

Brylluppet stod; der kom fjælgulv i Præstegaarden og 4 fag Vinduer, der lukkes op. Madam Lucie var sin Mand en trofast Støtte i det

verdslige, og hyppigt vandrede hurt med sin lidet myndige Præstemand ud til Egnens folk med sin Kuv under Armen og hentede sig gode Gaver. Men paa det aandelige Omraade gik det smaat; tilsidst maatte Hr. Jens søge sig en Hjælper, Studiosus Gerhard, en halvt forloren Student, der passede Skolevæsenet, prædikede i Kirken, naar det behøvedes, og isøvrigt nød Bøndernes Brændevin og Smugtroernes drifkelige Varer. Og da det pludselig traf op til en Bispevisitats, hvortil man i det sidste kvart Hundredaar intet havde kendt i Gyrstinge, blev baade Præsten og hans Medhjælper ilde til Mode. Den gamle Lærebogsforfatter, Biskop Balle, kunde ikke, trods al Madam Lucies Anstrængelse, undgaa at lægge Mærke til, at det stod smaat til med den kristelige Videnskab i Gyrstinge Præstegaard; men han var en naadig Mand, og Bygen traf over, om end ikke uden Lynnedslag over Studiosus og Skolemester Gerhard.

Og da Biskop Balle 6 Aar efter — i 1792 — lod melde, at han nu

vilde se til, om forholdene havde bedret sig, tabte Præst og Degn Hovedet samtidig. Degnen lukkede Skoledøren, skrev med Kridt paa den, at Skolen var vakant, smed Nøglen i Gadekæret og forsvandt ad Sorø til. Og den ulykkelige Præst var i en saa ynkværdig Stilling, at han maatte søge Sengen. Og da Bispens Dogn rullede for Døren udbød han til sin hjerte Lucie, at han døde af den svære Angst.

Biskop Balle gav Præst, Degn og Menighed en tordnende Omgang, og først da han efter Tjenesten i Kirken havde faaet spændt for og Præsten hørte hans Dogn rulle ud af Gaarden, udbød Hr. Jens: „Jeg føler mig saa let og lykkelig som aldrig før.“

Og da segnede den sølle Præst tilbage paa Puden og drog sit sidste Suf. — Et Minde om hans Hustru lever endnu i Gyrstinge, idet Enkesædet oprettedes for Lucie Wedel; det er nu Bolig for Præstegaardsforpagteren.

En „forsat“ Præst.

Siden vi er ved Omtale af Præstestiftelser i Gyrestinges Historie, er der Grund til at nævne en Mand, som den ældre Slægt endnu mindes, i hvert Fald af deres forældres Omtale, nemlig Jørgen Overgaard Thisted, der i en lang Række Aar beklædte Præsteembedet i Gyrestingeflinterup. Jørg. Thisted var en Gartnersøn fra Aalborg, en mærkelig Stiftelse; letsindig og hensynsløs i sin tidligste Ungdom, blev som 18-aarig i 1813 Løjtnant, ernærede sig efter Krigen som Litterat, kom i Konflikt med Datidens strænge Presselovgivning og fastede sig — efter som 20-aarig at have ægtet Marie Elisabeth Elmquist — over det theologiske Studium; dette var saa meget mærkeligere som Theologi var et Emne, der ellers havde ligget ham fjernt. En glimrende Begavelse har han været; thi skønt han maatte tjene Brødet til sig og sin Hustru ved Privatundervisning i indtil 9 Timer om Dagen, tog han dog paa 3 Aar theologisk

Embedseramen (1820) med første Karakter.

Allerede samme Aar blev han personel Kapellan i Aalborg, og 2 Aar efter Kapellan ved Trinitatis Kirke i København. Og nu hændte det mærkelige, at denne Mand, der hidtil tilsyneladende havde staaet det religiøse Liv ret fjernt, blev en nidkær Ordets Tjener, noget af en Gennembrudsmand overfor den forstøfede Rationalisme.

Tilhørerne flokkedes om hans Prædikestol, endog i langt større Tal end naar J. P. Mynster, der prædikede i samme Kirke, forrettede Gudstjenesten. Med kraftige farver og stærke Billeder talte han til Hjerterne.

Hvor gaar Du hen —

— Ungling, som gløder i Livets
Daar,
Mand, som modig paa Bakken staar,
Olding, som modig mod Dalen gaar?

er et Ord af ham, som lever den Dag i Dag. Den levende Guds-forekyndelse, der udgaar fra Thisted omrent samtidig med, at Grundtvigs store Gærning begynder at vække

folket, gøres til Genstand for Om-
tale i vide Kredse. Ejendommeligt
er det at læse, hvad en Udsending fra
den hernhutiſke Menighed, J. C.
Reuss, ſkriver (1825) om Jørgen
Thiſted. Af Reuss' Breve anfører vi
(eſter Kirkehiſtoriſke Samlinger, 4. R.
6. B.):

„Thiſted prædiker, ſom jeg ikke har
hørt nogen før ham prædike. Skade,
at han kun prædiker ſaa ſjældent, da
han kun er Kapellan pro persona.
Han ſamler en Tilſtrømning, ſom
man ikke længe har ſet her i Køben-
havn og vil ſikkert bringe Velſignelse;
men mange vil blive hans Mod-
ſtandere. Lærerne i Theologi ved det
herværende Univerſitet, har ikke været
vant til at høre det Sprog.“

„Thiſted og Grundtvig vækker ſtor
Bevægelse her i Staden, ophidſer
ogſaa Modpartierne. Thiſted taler
mere forſtaaeligt og mere umiddel-
bart til Hjertet end Grundtvig.“

„Bekendſkabet med Thiſted er mig
overordentlig kært. Jo mere jeg
lærer ham at kende, des mere glæder
jeg mig over, at han er kommet.

Hans Sognepræst havde sagt til ham: „Vælg kun en gammel Prædiken; der kommer dog alligevel ingen i Kirke i København i Fastetiden.“ Men det blev ganske anderledes.“

„Blandt de Tusinder, der hører ham, er der en Stilhed og Opmærksomhed, om hvilken man næppe gør sig noget Begreb. Man ser folk, som i Aarevis ikke har besøgt nogen Kirke og have spottet al Prædiken, staa saa forstenede, indtil endelig stille Taarer viser, at en ukendt Bevægelse har naaet deres Hjerte. — — — Tilstrømningen til Kirken bliver efterhaanden saa stærk, at Dørene maa spærres ved Politi. Saadanne Optrin er ikke forekommet her de sidste 50 Aar.“

Disse Udtalelser vidner noksom om, hvilken betydelig Prædikant Thisted har været. Samtidig fik han Tid til at udfolde en ligefrem forbausende forfattervirksomhed gennem Udgivelsen af Andagtsbøger og Prædikensamlinger, ligesom han med Iver fastede sig ind i talrige theologiske fejder.

Hvilken Betydning han efterhaanden kunde have faaet, er ikke godt at sige. De her gengivne Udtalelser tyder paa, at han kunde blevet noget af en Reformator Side om Side med Grundtvig. Men det skulde gaa anderledes. Man havde i Tyverne ikke Brug for Mænd af Thistedes Støbning. Da talrige af hans Tilhængere efter den gamle Trinitatispræsts Død ansøgte om, at Thisted maatte faa et andet Embede i København, blev dette besvarede med Nej.

1825 blev han udnævnt til Præst i Gyrstinge og flinterup, og her virkede han til sin Død 1855. Pastor E. Koef skriver om ham i Biograf. Ser.: Her udgav han endnu Luthers Postil (1825—28) og „Repertorium for aandelige Sager“ (1828—29); men efter 1830 høres der ikke mere til ham“.

Opholdet i Gyrstinge synes saaledes ikke at have virket aandeligt befrugtende paa ham. Han stod sig vistnok godt med Egnens Befolkning og samlede ogsaa en Menighed om

fig. Men nogen gennemgribende Betydning fik han ikke. „Man hørte ikke mere til ham“. Til hans Minde i Befolkningen er heller ikke knyttet forestillingen om en Præst, der evnede at samle nogen stor Menighed om sig.

Derimod gav den Myndighed og Energi, parret med adskillig Oppositionsløst, der havde præget hans yngre Aar, sig til Tider Udslag i forholdet til overordnede Myndigheder. I Juraen var han vel bevandret, og paa dette Omraade var han sine Sognebørn en god Støtte. Det hændte ikke saa sjældent, at det traf op til Konflikter mellem Akademiets skræppe Godsforvalter og Bønderne. I saadanne Tilfælde stod Thisted altid paa sine Sognebørns Side, og af mundtlige Beretninger vides det, at han hjalp dem til adskillige Lempelser, som de ellers maatte have ligget forgæves efter.

Dette forhindrede dog ikke, at der til andre Tider opstod Stridigheder mellem Præsten og Sognefolkene, saaledes da Præsten og Læreren en Gang i 40'erne havde ønsket at faa

Ofrene fastsat. Sogneforstanderskabet vilde nok gaa med til at fastsætte Ofrets Størrelse for Degnens Vedkommende, men hvad Sognepræsten angik, mente de at have Ret til selv at bestemme det i hvert enkelt Tilfælde. Dette krænkede Thisted meget. Men de Gyrstinge og Flinterup Mænd lod sig ikke ombestemme.

Forfællige muntre Historier lever endnu om ham. Saaledes fortælles det, at Provsten fra Ringsted en Gang uanmeldt stillede til Visitation i Præstegaarden. Thisted lod, som han ikke kendte Provsten og smed ham ud — en senere Tid tilføjer endogsaa, at han tog sin Stof til Hjælp overfor Højærværdigheden. Provsten begav sig strax pr. Vogn ad Ringsted til. Imidlertid satte Thisted sig ind i sit Studerekammer og skrev et Brev, som han sendte til Provsten i Ringsted. Og da Provsten kom hjem, laa der en tjenstlig Melding til ham fra Pastor Thisted, i hvilken denne skrev, at han nys havde haft Besøg af en Person, der udgav sig for Hs. Højærværdighed, men da denne ikke kunde

godtgøre, hvem han var, havde Pastor Thisted behandlet ham saadan og saadan . . .

Der fortælles intet om, hvorledes denne Sag endte.

— — Af saadanne Historier gif der mange om Præsten Thisted.

Men Prædikanten, der begyndte sin geistlige Livsbane under saa stort Gny, endte som en af sin Tids magelige Præstetyper; i hans senere Virketid stod Kirkerne næsten altid tomme, naar han talte. I hans Præstetid indførtes den Skik, at Børn fik deres forældres Efternavn, og det skete saa radikalt, at de første Søskende undertiden havde faderens fornavn til Efternavn, medens de sidste fik faderens Efternavn.

En Søn af Jørg. Thisted er Digteren Valdemar Thisted.

Sagnet om Christian den Fjerdes Ætlinge.

Der lever den Dag i Dag folk paa Gyrstingeegnen, som menes at have det til fælles med adskillige af vore fineste Adelslægter, at de nedstammer

fra en af de oldenboraske Konger, naturligtvis ikke i Hovedlinien. Til den hører Adelslægterne jo heller ikke. Men at Kongetræet gennem dem har skudt en Sidegren. Den Konge, som menes at have Væren af at være Stamsfader til en Gyrstinge-Slægt, er Christian den fjerde, hvis Ægtefæber til „venstre Haand“ eller uden nogen „Haand“ jo, som Historien véd at berette, er talrige. Slægtens Stamsfader, den formodede Kongesøn, var Anders Møller i Gyrstinge, der i sin Tid havde Vandmøllen nær Bøgestov paa det Sted, som endnu bærer Møllens Navn som Minde. Slægtens Mærke, den skarpt skaarne, krumme Ornenæse, skulde være en direkte Arv fra den kongelige Stamsfader. Dist er det, at de, der har kendt Slægten tilbage i Tiden, holder bestemt paa, at her er intet Bedrag af Naturen muligt. En Bondeæt, en kraftig Stamme, kan aflede sin Herkomst fra den mærkelige Kongeskikkelse.

Saaledes fortæller Sagnet. Det lader sig ikke kontrollere, selvfølgelig;

der findes ikke skrevne Optegnelser.

Er de til, saa ligger de skjult i støvede Arkiver og kommer næppe nogensinde for en Dag, fordi man ikke véd, hvor de skal søges.

Sagnet har levet gennem et kvart Tusindaar og sluttelig er det bleven optegnet. Optegnelserne er imidlertid beklageligvis bleven iflædt en Romans form og har derved tabt i Troværdighed, særlig da forfatteren for Spændingens Skyld har indflettet Ting, som er bevislig historisk urigtige. Fortællingen kom til at hedde „Mølleren i Gyrstinge“. Den offentliggjordes 1828 i et for sin Tid ejendommeligt Underholdningsblad „Læsefrugter“, der udgaves i Aarhus af A. f. Elmquist, en Svoger til fornævnte Pastor Jørgen Thisted. Elmquist foretog i 1828 en Rejse til København. Da han ved Nattetid undervejs mellem Holbæk og Gyrstinge havde faaet en stedkendt Kuff, der var meget overtroist, fortalte denne ham om noget slemt Spøgeri paa Skovridergaarden „fredslovsminde“ og om Langedysen, hvor to

Dronninger skulde være begravne, men til Tider rejste sig af deres Grave for at fare Skoven rundt paa fulsorte Heste. Elmquist, som var en for sin Tid dygtig og driftig Blad-udgiver, der havde Sans for, hvad folk vilde læse, blev meget optaget af disse Historier og kom til at tale med Præsten om de gamle Sagn.

Derved blev hans Opmærksomhed henledt paa Sagnet om Anders Møller; han samlede, hvad han kunde faa fat i, meddeler bl. a., at han fik to — „nu forsvundne“ — haand- skrevne Bøger, der indeholdt Møllere-ns egne Optegnelser om sin Livs- skæbne og paa Grundlag heraf skriver han eller lader skrive den fantasi- fulde Historie om Mølleren i Gyrstinge. At der skulde have eksisteret to haand- skrevne Bøger, er ganske utroligt.

Hvad Sagnet ikke véd, udfylder forfatteren aabenbart selv, og Ro- manen har sikkert fængslet sin Tids Læsere meget, ligesom den ogsaa interesserede meget, da den senere af- tryktes her i „folketidende“.

Sagnet skulde i Korthed være dette,

at Jomfru Anne Grubbe paa Herluffstrup (Hellestrup) i 1609 fødte en Søn, en Begivenhed, der lagde hendes fader i Graven, og denne Søn blev hemmeligt lagt udenfor Møllegaarden ved Gyrstinge Bøgeskov, optaget af den gamle Møller Anders og døbt med hans Navn. faderen til dette Barn skulde være Christian den fjerde. Møller Anders (den unge) forfulgtes næsten hele sit Liv af en ulykkelig Skæbne. først silde sig han ved et Tilfælde Nys om sin kongelige Afstemning. Paa Svenskekrigens Tid skal han med forbitrelse, skønt da en Mand omkring de 50, have deltaget i Kampen mod dem, og isørigt holdt sig skjult i hule Træer i Bøgeskov.

forfatteren i „Æsefrugter“ meddeler, at Anders Møller har studt saa mange Svenskere, at man endnu i 1828 var forbauset over de mange Menneskeben man har fundet deromkring i Skoven. Sit Gods havde han nedgravet paa et Sted, der kaldes Møllesøen. Denne er — og var i 1828 — fast Eng, omgroet af Elle-

buske; men den darcerende Ejer, Søren Hansen, havde samme Sted opgravet adskilligt Husgeraad af Sølv. Ogsaa i den gamle Møllegaards Have mente man at have fundet Beviser for Møller Anders' Blodtørst, idet der i denne rar bleven opgravet to Benrade af Mennesker. Ogsaa ved Blødebjergs Banke skal Mølleren have vist, hvad Mand han var, ved at skyde en Svensker, der vilde plyndre i et Bondehus.

Naar Mølleren imidlertid indføres som virksom ved de to Præsters Indbrænden i Gyrstinge Præstegaard, idet han skal have haft et Mellempørende med Præsten Henrik Thygesen fra Bringstrup, saa er der ingen Tvivl om, at her har forfatteren til Romanen ladet Lyften til at „lave Sensation“ paa Bekostning af Historien løbe af med sig. Efter Romanens Beretning skulde Mølleren have stukket Henrik Thygesen, da denne stod i Jens Dovensens Sovestammer for at berette ham og derefter have stukket Ild paa Præstegaarden. Aarsagen til Møllerens Had til Hr. Henrik

skulde være, at denne havde forført en Pige i Fjenneslev, som Mølleren i sin Ungdom havde elsket. Vi har ganske vist talt med folk, som mener, at et Sagn af denne Slags har levet i Befolkningen. Men dette Sagn er sikkert først opstaaet efter at Elmquists „Læsefrugter“ har — dannet det! Efter en samtidig Dagbog er Katastrofen i Gyrstinge Præstegaard 1665 hændt som beskrevet i et tidligere Afsnit af denne Skildring. Sagn og fuldstændigt Digt er saaledes sammenblandet, at Sammenhængen med Mølleren i Gyrstinge sikkert aldrig oplyses.

Gyllembourg og Thomasine Heiberg paa Ruhedal.

Paa det gamle Udskiftningskort over Gyrstinge Bys Jorder findes 10 Marker betegnede med „Baron Gyllenborgs“ Navn. Denne Baron Gyllenborg eller, som han skrev sit Navn, Gyllembourg var den før Medviderstab i Mordet paa den svenske Konge Gustav den Tredje (1792) landsforviste svenske Adelsmand Carl Frederik Ehrensvärd. Et

enkelt Kapitel i en trist Roman er udspillet her; men Ruhedal saa kun den lyse Side af Romanens Hændelser, et Kapitel om ung Kærlighed mellem den svenske Adelsmand og P. A. Heibergs fraskilte Hustru, Johan Ludvig Heibergs Moder, fru Thomasine Christine, hvis Navn senere blev saa bekendt gennem hendes omfattende forfatterskab.

Her paa Ruhedal nød det unge Ægtepar Hvedebrødsdagens Lykke, ganske vist ikke ubeskaaret; thi baade den krænkede Ægtemand — P. A. Heiberg, der for sine hoase Satirer og Angreb paa Enevoldsherredømmet var bleven landsforvist — og økonomiske Danskeligheder kastede Skygge over Lykkens Dage. Men de Breve, der er bleven opbevarede, vidner dog om, at en dyb og ægte Kærlighed har hjulpet Parret over mange Danskeligheder.

I 1792 kom Gyllembourg til København og traadte umiddelbart efter i forbindelse med P. A. Heiberg. Deres politiske Sympathier var de samme, og den 25aarige intelligente Svensker kom snart til at staa højt

hos den noget ældre, republikansk findede danske Digter. Gyllembourg kom i det Heibergske Hus, og det blev snart andre Baand, som beyndte at binde ham til dette. Heiberg, der var 15 Aar ældre end sin Hustru, gik op i sin Politisk og sit literære Arbejde. Og det kunde ikke undgaas, at hans kun 18aarige smukke Hustru maatte blive fængslet af den belevne svenske Officer, der havde noget af Eventyrets Glans om sin Stikkelse.

Heibergs Hustru begyndte selv at ane, at en fare truede. Forholdet mellem Ægtefællerne. Under en Samtale med sin Mand ytrede hun, at hun var rede til at afbryde alt Samkvem med Gyllembourg. Men, sluttede hun, vil Du det, saa sig det nu; thi maasse vil jeg ikke om et Aar kunne det. Men Heiberg ønskede ikke forandringen.

Aarene gik, og forholdet mellem Ægtefællerne Heiberg havde efterhaanden undergaaet en forandring, der blev øjensynlig den Dag i 1800, da P. A. Heiberg landsforvistes og hans Hustru til hans bitre Skuffelse

nægtede at følge sin Mand i Udlændigheden. Det var efterhaanden gaaet op for hende, at den Mand, hun havde ægtet, havde hun aldrig elsket, trods hans store Kærlighed til hende. Hendes Hjerter bankede nu for en anden, for den unge Svensker. Hvad hun havde anet, men hvad Heiberg ikke havde villet eller kunnet se, var nu gaaet i Opfyldelse.

Gyllembourg, der under sit Ophold i Danmark havde kastet sig over Landbrugsvidenskaben, skrevet og flere Afhandlinger om Landbrugsspørgsmaal, af hvilke en er bleven anerkendt af Landhusholdningssekskabet, havde imidlertid i Aaret 1800 overtaget Arvefæstegaarden Ruhedal under Sorø Akademi. I et Andragende til Kronprins Frederik anførte han bl. a., at han ved Istandsættelsen af Gaarden havde opbrugt omtrent alle de Pengemidler, han raadede over.

Kort før Jul 1801 ægtede Gyllembourg fru Heiberg, og det unge Par (hun 28, han 32 Aar) flyttede ud paa Gaarden i Gyrstinge. Det hører

ikke indenfor denne Stildrings Ramme at komme dybt ind paa forholdet mellem dette mærkelige Ægtepar. Det, som nærmest skal bekræftie os, er spredte Træk af de Breve, Ægtefællerne vevlede, mens de havde Bopæl paa Ruhedal. Gyllembourg havde nemlig betydelige økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med og maatte jævnlig færdes paa Rejser. Med Ruhedal som Baggrund giver de af fru Gyllembourg skrevne Breve til hendes Mand et Billede af, med hvilken dyb Lidenskab denne unge nydelige Kvinde omfattede sin Mand. Egeledes fortæller Brevvevlingen mellem hende og hendes Søn af første Ægteskab om Kærligheden og Hengivenheden mellem Moder og Søn. Og glimtvis fremtræder ogsaa Skikkelser derude fra Landsbyen.

— — Underligt havde Skæbnens Veje formet sig. Den forfinede Københavnerinde, Barnet af Tiden mod det 19de Hundredaars Slutning, tidligere ombølget af Livet i Hovedstadens Kredse som gift med en af sin Tids mest intelligente og skarpsindige

Mænd, levede nu et stille Liv paa den lille Gaard ude i den idylliske midtsjællandske Landsby.

Idelig maatte Gyllembourg færdes mellem Ruhedal og København, skriver hans Stedsøn i Bogen om Moderen og hendes anden Mand. Og altid for at skaffe Kapital

Inderlig bedrøvet ser fru Sine ham køre ud af Ruhedals Port. Hun er bange for, at han ikke skal vende sig om og tilvinke hende en Afskedshilsen; „men Du saa Dig om, kysede paa fingeren til mig, og jeg syntes, det trøstede mig“. Saaledes skriver fru Gyllembourg Torsdagen den 25. Marts 1802, Kl. 10¹/₂ formiddag. Og hun fortæller videre til sin fraværende Ægteemand. Niels Olsen — en Mand i Gyrstinge, vistnok Avlskarlen paa Ruhedal — spiller en stor Rolle for den unge Københavnerinde. „Han har været hos mig og spist med mig baade i forgaars og i Gaar Aftes“. Men Tyendet véd jo, hvorledes Sagerne staar, og det er ikke altid let for den unge Kone. „Alle vore folk er meget

artige", skriver hun i det samme Brev, „Jomfruen er meget høfligere, end hun plejer“.

Fruen længes efter sin Mand. Men ind i Længslerne snor sig Beretningen om Livets daglige smaa Viderværdigheder. „I forgaars, da vi bagte, tog jeg mange Klæder paa, men jeg maa dog have forkølet mig lidt; thi i Gaar formiddags havde jeg meget ondt i mit Hoved . . . jeg var lidt inde hos Præstens og gik siden lidt omkring i vores Hauge. Saa gik min Hovedpine bort, men saa begyndte min grusomme Tandpine lidt . . .“

Ind imellem byder forskrifter om hendes Kærlighed til den Elskede, og saa følger Skildringer af, hvorledes Livet former sig paa Ruhsdal . . .

4. April 1802: Jeg stod op i Morges Kl. 7, gik omkring i Huset, saa en ny Kalv, som var bleven født i fredags Aftes, saaede Kefeda i Haven, talede vidt og bredt med Jens Simonsen, som efter mine ringe Tanker er meget doven, mens Du er borte.

Derpaa gik jeg ud i Marken. Vejret var guddommeligt; jeg gik langs med Gærdet ved Skoven, der var saa dejligt, saa mange fugle sang i Skoven, dine folk gik og arbejdede . . . Vor Dige, Karen, var syg i Gaar, saa jeg maatte tage Snedkerkonen fra Haven og lade hende gaa os til Haande, da Hans Andersens Kone ikke var hjemme . . . Og Brevet slutter med Udbrud af Længsel efter den Bortrejste.

3 Juli 1802 er Gyllembourg atter paa Rejse. Fruen skriver, og „Carsten skal have Brevet med, naar han skal til Mølle“. Men saa kommer folkene, skønt hun mener, at Kl. kun er 11¹/₂. Og „hvad værre er, Niels Olsen er her alt, og Du véd nok, hvor godt man kan skrive, naar han er i Stuen . . .

Niels Olsen har god Tid. Nu har — hedder det i Brevets fortsættelse — Niels Olsen og jeg spist sammen, og imidlertid har han blandt andre Ting vidtløftigen gentaget for mig den Historie om fru Lunds Begravelse, der maa være en af hans

favoritfortællinger, og der med al sin Sørgelighed stedse frister mig til at le, og siden afhandlede han den Materie, at ingen Ægtefolk i København holdt saa meget af hinanden som de paa Landet, men at de der var saa skikkelige, at de meget gerne kunde gifte dem 3—4 Gange og holde lige meget af alle deres Koner og Mænd

Saa følger hun med folkene ud i Marken, hvor de er ved at flaa Hø, spadserer ind i Skoven: „Og da jeg kom tilbage, mødte jeg Niels Olsen, der med al den Ministermine, en Bonde kan give sig, præsenterede mig sin Svigerfader“. Hun plukker en Blomst ved Gærdet og sender den til sin elskede Gyllembourg.

Til andre Tider ængstes hun over sine Omgivelser. „Om Dagen gaar det an, men om Aftenen i Mørkningen, saa er det græsfeligt; saa tuder Stormen, og Regnen slaar paa Vinduene og saa gaar jeg op og ned ad Gulvet

Der er ogsaa andre Breve, dels verlede med Knud Lyhne Rahbek og

med Sønnen, den 11—12aarige Johan Ludvig Heiberg. Hun sender saaledes Drengen en Krans af smaa Blomster, som hun og Gyllembourg har plukket paa en Høj i Skoven, og som hun kalder sin Høj. Naar den lille Johan Ludvig ikke kom ud paa Ruhedal, skyldtes det P. A. Heibergs udtryffelige forbud.

— — Om Gyllembougs og hans Hustrus forhold til Egnens Befolkning kendes forøvrigt intet ud over de ovenfor anførte Sidebetragtninger i fru Gyllembourgs Breve. Af lang Varighed blev Opholdet paa Ruhedal heller ikke. Natten mellem den 24. og 25. Marts 1806 traf et hæftigt Uvejr hen over Midtsjælland. Lynet slog ned, og Ruhedal brændte til Grunden.

Da Gyllembourg havde godt asureret, betød Branden forøvrigt en penge­lig fordel. Han undgik heller ikke en Strid med Brandforsikringen om Løsoret, og der maatte udmeldes 2 Mænd i Sorø til at foretage en Dur­dering, ligesom flere afhørtes for at fastslaa, at intet af Indboet var ført

bort før Branden. De nærmere Enkeltheder i saa Henseende har dog mindre Interesse.

Efter Branden forlod Gyllembourgs Gyrstinge og tog Boræl i København, hvor det Gyllembourg'ske Hjem snart blev et Midtpunkt af lignende Art som tidligere det Heibergske. Gyllembourg kom efterhaanden til at spille en Rolle i Hofkredsse og var underhaanden i forstaaelse med talrige svenske Adelsmænd, der virkede for at faa Frederik den Sjette valgt til Konge af Sverig (1810). Men Planerne herom krydsedes af et andet Parti, som ønskede den franske General Bernadotte, der saaledes blev Stamsfader for den nuværende svenske Kongeslægt.

Gyllembourg døde allerede 1815. Fru Thomasine overlevede ham i 41 Aar og udfoldede fra Midten af 20'erne en rig forfattervirksomhed. Og den, der med Omhu studerer hendes forøvrigt ikke særligt dybtgaaende Produktion, vil maasse i adskillige af Skikkelserne finde Typer og forhold, der henleder Tanken paa

den midtjøllandske Proprietærgaard,
Ruhedal.

Kilden i St. Bøgeskov.

Di nærmer os nu Slutningen af vor Rejse gennem Sognene Vesten for Ringsted Aa. Di begyndte ved Hagbards Høj. Di har set Landskabet, og vi har stiftet Bekendtskab med en Del af de Skikkelser, der hver til sin Tid har bidraget til at præge disse Egne.

Di staar nu ved Strænten mod Gyrstinge Sø. Helst skal vi staa der en St. Hans Aften, naar Baalene lyser over Søen, og Baade med festklædte glade Mennesker glider frem, mens Raketterne tegner ildene Striber paa den lyse Sommerhimmel. Kildens Klunke fortæller da om soundne Dage, fortæller om en Tid, da Kildemarkederne i Gyrstinge Bøgeskov, flettede sig ind i den Krans af Sommerfester, der ved deres Sammenblanding af Overtro og Livsglæde saa stærkt prægede deres Tids Mennesker.

Helt fra den hedenste Tid har Kil-

derne haft deres ejendommelige Betydning. Som de rældede frem af Bakkens Skrænt var de Vidnesbyrd om hemmelige Kræfter. Vandet kom fra ukendte Steder, maasse dybt i Jordens Skød, og det bar i sig Kræfter, hvis Betydning kunde være stor.

Om Kildesesterne i den hedenste Tid kender vi lidet eller intet. Muligvis har der været Offersteder i deres Nærhed. Thi hvor der var let Adgang til godt Vand, samlede folket gerne. Dysserne i Bøgeskov vidner jo i hvert fald om, at Landet her har været tidligt bebygget.

Men først i den kristne Tid og da Hjelgendyrkelsen tog til, vandt Kilderne sig særligt Ry. Om Kilderne i Gyrstinge Bøgeskov har været helliget nogen Helgen, meldes der intet om. Muligvis har de kun været af verdslig Bessaffenhed. St. Knudskilden og senere Sværtelilden i Haraldsted havde jo i saa Henseende ganske anderledes Ry.

Men for Egnens Befolkning har Kilderne i Bøgeskov — der har været 2 eller 3 — haft deres store Betyd-

ning som Samlingssteder. I Bøge-
skov synes Kildemarkederne ganske at
have taget Luven fra den mere gejst-
lige Side af Kildesammenkomsterne.

Men til sene Tider har Troen
paa Kildens herlige Vand som Læge-
dom for indre Dunder holdt sig. Og
det er næppe mere end en Menneſte-
alder, siden „Blokken“, i hvilken der
ofredes til Sognets fattige, forsvandt.

Kildemarkedet i Bøgeskov har —
sikkert gennem Tusinde Aar — været
Stedet for Egnens Midsummer-
fest.

fra Hedenskabets Tid fejredes So-
lens Højdepunkt paa Himmelen, den
længste Dag og den korteste Nat, med
Blus og fest og Dans i Mark og
raa Høje. Efter Kristendommens
Indførelse i Landet kaldtes Dagen St.
Hans og helligedes Johannes den
Døber. Troels-Lund tror, at netop
d. t. at Dagen kaldedes til Døberens
Navn har en dybere Mening. Gejst-
ligheden, som ikke ønskede at bibeholde
de gamle hedenske feststikke, men som
raa den anden Side heller ikke kunde
faa dem udryddede af folkets Liv,

gav festen en Art Nedgangs betydning.

Johannes den Døber havde sagt: „Ham bør det at vore, mig at forringes“. I Samklang hermed tog Dagene af efter St. Hans, medens de tog til efter Kristi fødselsdag, Julen.

Den kirkelige St. Hansfest slog imidlertid aldrig igennem, hverken i den katolske Tid eller efter Reformationen. Men friluftssommerfesten stod med de lyse Nætters skælvende Glans om sig trods alle Vanskeligheder.

Overtroen spandt sine Traade gennem Sommernattens lyse Taager. Der tændtes Blus paa alle Højder og ved Søens Bred. I Skoven dansede Elverpigerne, og gennem Luften gik Herenes Tog ad Hekkenfeld og Bloksbjerg til — Hekkenfeld er kun en forvandling af det ildsprudende Hella fjeld paa Island, og Bloksbjerg = Brocken i Harzen (Tyskland). Hvo der vilde blive Vidne til Herenes færd kunde opnaa dette ved at tage en Græstøv paa Hovedet eller sætte sig ved Midnatstide paa en Korsvej

under en Harve, der vendte Tænderne ud ad. Det kunde ogsaa opnaas ved paa Korsvejen at brænde et Baal af 9 Slags Ved; dog forspildtes denne fremgangsmaade let, hvis der var ført Lig ad samme Vej. Og det var der vel nok altid!

Med Heretroen forenede sig ogsaa Troen paa „de Underjordiske“. Der findes vel næppe den Høj eller Stendysse, hvortil soundne Tider ikke har knyttet Sagn om, at denne eller hin har set Højen hæve sig paa Ildstøtter. Ved Midsommertide var de Underjordiske imidlertid velvillige mod deres jordiske Medmennesker. Da var det blot Hærene man skulde passe paa!

— — Men uden Hensyn til Sagn og Overtro har Ungdom fra Gyrstinge og Flinterup Sogne — og de Gamle med — Slægtled efter Slægtled samlet sig paa festpladsen i den herlige Skov ved den smilende Sø. De er maasse kommet der i Tider, om hvilke vi har ringe Viden, de er kommen der i tunge Aar, da Kildesammenkomsterne i Sommernatten har været Lyspunkter i en slidsom Til-

værelse, de er kommet der, efter at Overtroen er forspundet, for at hævde den gamle Overlevering, og de vil vedblive at komme der, hvis man da ikke lader Festerne omforme sig i altfor stor Udstrækning. De Gamle kommer der for at mindes Tider, de var unge, de Unge kommer der for at træffe deres Jævnaldrende — og alle kommer der, fordi Stedet er saa skønt og egner sig saa fortræffelig til fest. Kilden er Midtpunktet, men den har ikke Betydning som i gamle Dage. Dog skal enhver Kildegæst smage dens krystalklare, velmagende Vand.

St. Hans Aften 1880 hændte der ved Kildemarkedet en stor Ulykke, om hvilken Mindet endnu lever. Tidlig paa Aftenen gik en Baad med 20 Passagerer i Stykker, og alle styrtede i Vandet. Heldigvis var de ikke kommet længere ud, end at alle kunde bunde. Men senere paa Aftenen, Kl. mellem 11 og 12, da Baalene allerede begyndte at blegne, var en anden Baad gaaet ud med 7—8 Mennesker; Bunden gik ud af denne

Baad, og alle faldt i Vandet. Det lykkedes fiske Rasmussen at redde 3—4 Passagerer; men 1 Karl og 2 Piger druknede.

Dette er den mørkeste Tildragelse, der knytter sig til Sommerminderne om festerne ved Kilden i Bøgestov.

Af Nordrup-Farringløses Historie.

Nordrup-Farringløse Kommune omfatter Byerne Nordrup, farringløse (farendeløse), Mulstrup, Klippede, Hussamlingerne Indelukket og Hættterne, samt Tvindelstrup.

Sognets højeste Punkt er, hvor Dejen til Tvindelstrup drejer af fra Landevejen (163 fod over Havfladen); her fra har man et vidt Udsyn ned mod det lavtliggende fredsgaarde. Efter de Regler, vi er gaaet ud fra i det foregaaende, maa farringløse betragtes som den ældste af Byerne. Nordrup er et senere tilkommet Corp, enten det saa har faaet Navn af, at det ligger nord for de gamle Byer farringløse og Ørslev, eller det har været en Mand af Navnet Nori, der har bosat sig der. Hvis farringløse paa Bebyggelsestiden har været

Moderbyen, er den i kommende Tider bleven helt overfløjet af Nordrup. Farringløse Sogn er nemlig nu Herredets mindste (1280 Tdr. Land), medens Nordrup Sogn er 3963 Tdr. Land stort.

Kommunens historisk set mest mærkværdige By er forøvrigt Mulstrup, hvor det gamle Tingsted en — maasse lang — Tid har været.

I Traps Beskrivelse udtales, at det utvivlsomt er her, at Herredstinget og Sjællands Landsting har været; 1259 nævnes Mulstrup som Tingsted. Efter Oplysninger, vi har indhentet paa selve Stedet, lever Mindet om det gamle Tingsted den Dag i Dag i en Række Stedsbetegnelser. Nedenfor Bakken, hvor der nu tages Grus, findes saaledes Navne som Tingbroen, Tingengen, Tingmosen; en Gaard bærer Navnet Tinggaarden. Her udfor Møllen og vest for Landevejen har man indtil for nogle Aar siden opløjet Murlevninger, og den Dag i Dag finder man Teglstumper i Jorden. Her paa dette Sted mener man da,

at den gamle Tingbygning har staaet. Bakkens Syd for Tingstedet nævnes Kongshøj, og selve Tingstedet har været paa Kongshøjgaardens Marker, i Kongshøj har man i sin Tid fundet en gammel Begravelse. Øst for Landsbyen fandtes tidligere en Stendysse, der af en senere Tids folkevid var døbt „Smørfadet“, men som nu er forsvunden.

Der er nogen Grund til at antage, at Byen har Navn efter det gammel-nordiske Mandsnavn Muli (Mulistorp); et tilsvarende Navn kendes ogsaa fra Norge.

I gammel Tid var det Stik, at Agrene i Dangen havde karakteriserende Betegnelser, som nu de fleste Steder er gaaet i Glemme. Som Exempel paa disse Navne kan anføres fra Lillvangsgaard følgende Agerbetegnelser: Bukkebroagrene (ved Bukkebro paa Grænsen mellem Mulstrup og Haugbyrd), faareholmen, Hyldagrene, Bredekær, Vesteragrene og Toften.

Imellem to af Gaardene i den gamle By var „Hampehaven“, som Ungdommen brugte til Legeplads.

Mulstrup horte paa Stavnsbaands-tiden til Ringsted Kloster. Omkring det forrige Aarhundredskifte tilbød Klostret at sælge en væsentlig Del af Bondegodset, men kun ganske enkelte Mænd havde Mod til at binde sig til de formentlig større Afgifter, og da Salget i de fleste Tilfælde var gjort afhængigt af, at det kunde ske paa én Gang for hver By, blev det ofte ikke til noget; en Undtagelse dannede dog Haugbyrd og Mulstrup. Mulstrups 10 Gaarde blev ved den Lejlighed Selvejergaarde (1789) „Delagte“ Anders Nielsen købte saaledes Kongshøjgaarden for 1500 Rigsdaler, og i Købet medfulgte „al den Kettighed og Herlighed“, som Godsejeren hidtil havde besiddet.

Nord for Byen, lige overfor det gamle Tingsted, har ligget et Kettersted „Galgebakken“; her er for ikke saa overrættens langt tilbage fundet menneskelige Skeletter i Jorden; Mosen nedenfor kaldes den Dag i Dag for Galgemosen.

— — —

Nordrup Bymark har Væren af i sit Jordsmon at have bevaret en af de vigtigste og største Samlinger af Oldtidsminder fra folkevandrings-tiden, nemlig fra den saakaldte romerste Periode af den ældre Jærnalder. Disse fund blev gjort, dels i Halvfjerdserne, dels i firserne af forrige Aarhundrede. Dan. Direktør for Nationalmusæet, Prof. Henry Petersen, har i „Nordiske fortidsminder“ givet en indgaaende Skildring af disse, videnskabeligt set, saa vigtige fund. I Aaret 1873 indleverede Gaardejer Chr. Petersen i Nordrup til Nationalmusæet en Del Genstande, der var fundne ved Kraniet af et Menneske, da man gravede Grus paa et Sted, hvor der tidligere var fundet flere Skeletter. Prof. Engelhardt foretog nøjere Undersøgelser paa Stedet, og man fandt blandt andet Skelettet af en 68 Tommer høj Skikkelse, af hvis Benbygning det fremgik, at det maatte være af en Kvinde; endvidere fandtes en Del Genstande af Bronze, et Brystsmykke, Sølvgenstande m. m.

Saa gif der en Række Aar — indtil 1881 —; da meldtes der om nye fund, der undersøgtes af Prof. Henry Petersen og Amtmand Vedel, Sorø. Fundene gjordes paa de saakaldte Stendysseagre; der var paa dette Tidspunkt ingen Stendysse paa dette Sted, men Navnet er et Bevis paa, at der i tidligere Tid havde været en saadan.

Man fandt her paa denne Plads 4 Skeletter, der laa dækkede af Sten og omgivne af talrige Genstande. Særlig interessante var fundene af forskellige Bronceting, der af hele deres Udstyr kunde ses at være forarbejdede i romerske Provinser. Et Vidnesbyrd om, at der i Tiden omkring Christi fødsel har været en forbindelse — af hvad Slags den saa monne være — mellem Bønderne paa Midtsjællands Sletter og Kulturcentrene i det romerske Rige. Af ganske særlig arkæologisk Interesse var fundet af nogle ejendommelige Glasbægre med indbrændte figurer. Prof. Henry Petersen skriver i „Nordiske Fortidsminder“, at hidtil vides

intet saadant fund at være gjort andre Steder end i Danmark; i Varpelen i Østsjælland var der tidligere gjort et lignende, men ikke nær saa smukt fund.

Ved fortsatte Undersøgelser i Efteraaret 1882 stødte man paa endnu flere Ting til Belysning af forfædrenes Liv i det 3. og 4. Aarhundrede. Blandt andet fandt man Guldfingerringe, den ene en „Slangering“, en Benklam og en Sølvønt (en Denar) fra den romerske Kejser Antoninus Pius' Tid (den nævnte Kejser regerede fra 138—161 efter Kr. f.); videre fandtes i en formentlig Kvindegrav en væglig Guldfingerring, et Glasbæger, et Sølvbæger, en Broncefaserolle, Bronzebeslag, et romersk Broncefad, 40 Spillebrætter osv.

Arkæologerne betegner Nordrupfundene som sjældent værdifulde. Den fundne Mønt kan dog ikke — skriver Henry Petersen — gælde som Tidsbestemmelse, da den paa Grund af sin Lødighed har været meget længe i Omløb; det bemærkes dog samtidig, at Mønten kun er ganske lidt slidt.

Af den Omstændighed, at der ikke

fandtes Daaben i disse Grave, udleder Henry Petersen den Lære, at vore Forfædres Valhalslære, saaledes som vi kender den, ikke har været gængs i det 3. og 4. Aarhundrede efter Kr. f.; Befolkningen har paa dette Tidspunkt haft en anden forestilling om Livet efter Døden.

Endvidere mener han, at Eigene maa have været nedlagt fuldt paaflædt, og han fastslaar, at de rigest udstyrede Eig ligger dybest, dækkede af Sten, medens de fattigst udstyrede Eig laa i de ikke stendækkede Begravelser. Eigklister har ikke været anvendt; derimod fandt man Spor af, at Eigene har været lagt paa Træplanter.

Den „Besatte“ i Farringløse.

fra Hedenolds fjerne Tider nærmer vi os — om end paa betydelig Afstand — atter den nuværende Tid, naar vi skal beskæftige os med Skikkelser og Tildragelser, der er knyttede til Nordrup-Farringløse Kommune. Og der er særlig en enkelt Tildragelse fra Tiden omkring Reformationen, en Tildragelse, der aabner et Indblik til

Datidens orettroisse Syn paa mangt og meget; det er „den store Djævelbesættelse i farendelse.“ Vi har i et tidligere Afsnit anført Exemp-ler paa Overtroen i Befolkningen. At denne Overtro ogsaa maatte give sig stærke Udslag paa det religiøse Omraade, er ingenlunde underligt. Man levede jo i den voldsomme Brydningstid mellem Papismen og Lutherdommen. Den gamle Kirkes Myndighed var rokket, og den nyes Myndighed ikke fæstnet. De katolske Prædikanter havde betegnet den sig nærmende Lutherdom som et Værk af Mørkets fyrste, Djævelen, og de lutherske Prædikanter anvendte tilsvarende Betegnelser overfor Modstanderne af den rensede Kirkelære. Mørkets fyrste blev paa en Maade direkte optrædende paa den store Arena. Og der berettes om talrige Djævelbesættelser af ulykkelige Menne-sker. En af disse Ulykkelige — og den, der har opnaaet Berømmelse i Historien — var Bonden Hans Skram i farendelse.

Aaret efter Kirkerensningens fuld-

førelse i Danmark blev i 1507 den ejendommelige Peder Palladius Sjællands Biskop eller Superintendent. Han var en myndig Mand; men en saadan var ogsaa behov; thi ikke alene skulde han gennemføre Ordningen af de ny Kirkeforhold i Sjællands Stifts 390 Kirker, men ogsaa overfor de Adelige skulde han, den borgerlig fødte, hævde sig — en ingenlunde let Stilling, da Bisperne i den katholske Tid havde været adelige.

Biskop Peder Palladius foretog en Mængde Rejser omkring i Stiftet for at visiterer Kirker og Skoler. Paa disse Rejser kom han i nær forbindelse med den sjællandske Bondebefolkning og lærte dens Sæder og Skikke nøje at kende. Det var særlig det om sig gribende Uvæsen med utilbørlig Banden og Sværgen, der foraarsagede talrige Djævelbesættelser. Og Biskop Peder Palladius beskriver selv i sin „Visitatsbog“ den Besatte i farringløse:

„Gaf bort til farendeløse, der ligger hos Ringsted; der skalt Du finde en Mand siddende paa sin egen

Bænk (der de sætte hannem, der tage de hannem, han løber ikke fra nogen); hans Krop neden ved hans Beltested er halvt borttagen. Og han kan intet røre af den Part, som er igen oven over hans Belte; det er besat med Djævelen — Gud bevare os!”

Denne uløkkeligt stillede Mand, der efter sin Tids Opfattelse var besat af onde Aander skulde — efter hvad Palladius fortæller i et andet Skrift „Om den store Gudsbespottelse“, præntet 1357” — have faaet alle sine onde Gæster ved at „bande dem i sig“, idet han havde udtalt, da han en Gang drak en Skaal Øl:

„Gid jeg drikke saa mange [Djævle] i mig, som her er Taarer.“

Biskop Palladius besøgte Hans Stram og samtalede med ham i en stor Menneffskares Nærværelse, og den uløkkelige Mand sagde til Biskoppen, at han følte det, som om han havde saa mange Djævle i sin Krop. Men forøvrigt led den Besatte meget under Biskoppens Besøg. Hans Mund var vrængt op til hans Øren, hans Øjne var store, trinde og røde,

og han „gav yfselig Skrig og Straal udaf sig, fordi hans Gæster [de onde Aander] ikke kunde lide en kristen Bøn.“

„Peder“, sagde han til Biskoppen, „det kildrer og mældrer i mine Bene, som der var Tusinde Spurve udi dem.“

Og videre skildrer Peder Palladius denne Mand:

„Siger Du til ham: „Kære Hans lille, kan I bede Eders fadervor? Beder I noget om Dagen? Lad mig høre Eders fadervor?“ — da skalt Du se, hvorledes dette blodige Hjerte, der dog er Guds Tempel, skönt det er besat med fremmede Gæster [Djægle] vilde gerne høre fadervor ud af Munden; men hans Tunge foldes fire fold, saa han staar og bider paa den som en Hest paa sit Bid. Og vilt Du ikkun falde neder paa dine Knæ og bede hos hannem, da skalt Du se, hvad Lader han griber til, hvor han slaar sine Hænder op i Vejret, skriger og straaler, og hvor tit hans Mund drages og vrænges heden til hans Øre, og han

gaber saa, at Du maatte [funde] stoppe begge dine Næver udi hans Hals; og hans Øjne staa aabne og røde som en Ild; han kan ikke luffe dem igen, saalænge det staar paa. Jeg rar der ikke lange siden og en hel Almue med mig. Blodet røstes vel i os ved saadan et Syn; men dog kan Djæveln intet gøre ved os, før end Gud vil."

Det synes, som om „Befæltelses-tilfældet" i farringløse har været et af sin Tids mest ondartede, ellers havde Sjællands Biskop vel næppe viet det Omtale i to meget udbredte Værker. Og hvad der end mere vidner om den Opsigt, dette Tilfælde har vaft, fremgaar deraf, at der blev bedt for Hans Skram i over halvtredje Hundrede sjællandske Sognekirker — uden at det hjalp.

„Girer Eder hen", siger Palladius sluttelig, „og trøste hannem, hans fattige Moder og hendes fader; de findes gerne derinde hos hannem.

Der have I et dejligt Grædehus at søge til!"

Der har som sagt været mang-

foldige, om end vel næppe saa alvorlige Tilfælde. Et Vidnesbyrd herom er det i hvert Fald, at Peder Palladius har truffet mange foranstaltninger mod disse „Besættelser.“ Det er gaaet saa vidt, at Biskoppen endog har maattet anbefale folk at gaa til Djævlemanere for at blive befriet. Dog havde Gejstligheden stedse Haand i Hante med de trufne Forholdsregler, idet Herredets Provst skulde gennemlæse Maningsordene, at der ikke skulde findes noget ugudeligt i dem. Biskoppen selv samlede en Række Skriftsteder til Brug for Præster i saadanne Tilfælde. Præsten skulde helst tiltale Djævelen paa Dansk eller Latin. Hebræisk var maasse nok mere virkningsfuldt, men forstodes det ikke til fuldkommenhed, holdt Djævelen selv Præsten for Nar.

Man kan være overbevist om, at naar henses til hele Datidens Opfattelse af dette mærkelige Spørgsmaal, er farringløse i det første Halvhundredaar efter Reformationen bleven nævnt med Gysen som Hjemstedet for en Hærskare af onde Aander.

Af Præsteu Hans Nordrups Livned.

Medens Historien om Djævelbesættelsen i farringløse kun i begrænset Omfang er kendt af Almenheden, lever der den Dag i Dag i folkemunde fortællinger om en Skikkelse, der efter sin Tids Opfattelse havde gaaet i „den sorte Skole“ og forstod mere end sit Fadervor. Det var Præsten Hans Nordrup, en mærkelig Mand, en urolig Natur, et Barn af en Tid, vidt forskellig fra vor, en fremmedartet Skikkelse i dansk Præstekjole. Hans Livsbane er bugtet, løber en enkelt Gang ind bag fængslets Døre og nærmer sig disse flere Gange. Han var en vittig Stribent og en højtbegavet Taler, men han forstod ikke altid at tage sin fornuft fangen; hvad der lever i Mindet efter ham er mere veselske Udbrud end præstelige Ntringer.

Hans Nordrup er barnefødt i Nordrup Præstegaard, hvor hans fader, Hans Sivarsen, var Præst. Han fødtes den 12te Juni 1681; allerede 9 Aar efter dør hans fader

(1690.) Hans Nordrup kom dog i Ringsted lærde Skole, har vel som saa mange andre Deblinge maattet synge for sit Brød eller forrette Tjeneste som Løbedegn eller lign. Han blev Student fra Ringsted Skole Aar 1700, og i 1705 tog han theologisk Examen fra Universitetet med første Karakter.

Aaret efter hænder der ham noget, der giver et ganske betydningsfuldt Bidrag til forstaaelse af Datidens religiøse forhold. I Holbergs Epistler omtales en theologisk Student, Mathias Bagger. Denne havde ligesom adskillige af Datidens Sribenter en vis Svaghed for den katholske Lære.

Saa vel Hans Nordrup som en anden theologisk Student, J. D. Ramus, havde omgaaedes Math. Bagger meget. Om Bagger vidstes det, at han var udvandret og var gaaet over til den katholske Lære (han var forøvrigt en omflakkende Natur, der i ca. 30 Aar færdedes omkring i Verden og bl. a. ogsaa en Tid var Medlem af det i Filadelfia oprettede Kvætersamfund.) I 1702 havde Hans Nordrup og Ramus begivet sig

om Bord paa et Skib, der skulde gaa til Lybæk, og da man mente, at de vilde rejse til Strassborg i Frankrig for at gaa over til den katholske Religion, lod Københavns Politimester, Ole Rømer, dem fængsle og tiltale for skjult Katholicisme. Man har i denne fængsling af to unge Mennesker et godt Bidrag til Forstaaelse af den strænge officielle Lutherdom ved det 18de Aarhundredes Begyndelse.

Fra fængslet sendte Hans Nordrup paa egne og sin Kammerats Vegne et rimet Bønsskrift til kgl. Konfessionarius Peder Jespersen. Bønsskriftet frugtede, og Nordrup og Ramus blev begge løsladte, mod at de udstedte en Erklæring om, at de „aldrig har haft i Sinde at falde fra vores sande Tro og Religion“, og at „vi holder og agter den papistiske Lærdom for vederstyggelig Kiætteri“; videre forpligtede de sig til aldrig at virke for Katholicismens „forplantelse“ etc. Hvor alvorligt Ramus har ment det, fremgaar af, at han nogle Aar efter udvandrede, gik over til den katholske

Lære og blev Bibliotekar hos Kur-
fyrsten af Coln. .

Allerede samme Efteraar kommer Hans Nordrup imidlertid atter i Konflikt, denne Gang baade med den geistlige og verdslige Øvrighed. Den 10de Oktober prædikede han i Trinitatis Kirke i København. Han talte ved den Lejlighed om en ung theologisk Student Thimoteus, der var paa Rejse sammen med Paulus, men udenfor Staden blev angreben af Hovedsmanden, der førte dem for Magistraten, hvor de blev hudstrøgne, hvorefter de førtes i fængsel.

Det kan jo ikke nægtes, at med lidt god Villie kunde denne Prædiken „fortolkes.“ Politimesteren flagede til Konsistoriet, og Hans Nordrups forhold blev atter gjort til Genstand for Undersøgelse. Han paastod imidlertid, at der ikke var „dobbelt Bund“ i Prædikenen, der var bygget over Skriftsteder. Og det vides da heller ikke, at han er bleven dømt.

Det er dog meget sandsynligt, at

disse to Tilfælde har haft en alt andet end heldig Indflydelse paa Hans Nordrups Løbebane. Han betegnes af en Samtidig som et Under ved Universitetet paa Grund af sit hurtige Hoved; men samtidig levede han et vildt Liv, spillede og drak og skrev Vers, der havde mange Steds Verinde; Lejlighedspoesien synes at være bleven et Levebrød for ham, men hvor meget det har smidt af sig, er ikke godt at vide.

Det er ingenlunde usandsynligt, at han — saaledes som et Sagn i folke-munde den Dag i Dag fortæller i hans fødeegn — har ladet sig hverve til Soldat. Sagnet fortæller videre, at en Gang, mens han var Soldat, overværede han en Gudstjeneste i Slotskapellet og skal da have sagt, at saadan en Prædiken kunde han ryste ud af sit Trojærme. Ntringen blev forebragt Kongen, der forhørte sig om den frittalende Soldat. Da han erfarede, at det var en theologisk Student, gav han Befaling til, at Nordrup skulde holde en Prædiken

efter en Text, som først blev ham opgivet paa Prædikestolen. Da Nordrup mødte paa Prædikestolen, laa der et Blad Papir. Nordrup tog det op og sagde efter at have set paa den ene Side: „Her staar intet!“ og efter at have set paa den anden Side: „Og her staar heller intet . . . Af Intet skabte Gud Verden!“ Og over denne Text prædikede han saa med stor Kraft. Det hedder sig nu videre, at Kongen derefter drog Om-
sorg for, at den allerede noget aldrende Theolog fik Embedet i Nordrup.

Meget sandsynlig er denne Historie vel ikke. Hans Nordrup var 45 Aar før han fik Nordrup-farringløse Kald. Derimod véd man, at han forgæves ansøgte om Kald gennem Kongens Oversekretær i en rimet Ansøgning I denne forklarer han først, at han længe nok har „slidt paa sin Studenter-kappe og fejet Støvet af de høje Herrers Trappe“; nu vender han sig direkte til Rigets Øverste:

„I Himlen er der Tre; den fjerde er
paa Jorden,
vor fjerde Frederik, vor synlig Gud
i Norden,

det, som de Tre mig gav — jeg
mener Liv og Aand —
bør jo opholdes ved den fjerdes
Naades-Haand."

Hvorvidt det nu er dette Rim eller den før omtalte Prædiken, der har baaret frugt, skal vi ikke kunne sige: Men endelig i 1725 blev han af Herren til Giesegaard, Chr. Carl Gabel, kaldet til Sognepræst i Nordrup og farringløse, og beklædte dette Embede til 1748, da han fik Kald paa Lolland-Falster.

Selv efter at han var kommet til Stets Aar og Alder, fornægtede hans viltre Sind sig ikke. Han skrev stadig sine Vers og veg ikke tilbage for en drøj Spas. Og han har sikkert været en velfet Gæst hos Ejeren af Giesegaard. Bl. a. vides han at have været dennes Tillidsmand i visse forretningsanliggender. Saaledes viste han Træ ud til Bønderne paa et Gabel tilhørende (?) lollandsk Gods. Her kom han i hæftig Strid med Bønderne, og det endte med, at disse vilde prygle ham, fordi han med sin sædvanlige færdighed i at rime

havde skrevet følgende Vers paa en Rude i Halsted Kro:

Naar Du, o Gud, mig straffe vil
for mine mange Synder,
da fri mig dog for alle Ting
fra Stokkemarke Bønder.

Det er forstaaeligt, at den overtroiske Befolkning i hans Sogn troede, at han kunde mere end sit Fadervor. Herom lever endnu i folkemunde følgende: En Gang havde Hans Nordrup sammen med sin Karl været i Hovedstaden. Da de paa Hjemvejen naaede Frederiksberg Bakke, var Hestene, trods Karlens flittige Brug af Pisten, ikke til at faa af Stedet. Præsten vidste imidlertid strax, hvem det var, der nu drev sit Spil. „Spring Du af“, sagde han til Kuffen, „og tag det højre Baghjul af og læg det op i Vognen.“ Aldrig saa snart var dette sket, og de atter var kommet til Sæde, før Vognen hævede sig; i susende fart gik det nu afsted; thi de førte gennem Luften. Pludselig gav det et stærkt Stød under Vognbunden. Karlen blev forstræffet. Men Præsten sagde:

„Det skal Du ikke bryde Dig om; vi kom bare for nær til Køge Kirke-taarn“. Farten fortsattes, til de kom over Nordrup Hestehave; her dalede Vognen, saaledes at Trætoppene strejfede den. Da de nu ad Vejen nærmede sig Nordrup Præstegaard, sagde Præsten: „Saa, nu er Maren Koffepige i Kælderen for at tappe af mit Anfer — der skal hun blive!“

Saa rullede de ind i Præstegaarden, og Præsten ilede ned i Kælderen, hvor Maren ganske rigtig stod og ikke kunde slippe løs.

— — —

Hans Nordrup endte som Præst paa Lolland. Hvad der har overlevet ham fra dette hans ny Embede er ogsaa kun Skæmterim, enkelte af et meget drastisk Indhold, og Udbrud, der svarer til Digtene baade i Aand og Tone.

Af Giesegaards Historie.

Fra Demmetofte Strand til Egnen mellem Ledreborg og Skjoldenæsholm er Landet dækket af Skovstrækninger; en Del af disse danner en sammen-

hængende Skov paa en Mils Længde, der skiller Nordrup fra Gørslev Sogn.

I Kanten af denne Skov laa indtil for halvtredje Hundrede Aar siden en Bondeby, der hed Skivede; oprindelig har det sikkert været en fattig Rydningsby i Skoven; men de ryddede Jorder viste sig at være gode. Skivede tilhørte Kronen, og paa den Tid, Enevælden indførtes, bestod Byen af Skivede Krongaard og formentlig nogle Huse. I 1668 angives denne Gaard at have haft ca. 14 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn. Landgilden svaredes kun i Smør og Havre, hvilket tyder paa, at det mere har været Kvægavl end Agerbrug, der dreves paa Gaarden.

Tiden efter 1660 er den gamle Adels forfaldstid. Den havde tabt en stor Del af sine Forrettigheder, dens Godser var udpint af fjendens Hærgninger, fremmede Lykkeriddere kom herind i Landet og dannede det enevældige Kongedømmes nye Hof.

Mange af disse Nykommere var Pengemænd, der havde forstrakt Kronen

med Penge under de fortrivlede Krige, og nu fik udlagt Jordegods i Stedet.

Under denne Situation opstaar Giesegaard.

Den er saaledes en Gaard af langt yngre Dato end de fleste andre af Midtsjællands Herregaarde, der — som vi senere i disse Skildringer skal se — har ganske anderledes Bund i Fortiden.

Men dens Tilblivelseshistorie er typisk for Enevoldstiden. Den voger frem i en Tid, da den gamle Adels fortrængen ved Enevoldsmagtens Indførelse vel i stort Omfang gav Plads for Lykkeriddere og indvandrede tyske Hoffnobber, men hvor borgerlig Dygtighed, naar den var parret med Behændighed og Evne til at bevæge sig i Kronens Omgivelser, ogsaa var i Stand til at bryde sig Vej baade til Ære og Gods. Ved Siden af det rene Hoffjunker-Aristokrati opdukkede ogsaa driftige Pengemænd, der blev den fornyede Trones Støtter. Giesegaards Historie lader os stifte Bekendtskab med Mænd af begge Typer, med driftige og energiske

Mænd, men ogsaa med rene Døgenigte. Et har de alle til fælles, at de er store Landædere — og det enten det er Mænd eller Kvinder, der optræder som Jorddrotter paa det nybyggede Herresæde derude ved de store Skove. Derfor er Giesegaards ældre Historie meget interessant. Den viser, hvorledes Forretningsdriften stadig lader mægtige Omraader af Midtsjællands Jord skifte Ejere, viser, hvorledes stor Velstand og Bundforgældethed, Driftighed og Letlevenhed stadig forandrer forholdene. Desværre fortæller denne Historie lidet om, hvorledes den arbejdende Befolknings Kaar har været under disse Omstiftelser. Men smaa Strejfblikt bidrager dog til at kaste Lys baade over et og andet.

— — Stifteren af Giesegaard er Kammersekretær, Amtmand over Ringsted Amt, Frederik Giese, født i Husum 1625 som Søn af By-skriveren dersteds. Fr. Giese var en af de borgerlige Mænd, der kaldtes til Deltagelse i Rigets Administration efter den store Omvæltning i 1660.

Han havde faaet en omhyggelig Uddannelse, først i Kancelliet paa Gøttrup, siden paa en 4 Aars Rejse til Tyskland, England og Holland, hvor han som Hovmester for en ung dansk Adelsmand fik Lejlighed til at sætte sig ind i Politisk og finansvæsen. Allerede i 50'erne bliver han General-auditor, og i 1660 blev han Sekretær i Skattekammerkollegiet, en Stilling, der vel nærmest var en Mellemting mellem en Finansministers og en Departementschefs; der findes i Rigsarkivet mangfoldige Papirer stammende fra hans Haand, et Vidnesbyrd om hans store Arbejdsevne og Indsigt.

1668 fik han som Erstatning for forstrækninger til Kronen udlagt Skivede Krongods tilligemed 9 Gaarde i Nordrup og 1 Gaard i Klippede, ialt 147 Tdr. Hartkorn for 50 Rigsdaler pr. Td. Hartkorn, en for sin Tid betydelig Pris.

Byskriverensønne fra Husum og hans Broder, Casper Joachim Giese, har forstaaet at formere deres Gods. fr. Giese fik Amtmandsembedet i

Ringsted overladt som Retrætepost, en Belønning for hans trofaste Arbejde under det ny Regimente. Hans Enke, fru Margrethe Giese, gif efter hans Død (1693) værdigt i hans fodspor. Hun overtog det betydelige Gods, da hendes Mand døde, og styrede det sammen med Sønnen, Joachim; de fik kongelig Bevilling til at nedbryde de to Gaarde, hvoraf Skivede paa den Tid bestod, og derpaa opføre Hovedgaarden, som Slægten gav Navn, og som hun derefter beboede.

Giesernes Rigdom gif imidlertid paa Hæld i de vanskelige økonomiske Aar mellem Svenskekrigene under Christian den femte og Frederik den fjerde. Jorderne blev udpinte og Skovene forhuggede. fru Giese, der samtidig ved sine store Bygningsforanstaltninger havde bundet store Kapitaler, optog nu et stort Laan hos Etatsraad Chr. Scavenius (Højesterets-Justitiarius i Chr. d. 5.s Tid, en usympatetisk og meget pengelær Mand), der — da de indgaaede forpligtelser ikke opfyldtes — i Aaret 1712 lod

fig Gaarden udlægge. Den blev nu overdraget til en Justitsraad Hjorth, dog vist nærmest saaledes at forstaa, at Joachim Giese, der imidlertid var bleven Amtmand over Vordingborg Amt, havde en Slags Ejendomsret til den. Efter hans Død i 1719 overtog Scavenius selv Godset for 13,100 Rigsdaler.

Ved den i indeværende Aar (Sommeren 1907) foretagne Istandsættelse af Nordrup Kirke har man fundet de delvist beffadigede Gravstene over Gieserne. Det har nogen Interesse at kende Ordlyden af disse Stenes Indskrifter, der, saavidt de har kunnet læses, lyder saaledes:

I.

Den Wel Edle og Welbyrdige Mand
Friderich Giese til Giesegaard.
Hans Kongl. Majst. til Danemark og
Norge ect.
Cancelli-Camer- og Admiralitets-Asses-
sor og Camer-Sekretær
og Amtmand over Ringsted Amt, født
i Husum 1625 d. 15. Juni
Haver vaared Hieme hos Forældre og
Informatores med ærbødighed
og god profect det latinske og græske
Sprok i 14 Aar

Hos Fremmede uden Lands med Omhu
 og flittighed i 9 Aar og hos
 Trende danemarks og Norges Konger
 i underdanigst Troskab i 46 Aar,
 af Hvilke hand fra en Æres Trappe til
 en anden Naadigst er opst.
 og at [ulæielig] med den Høyædle og
 Wel Byrdige Frue
 Margaretha Elisabeth Schönbach
 I et lykkeligt Ækteskab velsignet med
 2 Søner og 5 Døtre
 Sielen som er oversat i Jesus Rige var
 i dette dødelige,
 som i Kjøbenhavn blev nedlagt d. 12
 Fbr. 1693,
 Til Huse i 69 Aar mindre 4 Maaneder
 og lever uden Ende.

II.

Her inden hviler

Dend Høyædle og Velbaarne Herre
 Christopher Jochum Giese til
 Giese Gaard.

Hans Kongl. Majst. Etatsjustits-Raad
 og Amtmand over Vordingborg Amt,
 hvis livs lys tændtis A^o. 1668 6. Januar
 og efter 51 Aars 6 maaneders skin
 verden endtis A^o. 1719 d. 6. Julii.

Var Visdom, Gunst, dūd og anden
 Himmelgave
 Til Lands og Kongens Gavn paa it
 Sted sat i lave,
 Saa var det samlit her I Høyrosværdig
 skik

Men savnes nu som slugt — I Dødsens
 øye blegne!
 Hvad under! Døden bleg, naar Dyden
 selv maa blegne.
 Og derved lyckens børn sig ulyksalig
 regne.
 Men hvad! Gud viste os kun skyggen
 af hans død.
 Det bedste gemte Gud hos sig til evig
 fryd.

Digteren af denne for sin Tid karakteristiske Gravskrift har selv sat sit Navn paa Stenen for ogsaa at bevare sit eget Navn Side om Side med de store Mennesker, han for-
 evigede. Han hed A. Haard; men hvem han ellers var, ser vi os ikke i Stand til at oplyse.

— Men tilbage til Giesegaards fortsatte Historie.

Paa den Tid — altsaa for om-
 trent 200 Aar siden — hørte til Giesegaard: Nordrup og farringløse Kier, 11 Gaarde i Nordrup, 7 Gaarde i Klippede, 10 Gaarde i Mulstrup (senere under Ringsted Kloster), 4 Gaarde i Gørslev, 1 i farringløse og 1 i Tjæreby — ialt 295 Tdr. Hartkorn.

Scavenius beholdt imidlertid ikke Godset, men overdrog det Aaret efter for den tidligere nævnte Udlægsfum til den fra fædrelandshistorien bekendte Admiral Christian Carl Babel.

Denne Mand, der en Tid spillede en betydelig Rolle som midtsjællandsk Jorddrot, er en historisk bekendt Skikkelse, knyttet til Tildragelser under den nordiske 11-Aars Krig. Han hørte til en af de nye Slægter, der havde slaaet Kreds om Kongehuset, var med at bære oppe og selv blev baaret oppe af den første Enevoldstid.

En baade dygtig, driftig og dristig Mand har han været, virksom baade som Kriger og som Omordner af den danske Marine. Bedst kendt er han bleven som Tordenskjolds Overordnede saavel under Kampene i Østersøen som Kattegat (1709—20). Den berømte „Løvendals Galej“, der førtes af Peter Wessel, hørte til Babels Eskadre. Sammen med Wessel vandt han i 1715 det store Søslag ved Kolberger Heide, femern, og tvang ved Bülich paa Holstens Kyst den svenske flaaede til at over-

give sig, en Tildragelse, der mægtigt bidrog til at bringe Wesfels Navn frem i første Linie, samtidig med at den blev Anledningen til Gabels Udnævnelse til Viceadmiral. Under de paafølgende Søkampe blev Gabels Ry dog ganske overfløjet af Tordenstjolds.

Imidlertid naaede han dog, som den behændige Hofmand han samtidig var, frem til den højeste militære Stilling, idet han 1717 udnævntes til Overkrigssekretær (forsvarsminister). Med stor Dygtighed omordnede han efter Krigen alle flaadens forhold. Og samtidig forsømte han ikke sine egne Sager. En betydelig formue havde han samlet sig, og denne frugtbargjorde han nu i den sjællandske Jord.

1719 købte han Giesegaard, og det følgende Aar lagde han Ringsted Klosters store Jordomraade dertil. Klosters 1002 Tdr. Hartkorn og 26 Tdr. Skovskyd overtog han for 48,621 Rigsdaler, og samtidig tilkøbte han sig Jagtretten, der hidtil

harde hørt til den saakaldte kongelige Vildtbane, for 1000 Rigsdaler.

Med Ringsted Kloster fulgte foruden Hovedgaarden: Kjærup, 138 Gaarde og 61 Huse. Paa det ny-erhvervede og paa det gamle Gods foretog han forskellige forandringer „Kohaven“ i Nordrup Sogn, der tidligere havde været udlagt de Gørslev Mænd til Græsvang for 2 Rigsdaler, blev lagt under Godset; endvidere indlagdes under Hovedgaarden: 12 Huse i Nordrup, 1 i Klippede, 1 i Mulstrup, 5 Huse og 3 Gaarde i Aarløse, Munkeflovshuset og Munkeflov, 5 Gaarde og 3 Huse i Bjerrede, 8 Gaarde i Ørslev, 4 Gaarde og 2 Huse i farringløse, 4 Gaarde i Kongsted, 20 Gaarde, 1 Kro og 7 Huse i Slimminge, „Bøgitsgaard“ (Bøgede) med 1 Hus. Paa den Maade opnaaede han at gøre Giesegaards Omraade betydeligt mere afrundet end det hidtil havde været, samtidig med at det øgedes betydeligt. Med stor Energi fortsatte han dette Samlerarbejde.

Samme Aar købte han Spanager

Gods og Aaret efter Rafftesvænge med Onteraa Skov i Ørslev Sogn.

Ringsted Klosters Hovedgods solgte Gabel dog i 1724 til Krigsraad Langenfeldt, men Bøndergodset beholdt han. Men skønt hans Pengesager ved disse mægtige Jordspækulationer blev stedse mere forvirrede, søjede han dog i 1725 endnu en Herregaard til, nemlig Ottestrup Hovedgaard og Gods. Ved dette sidste Kø lagde han til sit tidligere Gods: 2 Gaarde i den da eksisterende Ottestrup By, 11 Gaarde i Ørslev, 1 i Kagstrup, 5 i Farringløse, Storgaarden i Terslev og 2 Gaarde i Kværede. Meget af dette Bøndergods var i en maadelig forfatning; der nævnes saaledes, at skønt der paa dette Tidspunkt var gaaet 60 Aar siden den svenske Krigs Hærgninger i disse Egne (1658—59) var Bøndergodset vedblivende trykket deraf, flere Gaarde laa øde og havde henligget saaledes, siden Svenskerne brændte dem af.

Søhelten, Hofmanden og Jorddrotten Gabel har saaledes haft en betydelig Andel i de store Gods-

dannelser i Midtsjælland. Men kun i ringe Udstrækning kom han til at nyde frugterne af dette betydelige Arbejde.

Aaret efter det sidste store Køb var han saa bundsforgældet og hans Affærer [kommen i en] saadan forvirring, [at han maatte pantsætte alt Kub og Stub] til Enkegrevinde Anna Sophie Schack til Schackenborg og Gram.

Tilsyneladende skulde denne Pantsætning betyde lidt, da Admiral Gabel var Grevindens Hovedarving. Efter Beders Beretning i „Danske Herregaarde“ førte en ubetydelig Konflikt mellem Admiralen og Grevinden angaaende nogle Juveler, som tilhørte Admirals Broderdatter, Ernestine Margrethe Gabel, der var gift med Grev Otto Diderik Schack, til at Grevinden selv som Panthaverse overtog det mægtige Gods med 1263 Tdr. Hartkorn. Hun tog selv Godserne i Besiddelse og [fortsatte Admirals Afrundingsbestræbelser ved i 1751 at købe Juellund (36 Tdr. Htk.) for 47,000 Rdl. Courant. Og da hun

døde 1760 overgik hendes store Rigdomme til Sønnen af det ovennævnte Brevepar, Frederik Christian Schack.

Inden sin Død havde Enkegrevinden truffen den testamentariske Bestemmelse, at der af Godset skulde oprettes et Stamhus for Slægten, i 1777 førtes denne Bestemmelse ud i Livet. Stamhuset Giesegaard fylder saaledes i Aar 130 Aar. Godset havde, da den nye Ejer overtog det, en Gæld af 100,000 Rigsdaler, en meget betydelig Sum efter hin Tids Pengeværdi. Godset var derfor under Administration af to retslyndige Mænd.

Godsets Udskiftning fandt I efter Stovnsbaandets Løsning Sted i Tidsrummet fra 1794—1802.

f. C. Schack, vides ikke at have spillet nogen offentlig Rolle udover at have staaet sig godt ved Hoffet. Hans Hustru var en tidligere Hofdame hos Dronning Juliane Marie, frk. v. Krogh. Hun døde 1765 og 2 Aar efter ægtede Schack en Datter af Kmhr. Bille til Stenalt. Sønnen af dette Ægteskab, Knud Bille Schack, blev hans Arvtager, da den

gamle Grev Schack døde paa Giesegaard 1790.

Om ham vides der intet udover, at han var en vidtløftig Herre, der skønt ugift, formøblede Gudssets Velværd, saaledes at der hvilede en Gæld paa det af omtrent 200,000 Rigsdaler, da han i 1821 overlod det i en meget maadelig forfatning til sin Søstersøn, Kammerjunker H. A. Brockenhuus. Denne optoges i Grevestanden under Navnet Brockenhuus-Schack, og med ham overtager altsaa den nuværende Slægt det store Gods. Han er Bedstefader til den nuværende Besidder.

Slægten nedstammer fra den gamle dansk-norske Slægt Brockenhuus, der har spillet en betydelig Rolle i Danmarks Historie, dels som Officerer, dels som Godsejere, i enkelte Tilfælde Diplomater. Linien Brockenhuus-Schacks Stamfader er Jørgen Otto Brockenhuus, der levede fra 1664 til 1728. Han havde i sin Ungdom gjort Tjeneste i den hollandske Hær, senere i den danske Livgarde („Drabantgarden“), men vandt sig særlig Navn gennem sin Deltagelse i den

store nordiske Krig som Officer i den norske Hær. Han ejede flere norske Godser. Hans Søn var Ove Frederik Brockenhuus, der tidlig kom i Militær-tjeneste og bl. a. drog udenlands for at deltage i den spanske Arvefølgetrig; han var en fløgtig Diplomat, der bl. a. benyttedes i en Sendelse til Stockholm under Frederik den femte, da Holsten-Gottorpernes Magt i Nabolandet begyndte at true det dansk-norske Riges Sikkerhed; siden gjorde han som faderen Tjeneste i den norske Hær. Hans Broder Henrik Adam Brockenhuus var en af Frederik den femtes betroede Mænd, blev 1776 Stiftamtmand over Sjællands Stift. Hans Sønesøn er den ovennævnte Henrik Adolph Brockenhuus-Schack, der døde 1842.

Dennes Søn, A. E. K. B. Brockenhuus-Schack, overtog Godset den 10de Juli 1847 og gjorde sig saa afholdt ved sin retsfindige Godsstyrelse, at Beboerne, forhenværende og daværende fæstere, rejste en Mindesten for ham i Giesegaards Have, og gjorde det endnu i Grevens Levetid

Denne Begivenhed fandt Sted paa 23-Aars Dagen for hans Overtagelse af Giesegaards Gods og findes sympatetisk omtalt i begge Ringsted-blade fra den Tid. Affløringen fandt Sted den 10. Juli 1872 ved en fest i Haven. Godsbeboernes Ordfører var Gaardejer Hans Peder Hansen, Bjerrede, der bad Greveparret modtage Støtten som et Bevis paa den Erkendtlighed og Hengivenhed, Godssets Beboere nærede for det. Endvidere talte Pastor Sørensen, Terslev, og Provst Andersen, Ringsted. Grev Brockenhuus-Schack takkede og indbød samtlige festdeltagere til et Maaltid, i hvilket deltog 2100 Mennesker. Det kan her anføres, at for en yngre Søn, den senere Amtmand i Svendborg, blev der ogsaa i hans Livstid rejst et Minde i Svendborg By.

Norden for de midtsjællandske Søer.

fra Staved Bro i Øst til Skovene Vesten for Gyrstinge Sø slynger de midtsjællandske Søer deres blinkende Baand om Sjællands Midie.

Snart runder Landet sig blødt, men bart ned mod Søen som paa Benløse siden, snart trænger Skoven over bratte Aase sig helt ned til Bredden som ved Ringstedernes yndede Udflugtssted i Drangestov. Ved Humlebjerg paa Slangerupsiden falder Landflabet gennem en Slugt ned mod Søen, mens den bratte Skrent under Landevejen Vest for Haraldsted er vidt forskellig fra de brede grønnende Enge ret udfør Haraldsted og for Gørlevmosens tuede Engdrag, der er opfyldt af Buske. Saaledes veksler Landflabet ustandseligt i en rig Mangfoldighed. Smukt ved Sommertid, naar de bugnende Agre og de grønne Enge favnes af løvklædte Skove, og ikke mindre smukt,

naar Sneen lægger sit Tæppe overalt og Skoven staar mørk og tung med lange blaanende Skygger over det bølgeformede Landskab. Paa Ørdrup Banke er det fra Ringsted at se altid, som Sneen dér falder tidligst til Æje og lyser hvid, mens de omgivende Strækninger endnu synes ensformigt graa.

fra en Højde af ca. halvtredje Hundrede fod over Havfladen sænker Landskabet sig over Allindelille noget, men stiger atter i Eysningen mellem Vesterstoven og Skovparterne i Nord, hvor Navne som Hellebjerg, Langebjerg, Bræntebjerg og Dalbjerg fortæller om Landskabets bakkede Karakter. Forbi Valsøllillegaarden vedbliver Landskabet at stige, idet det dog sænker sig i et Bækken, der omfatter den smilende Sø, medens det mod Nordvest hæver sig i Sjællands højeste Punkt, „Gyldenløves Høj“, der ligger skjult i Skoven og paa de to Sider omgives af saa højtliggende Land, at dens efter sjællandske forhold anseelige Højde (400 fod) slet ikke kommer til sin Ret.

Saaledes er i ganske forte Træt den landstabelige Baggrund for den Skildring, vi nu skal give af disse Egenes Historie og nogle af de Mænd, der har været knyttet til dem.

I tidligere meddelte Afsnit af disse Skildringer har vi omtalt en Egn med særlig Oldtidshistorie (Sigersted), en Egn med Jorddrothistorie fra Enevoldstiden (Giesegaard og Omgivelser.) Skulde vi give den Egn, vi nu beskæftiger os med, en karakteriserende Plads i Historien, vilde det nærmest blive den middelalderlige Riddertid. Det er nemlig fortrinsvis om denne, at de gamle Minder derude fortæller.

Her staar vi i Allindemagle paa Tomterne af Allindegaarden, der var Billeættens Slægtsgaard, saalangt tilbage i Tiden, at mere nidkære end paalidelige historiske Skribenter har villet mene, at den indtog denne Stilling helt paa Christi Tid. Her laa længere mod Øst ved Langesøen paa nuværende Ørevadsgaardens Mark Borgen Valsø, af hvilken endnu de svage Omrids af Voldstedet spores.

Og her laa endelig paa Næset i Valsølle Sø Borgen Skjoldnæs, som Poesien mente havde laant Navn af Skjoldungerne, men hvis Historie under alle Omstændigheder er agtværdig ved sin Ælde. Og her laa midt imellem den Trekant, som disse Borge har dannet i Sjællands Midte, Kongsgaarden i Haraldsted, Landsherfernes Raststed paa færden gennem Landet, til sin Tid en stor Gaard, hvor en af Rigets betroede Mænd sad til Huse og oppebar Indtægterne af Haraldsted Sogn til den kongelige Forvaltning. Den Betydning, som Knuds Kapellet fik efter Valdemars-tiden skal her kun lige nævnes. Den Side har vi drølet ved tidligere.

Mere end en Gang har Traadene i vort fædrelands Historie trukket sig gennem disse Egne. Helt fra Valdemarernes Tid kender vi Navnene paa myndige Mænd og Kvinder, der har sat et Præg paa deres Tid, og som det vel er værd at høre et og andet om. Men fra en Tid, der ligger langt, langt forud for den, hvor Historien taler, har man Vidnes-

byrd i de Genstande, der Tid efter anden fremdrages af Jordens Stød. I Nationalmusæets Samling findes saaledes 3 Bronzegegenstande, der er fundne 1888 i en Have i Valsømagle, deriblandt en Bronzeøre samt Broncespydspidser, Vidnesbyrd om, at man ved dette fund er stødt paa et helt Sæt Angrebsvaaben, der antagelig har tilhørt Enkeltmand. For faa Aar tilbage, vistnok i 1901, fandt man i Anledning af Udgravningerne til et Maskinhus for Valsømagle Dampværk et Broncesværd og en Spydspids, der laa ved Siden af, tildels under en stor Sten. Og andre Steder i Valsømagle har man fundet baade fisseredskaber og Bronzeører, Vidnesbyrd om, at det har været ret holdne folk, der har levet her i Oldtids Dage.

Jøvrigt findes der rundt om Stenmindesmærker i form af Dysser, den anseeligste er Gravhøjen Kærnehøj ved Haraldsted, omsat med Rundsten, samt en anseelig Dysse ved Estrup, der gaar under Navn af Thingsted, men er en gammel Begravelsesplads.

Tæt ved Landevejen Nord for Sødraget ligger to Kæmpehøje, af hvilke den ene er bleven gennemskåret ved Dejanlægget. Den ene af dem bærer Navnet Stejlehøj eller Stejlehøw — en Betegnelse („Høw“), som ogsaa træffes andre Steder i folkesproget. Fra folkemunde har vi Underretning om, at der ved Gravning i Stejlehøjens Top skal være fundet saavel Ketterredskaber som Ben. I Tider, hvor Ufærdsmænd maatte undgælde med Livet for deres forbrydelser nær det Sted, hvor forbrydelsen var begaaet, har Stejlehøj antagelig været Kettersted for Landsbyerne Nord for Søerne.

Endelig er af fortidsminder det anseeligste Langdysen paa Allindemagle Mark, kaldet „Thørnehøj“, eller Thørne Billes Høj, og til denne fortidslevning har folketroen knyttet Sagnet om den *Uet*, som i svundne Tider var knyttet til denne Egn.

Den forsvundne „Allindegaard“ og Bille-Ætten.

Omtrent der hvor Allindemagle Kirkes mærkelige Bindingsværkstaarn med sit forholdsvis lange Spir titter frem, har i de gamle Dage ligget en anseelig Borg. Anseelig tør vi gaa ud fra, at den har været for sin Tid, selv om intet kendes til den ud over det Omraade, paa hvilket den har staaet. Thi mægtige Mænd har siddet til Huse her, om end ikke Mænd, der i særlig Grad har præget Landets Historie i sin Tid. De af dem, vi kender mest til, har fortrinsvis været saadanne, der forstod sig allerbedst paa deres egen Politik og paa fremme af egen Velfærd.

Til Allindegaarden i dens forlængst forsvundne Skikkelse har Mænd af Bille-Slægten gennem flere Hundrede Aar været nøje knyttet.

Og for at give en lille forestilling om de Mænd, der til forskellige Tider har raadet her, skal vi fortælle lidt om denne Slægt.

Bille-Ætten har i Modsætning til

faa megen anden dansk Adel sin Rod. langt tilbage i Historien. Dr. phil. Møllerup har i sin omfangsrige Bog „Bille-Vetten“ fremdraget en Righed af Træk og Skildringer til Belysning af denne Slægts forhold til Landet.

Slægten er meget gammel. Af en Ntring hos Saxo om, at de Bille, Brokker og Bugger var mærkelige Mænd paa fridle den Snares Tid (omkring Christi fødsel), har en gammel Stribent draget den Slutning, at allerede den Gang havde Billeslægten gjort sig bemærket. Dr. Møllerup tror dog ikke paa denne forklaring. Derimod mener han, at Slægten stammer fra omkring Aar 800.

Sagnet fortæller dertil, at i den før nævnte Thørnehøj skal der ligge en Høvding af denne Slægt, „Thørne Bille“, begravet. Nu skal dette dog ingenlunde gives ud for Historie. Thi det er vist mere end muligt, at Højen som følge af sin Bevogning har faaet Navnet Tørnehøj eller Tjørnehøj, og en senere Tid har med mere Sans for det dramatiske end for reelle historiske Kendsgerninger faaet

ændret dette til at være Navnet paa en Person. Men til det helt umulige tør det heller ikke regnes, at der virkelig kunde ligge en gammel Bille begravet. I saa fald lader vi ham hvile i fred.

Allindegaarden, som er en af Billeættens gamle Slægtsgaarde, stammer fra den Herremandstid, der paafulgte Valdemarernes Tid. De Hundredaar derefter viste jo, som ofte i denne Skildring fremhævet, Bondestandens Tilbagegang. En driftig Mand af Slægten samler da Jord sammen, og mellem Aarene 13—1400 er Allindegaarden opstaaet som Hovedgaard.

Allindegaarden var i de urolige Tider ingenlunde til Stadighed i Slægtens Eje. Omkring Aar 1400, fra hvilken Tid man har de første sikre Efterretninger om Gaarden, tilhørte den et Medlem af Slægten Lunge, en paa den Tid og i det følgende Hundredaar meget rig Slægt, hvis Medlemmer bl. a. ejede en forlængst nedlagt Hovedgaard i Broby, en do. i Skovsø og forøvrigt Gods rundt om i Landet. Til denne Slægt hører Mænd,

som stod Valdemar Atterdag meget nær. Aar 1400 folgte Anders Oluffsen Lunge alt sit fædrenegods i Allindemagle By til Bissop Peder Jensen Eodehat i Roskilde. Roskilde Bispestol samlede sig i den for Gejstligheden betydningsfulde Tid mellem Valdemarerne og Erik af Pommern mægtige Rigdomme Landet over. Men denne Mand var først og fremmest verdslig set Kronen en yderst trofast Mand. Han var vistnok den første af de Rigets gode Mænd, der stod trofast ved Dronning Margrethes Side gennem en lang Række Aar, ikke mindst som hendes finansielle Raadgiver og virksomme Støtte. Godset i Allindemagle har aabenbart spillet en Rolle i hans Bestræbelser for at samle Kronens Gods saa meget som muligt. Rime- ligvis som Erstatning for andet Gods udfødede han det umiddelbart efter Overtagelsen til Kannik Niels Bille. Samtidig havde andre Mænd af Billeflægten faaet Gods i Allinde- magle, og der synes opstaaet Stridig- heder mellem Slægtens forskellige Grene.

1420 købte nemlig Erkebisp Peder Eykke Gods i Allinde af fru Kirstine Bydelsbach. Peder Eykke var Søn af Jon Bille til Solbjerg, men havde antaget sin Moders Slægtsnavn. Han hørte ogsaa til sin Tids fremragende Politikere, idet han ledede forhandlingerne angaaende Erik af Pommerns formæling med Prinsesse Filipa af England. Stridigheder ved Ejendomsoverdragelser synes imidlertid at have vanskeliggjort forretningerne for Erkebisp Peder og fru Kirstine; i hvert fald maatte Kong Erik selv træde til, og i 1450 til-dømte han Hr. Peder Godset. To Aar efter er fru Kirstine ogsaa faldet til føje; thi da udsteder hun et Brev til alle sine Dornede (Bønderne) i Allindemagle, hvori hun paabyder dem at „høre og svare“ til Erkebisp Peder, hvem hun har tilstødet alt sit Gods dér.

Da Erkebisp Peder som gejstlig Mand ikke kunde efterlade sig lovlige Arvinger gif Godset over til Bent Bille i Aaret 1436. Og først med ham er det, at Allindegaarden op-

højes til at blive en Herreborg, idet man mener, at det er ham, der har opført den Gaard, af hvilken de svage Spor endnu findes.

Dr. Møllerup skriver herom i sit Værk:

Den mægtige Billeæt har i Virkeligheden været nøje knyttet til Allindemagle, der staar som Symbolet paa og det første Udtryk for den Enighed og Slægtsfølelse, der gjorde Billeætten saa stærk og lagde Grunden til dens Magt og Indflydelse.

Af Borgen findes der nu — hedder det videre — kun ringe Spor tilbage. Dr. Henry Petersen har dog paavist dens Beliggenhed. Borgen laa paa to Holme i kort Afstand fra det Næs, hvorpaa Kirken ses at være bleven bygget. Medens den større Holm nu er helt optaget af Huspladser, ses den mindre tæt østenfor den som en overpløjet, meget lav, omtrent cirkelrund Tomt, 56 fod i Tværmaal. Graven rundt om er tydelig og Grundsten skal være opgravede. I Allindemagle Kirke fandtes endnu i Midten af det 19de Aarhundrede et

Glasvindue, i hvilket var indbrændt Bent Billes og Hustru fru Ingers Navne.

Bent Bille, der boede paa Solbjerg ved Slagelse, skabte Grundvolden for Billeslægtsens Rigdom; det hedder om ham, at han ikke deltog i Politisk, men i des større Udstrækning forvaltede og formerede sit Gods, og i saa Henseende skaanede han ikke dem, han havde Magt over. Hans Navn fandtes under Skjoldfrisen i Ringsted St. Bendts Kirke, og han menes at være begravet der.

Efter Bent Billes Død overtog Sønnen Torben Bille Gaarden. Han var en ikke mindre ihærdig Godssamler end faderen. Hvad han ikke arvede eller købte, giftede han sig til, og da han var gift to Gange og rigt gift, saa kan man forstaa, at det efterhaanden maatte blive til noget. Det blev ogsaa til noget, baade hvad Børn og Gods angik.

Han boede paa Allinde; men han ejede foruden Søholm, Skullerupholm, Sranholm og Egede. Han handlede ustandseligt med Bøndergoods, og han

Iaa jævnlige i Strid med den øvrige Slægt. Kun naar Slægten blev angrebet udefra, stod den sammen.

Gods havde han nok af, selv om han aldrig selv følte, at han havde nok. En saa rig Mand blev selvfølgelig en mægtig Ridder, og 1450 blev han dertil Lensmand paa Abrahamstrup (Jægerspris.)

Han deltog ogsaa i enkelte diplomatiske Sendelser; men Politisk var ellers ikke hans fag. Dertil havde han for meget om Ørene.

Hr. Torben var dog saa meget Politiker, at da Erik af Pommern kom i Strid med den danske Adel, holdt han den gaaende til to Sider, indtil det blev indlysende, at Adelen var den stærkeste. Saa valgte Hr. Torben sit Parti og sluttede sig til Kongens Modstandere.

Han var rig paa Gods og rig paa Børn. Han havde 14 Børn med sin anden Kone, Sidsel Lunge, og fra disse 14 nedstammer de følgende Billeder.

En af hans Døtre var den billedskønne Eisbeth Torbensdatter, der var

trolovet med Herluf Gøve, og som for sin Skønheds Skyld nævntes „Danmarks Blomst.“ Men i hvad nu Aarsagen har været: ung Herluf forlod søn Lisbeth for at tage hendes frænke, Margrethe Bille, til Ægte. Dette nedbøjede den unge skønne Jomfru paa Allinde saa dybt, at hun brød med denne Verden og gik i Kloster.

Überørt af alt, der angik Hjem og Politisk fortsatte Hr. Torben sine Idrætter. Endnu saa sent som i 1464 — han døde i 1465 — gjorde han en betydelig forretning, idet han mageskiftede en Del Gods i fuglede, Uggerløse og Bregninge for Estrup By, der derigennem kom ind under Allinde.

Da han den 25de November 1465 — mæt af Gods og Dage — var stedt til Hvile i Antvorskov nu forlængst sammensunkne Klosterkirke, tog hans trofaste Vio, fru Sidsel, der havde født ham hans 14 Børn, Styret. Og hun overlevede ham i næsten 40 Aar, idet hun først døde 1503.

Men Slægten vorede i frodighed

og Delmagt. Efter at fru Sidsel havde siddet Enke paa Allindegaarden indtil 1482, overtoges denne af Rigsraad Sten Bille, hendes yngste Søn. Hans Navn er fortrinsvis knyttet til Skaane, i hvilken Provins han var Landsdommer. Men at han ogsaa har vist Allinde sin Interesse, fremgaar deraf, at han saa Aar før sin Død lod Allindemagle Kirke udbedre, det gamle Kor nedbryde og Skibets Dægge forlænge. Han var to Gange gift og havde ialt 20 Børn, men som et Vidnesbyrd om Tidens mangelfulde Barnepleje kan anføres, at kun de 4 overlevede forældrene. Hans anden Hustru var fru Margrethe, og sammen med hende hviler han i Dram Kirke i Skaane. Og som det var den Tids Skik fortæller de Døde selv paa deres Eigsten:

Siden døde vi hen af Alderdoms
 Men,
 i Dram da hviler sig nu vore Ben
 og Sjælen i Englestare.

Med Sten Billes Søn, Claus Bille, der nu overtog Allinde sammen med flere andre Gaarde, staar

vi overfor en Repræsentant for Bille-slægten af en helt anden Slags end de før nævnte. Efter at Slægten nu har naaet stor Magt og Rigdom, kaster den sig over Politiken. Claus Bille og hans Broder, Erkebisp Torben Bille i Lund, stod i de urolige Tider i Danmark, da Nytt og gammelt brødes voldsomt, Side om Side.

Han var Kong Christian den Andens betroede Mand under Kampene mod Svenskerne, og i svenske Smædeviser fra hin Tid paastaas det endog, at det var ham, der bar Bøddeløren frem ved Blodbadet paa Stockholms Torv. Men efter at den danske Adel havde brudt med Christian den Anden, fulgte han sine fæller og sluttede sig til den ny Kongelinje. Reformationen kom ham og hans Slægt paa Tværs, men de forstod at indrette sig efter Tidens Behov og beholde deres indflydelsesrige Stillinger i Staten. Han efterlod sig ved sin Død uhyre Rigdomme.

Indenfor vore Skildringers Ramme spiller han ingen stor Rolle. Som

den Krigens og Politifens Mand han var, færdedes han ustandseligt i Sendelser, eller han sad som Kommandant paa Fæstninger for at maale Klinge med Fjenden.

Et jævnt og virksomt Liv paa gammeldags Herremandsvis med Jagt, Drif og Dobbelt sammen med Naboerne har han ikke haft Tid til.

Allinde har næppe set meget til ham. Dog vides han at have skaffet Gaarden Birkeret, en Begivenhed af ikke ringe Interesse, som vi derfor skal dvæle lidt ved.

Fra gammel Tid var Jurisdiktionsinddelingen, som vi tidligere har hørt, Herrederne, hvis øverste Domsmyndighed var Herredstinget, der sammensattes af Herredets bosatte fribaarne Mænd. Over Herredstinget stod Landstinget, af hvilke der var tre i Danmark, nemlig i Ringsted for Sjælland, Lolland, Falster og Møen, i Lund for de skaanske Provinser og i Viborg for den jyske Halvø. Paa Landstinget drøftedes offentlige og private Anliggender, derunder særlig Retsstridigheder. Men

indenfor Herrederne opstod efterhaanden de saakaldte Birker. Fra oprindelig at have været en særlig Købstadsrettighed gik det med Adelen vorende Indflydelse over til at blive en Herregaardsrettighed. For Købstaden betød Tildeling af Birkeret i ældre Tid et vigtigt Plus i Betydning. Birkeretten betegnede nemlig, at Byen eller Distriktet fik sin særlige Retsforfatning og Jurisdiktionsret. Den Dag i Dag vidner talrige Navne paa Birker om, at i Adelstiden er Rettigheden overgaaet til Herregaardene, eksempelvis Skjoldenæsholm og Svenstrup Birker, Bregentved-Bisselfeld Birk etc.; af Midtsjællands Byer har Sorø haft Birkeret, sikkert oprindelig som følge af, at Klosteret har faaet denne Ret.

Allindegaards Birk eksisterer jo som bekendt ikke mere. Gaardens senere forsvinden har selvfølgelig været bestemmende i saa Henseende. Men det er et Vidnesbyrd om Allindegaardens Betydning i sin Tid, at Claus Bille har faaet knyttet en saa vigtig Rettighed til sin Borg. Den

er da i endnu højere Grad end tidligere bleven Midtpunktet for Biller-nes midtsjællandske Besiddelser. Claus Bille døde 1558.

Hans Søn, Jens Bille, var den sidste Bille, der ejede Allindegaarden. Ogsaa han var mere Kriger og Politiker end Jorddrot. Han deltog i det store Tog til Ditmarsken, og var siden Lensmand paa Gotland i en lang Aarrække. Først 1571 vendte han tilbage til det egentlige Danmark. Han følte sig imidlertid stærkere knyttet til familiens store Godser i Skaane og bortbyttede i 1575 Allindegaarden til Kronen mod Drejlev Kloster i Borglum Herred. Han døde samme Aar.

Omkring Aar 1600 har Allinde altsaa antagelig udspillet sin Rolle som Hovedgaard. Og den Skiften, som vi saa ofte har lagt Mærke til, fuldbyrdede sig ogsaa her, idet Allindegaardens Jorder, efter at være bleven Krongods, udstykkedes til fæstegods under Skjoldnæs Een. Dermed var den naturlige historiske Udvikling fuldbyrnet. Det gamle

Landsbyprincip havde sejret. Men beklageligvis skulde senere andre Kræfter komme til at sætte deres Stempel paa dette Afsnit af midtsjællandsk Landsbyhistorie.

Da Allindemagle Bys Gaarde forsvandt.

Gennem omtrent 200 Aar delte Allindemagle Bymænd Kaar med de øvrige Skjoldnæsholm Bønder. Stavnsbaandsløsningen var for dem som for andre Bønder en Genrejsningens Tid, et Varsel om nye Tider. Paa det gamle Udstykningskort fra 1805 ses Allindemagle By at have omfattet 14 Gaarde foruden talrige Huse, deraf en Del med Jord. Den anseelige Bondeby, der laa sammenbygget, havde 3 Gadelær. Gaardenes Størrelse varlede fra 55 til 96 Tdr. Land efter Jordens Bessaffenhed. Den største Gaard var paa godt 96 Tdr. Land, af hvilket meget var daarlig Jord, hvad Skiftebetegnelser som „Skidenkrukke“, Mosestensagre, Bredestensagre osv. vidner om.

Men kun ganske faa Aar efter

Udstiftningen truer en alvorlig fare Allindemagles fremtid som Bondeby*).

Den dybere liggende Aarsag til Allindemagle Bys triste Slæbne laa saa langt tilbage som i Frederik den fjerdes Tid. Frederik den fjerde var jo en Mand, der baade førte Krige, foretog dyre Rejser og havde andre kostbare Passioner. Han kendte derfor til Pengeforlegenhed. Men han havde den fordel fremfor andet Godtsfolk, at han kunde betale egne Gældsposter med Udstedelse af Rettigheder for Kreditor. En af Frederik den fjerdes fordringshavere var Grev Ferd. Anton Danneffjold. Med ham, der i 1720 havde købt Stjoldnæsholm Gaard og Gods, affandt Kongen sig ved at gøre 100 Tdr. Hartkorn Bøndergods til fri Hovedgaardsjord.

Grev Danneffjold benyttede sig imidlertid ikke af denne Ret; hans Enke var en for sin Tid meget forstandig og fordomsfri Kvinde, der

*) Afhandlingen „De Stjoldnæsholm Bønder“, „Ringsted Folketidende“ 1905, Nr. 141 og følgende.

indsaa, at Bøndernes Kaar først og fremmest maatte bedres, og som gjorde meget for Oplysningen. Vi skal senere høre nærmere om hendes færd. Men efter at Godsset var solgt til Neergaard'erne, tog Sagen en anden Vending. Disse var ogsaa særdeles dygtige folk. Men deres Interesser gik i en noget anden Retning. Efter Stavnsbaandsløsningen er det ikke uforstaaeligt, at der i Herremandskredsene raadede dulgt Misfornøjelse i Retning af, at nu var der gjort nok for Bønderne.

Ved forrige Hundreaarsstifte var Allindemagle By i Major Neergaards Eje, og han fremdrog i 1812 det gamle Skadesløsbrev som Frederik den fjerde i 1720 havde udstedt til Stjoldnæsholms daværende Ejer.

Han ønskede at gøre de derigennem givne Rettigheder gældende overfor Allindemagle By. Allindemagle omfattede den Gang 14 Gaarde og 28 Huse med og uden Jord. Neergaard ønskede nu at nedlægge de 11 Gaarde og samle deres Jord under en ny Hovedgaard. Til Bengæld

vilde han tage Jord fra de andre Gaarde og deraf udlægge 11 nye Husmandslodder, for at Befolkningstallet ikke skulde forringes.

En fremgangsmaade af denne Art syntes imidlertid at være i saa afgjort Modstrid mod den Aand og de Tanker, der havde raadet i de Bestemmelser, som Enkegrevinde Danneffjold havde udstedt i 1870, og i hvilke Jorden skulde bevares for Bondebruget, at Amtmand Stemann i Sorø nægtede at anbefale Major Neergaards Andragende til Renteskamret.

Major Neergaard var en flog Diplomat. Han lod Sagen hvile i hele 15 Aar, og da den paany i 1827 blev rejst, var Stillingen en anden. Der var en konstitueret Amtmand, der ikke synes at have haft Kendskab til det Danneffjold'ske Dokument. Tilmed havde Neergaard forringet sit Andragende til kun at omfatte 5 Gaarde, og til Gengæld lovede han at udlægge 10 Huse med Jord. Dette Andragende anbefaledes af den konstituerede Amtmand.

Hvad der videre er sket, ligger delvis i Mørke. Kun Enderesultatet skinner med en skarp Glans over de Tilfældigheder, der kunde komme til at raade under Enevælden. I 1831 fik Neergaard ikke alene sit Andragende bevilget, men Kræfter, der i Mellemtiden maa have været i Virksomhed, havde endog stemt Rentekamret saa gunstigt, at dette nu gav Tilladelse til at inddrage 100 Tdr. Hartkorn fæstegods — saaledes som det var ønsket i 1812, men frafaldet i 1827. Rentekammeret i 1831 gif lige paa tværs af sin egen Afgørelse i 1812. Dette blev Allindemagle Bondebys Skæbue. Medens tidligere Gaarde og Huse broderligt havde ligget ved hinandens Side, blev Gaardene efterhaanden rømmede og nedbrudte, og i deres Sted opstod 2 Tdr. Lands fæstehuse.

Allerede 1850 var de 10 af Byens 14 Bøndergaarde nedlagte. Og nu er der kun en eneste tilbage.

Kongshuset i Haraldsted.

I et tidligere Afsnit af disse Skildringer, betitlet „Haraldsted, Knud Lavards Helgensted“, har vi hørt om den gamle Kongsgaard, der har været ved Haraldsted Kirke.

Om denne Kongsgaards Skæbne kan man ikke udtale sig med fuld Sikkerhed.

Men helt forbi Midten af det 17. Hundrebaar nævnes den som Opholdssted for Kongerne, naar de er paa Rejse. Om Udviklingen af dens Skæbne efter 1654, er der ikke Nedskrivelsen af disse Linier noget bekendt.

Derimod foreligger der nogle interessante Breve, vekslede mellem Lensmændene paa Ringsted Kloster, under hvem Gaarden forterede, og Kongens Omgivelser. Disse Breve giver Bidrag til forstaaelse af, hvilken Rolle Haraldsted Kongsgaard i sin Tid har spillet.

Denne Gaard, eller som det senere kaldtes: „Kongshuset“, har efter Oplysninger af Molbech i hans „Ungdomsvandring“ antagelig ligget

paa Pladsen mellem Kirken, Skolen og Præstegaarden.

Ved forrige Hundredaars Begyndelse stødte man nemlig ved Udaravninger paa en gammel Stengrund, der delvis anvendtes til Bygning af Præstegaarden.

Man mente den Gang først, at det var det berømte Knudskapel, men senere er det jo ved Henry Petersens fund af de endnu værende Ruiner godtgjort, at dette Kapel laa et helt andet Sted. Professor Worsaae, der afføgte Ringstedegnens Middelalders-Minder i Midten af Halvtredserne, var da ogsaa strax paa det rene med, at der her kun kunde være Tale om Kongsgaarden.

Vor ældre Historie nævner gentagende Kongens Haraldsted for at skelne det fra andre Byer med lignende Navne (Harrested i Vestsjælland og Harrestedgaard). Valdemars Sejrs Jordebog nævner udtrykkeligt „det kongelige Gods i Haraldsted“.

Dette kongelige Gods har endda for en Tid tilhørt de schwerinske Grever, idet Valdemar Sejrs tredje

Søn, Christoffer den første, i 1253 pantsatte „de Gode og Huse i Haraldstadt“ til Grev Buncelin af Schwerin, sorte Grev Henriks Broder, for den af ham i Kampen mod Hertug Abels Børn i Sønderjylland ydede Understøttelse.

Kunde vi gaa saa langt tilbage i Tiden, vilde vi altsaa paa Haraldsted Kongsgaard finde som foged en Mecklenborger — ja, hvem véd, maaske en af de Mænd, der havde været med til at forberede Kong Valdemar Sejrs Nederlag.

Der er ingen Tvivl om, at i kommende urolige Tider har Murene om den gamle Kongsgaard mere end én Gang været Skærm for Kongerne, der jævnlig befandt sig paa Rejse mellem Landsdelene.

Vi véd imidlertid intet derom — endnu! Maaske den i vore Dage saa indgaaende historiske forskning senere vil finde nye interessante Bidrag.

At Christian den fjerde har slaaet sig til Ro i Haraldsted under sine Rejser fremgaa flere Steder af hans

egenhændige Optegnelser. Natten mellem den 3die og 4de Februar 1619 boede Kongen saaledes i Haraldsted paa Rejsen mellem Antvorskov og København. Og senere samme Aar noterer han for et Ophold i Haraldsted, at han til Aasted gav Kvindsfolkene (formentlig det koindelige Tyende) 5 Gylden og Koffen 1 Gylden. Andre berømte Mænd har ogsaa gjort Ophold her. Et Uddrag af et gammelt Regnskab indeholder følgende Poster:

27. Juli 1647 ankom Antvorskov Kuff, som havde aget Hannibal Sehested (den fra Danmarks-historien bekendte Politiker, Christian den fjerdes Svigersøn, Vicekongen i Norge), til Haraldsted.

12. November 1647 er opstaldet Niels Trolles 4 Kurheste, som agede den oldenburgske Gesandt fra Roskilde til Haraldsted.

7. December er opstaldet hans fyrstelige Naade Hertug Frederiks (Frederik den Tredje) Heste, der hans fyrstelige Højhed rejste fra

København til Holsten og laa en Nat over i Haraldsted.

Om Kongshusets Bestaaffenhed ved vi ikke megen Bested. Men en Begivenhed, som er indtruffet i 1621 giver os dog nogen Underretning. Nævnte Aar nedbrændte nemlig Præstegaarden i Haraldsted, og i denne Anledning modtog Lensmanden paa Ringsted Kloster, Axel Urne, en Skrivelse fra Christian den fjerde, i hvilken det hedder:

„Eftersom Præstegaarden udi Harrested udi dit Len ved skadelig Ildebrand for nogen Tid siden er bleven afbrændt, da er vi naadigst tilfreds med, at Du af Dit Lens underliggende Stove maa lade Sognepræsten der sammesteds bekomme saa meget Tømmer, som vil være ham fornødent til hans egen Bolig, og vil vi, at Du lader Kirkeladen dersammesteds saaledes opbygge og reparere, at vi derudinden kunne have vores Natteleje, naar Lejligheden sig saaledes begiver, at vor Vej derheden hænder sig at falde, hvilket Du saaledes

have Dig til Regnskab at lade føre.
Dermed etc. — Hafnia, den 26.
August 1621."

Kong Christian den fjerdes Interesse for alt, hvad der angik Bygningsforetagender belyses ogsaa af dette lille Træf. At der foruden ved Præstegaarden er foretaget andre Bygningsforanstaltninger synes at fremgaa af, at der i Ringsted Klosters Regnskab for 1647 nævnes baade „de tvende Nyhuse" i Haraldsted og „det ny Køkken". Det gamle Kongshus har efter dette at dømme ikke mere kunnet tilfredsstille fordringerne til denne, en nyere Tids mere storflaaede Rejseliv.

I 1654 ses der at have været ført ret indgaaende forhandlinger om de foranstaltninger, der maatte være at træffe i Haraldsted. Betslageligvis foreligger der kun et enkelt Brev til Belysning af dette forhold. Dette Brev er skrevet af Jørgen Seefeldt, der var Lensmand paa Ringsted Kloster paa Svenskekrigens Tid, og som i et Brev til Frederik den Tredjes

Oversekretær omtaler „den ny Bygning i Haraldsted“ saaledes:

„Efterdi kongelig Majestæt vil have sit Gemak i det ny Hus ud mod Byen og derfor vil have Køkkenet paa et andet Sted, ikke saa nær ved samme Gemak (som nu er ordineret efter den højlovlige Herres Mening til Borgestue) som det nu er, da vil Køkkenet flyttes og anordnes i den anden Ende af Porthuset, som nu er Stalden. Og dermed haver man da ingen Stald; thi Stalden kan heller ikke være saa nær hs. kgl. Majestæts Gemak. Hvorfor mig synes, at da vil være fornødent at lade bygge et andet Porthus fra Kirkegaarden og ned til Stalden, hvor der kan gøres en Stald. Og de sætte ind et Tabulet paa det Porthus, som nu staar, hvori hs. Maj. Sengekammer kan blive. Og vil der afbrydes tvende fag af Præstens forlade (fordi Pladsen falder ellers for snæver), som hannem da maa bevilges Tømmet at bygge igen et andet Sted. — Nu véd jeg ikke,

hvad Hans kgl. Majestæts naadigste Villie herom vil være, saavel som om at lade sætte 5 fag Hus til det gamle Kongshus for at bygge Pladsen ind og faa Logementer nok. Jeg haver fortøvet hermed indtil nu at spørge, formedelst man haver ført Tidender hid om, at kgl. Maj. havde en Rejse for herigennem ad Jutland (Jylland) og Holsteen, og forment da bedst paa Stedet det at kunne vise og faa bedst Resolution og Svar der paa, naar H. Maj. var selv nærværendes paa samme Steder."

Det er ikke os bekendt, hvad der er blevet Resultatet af disse Forhandlinger.

Forforskellige Ting kunde imidlertid tyde paa, at de planlagte omfattende Byggeforanstaltninger ikke er blevet til noget.

Paa dette Tidspunkt (1654) nærmer vi os ogsaa stærkt den ulykkelige Krigstid.

Fire Aar efter blev Haraldsted som de øvrige midtsjællandske Byer hjemført af Svenskerne.

Medens Carl Gustav havde sit Hovedkvarter i Ringsted, opholdt han sig nogle Gange i Haraldsted, om hvilken der ogsaa ved denne Lejlighed af danske Kommisfører, der efter Krigen udsendtes for at vurdere Skaden, brugtes Betegnelsen „Kongens Haraldsted.“ De samme Kommisfører giver forøvrigt i deres Indberetning Ord for de højlydte Besværinger, der led fra den sjællandske Bondebefolkning over de svenske Soldaters Plyndringer, da de, efter at Stormen paa København var afslaaet, traf sig Vestpaa gennem Landet.

Der er en ikke ringe Sandsynlighed for, at Kongshuset i Haraldsted ved den Lejlighed har faaet sin Belønst og er derefter bleven en almindelig Bondegaard.

Skjoldnæs.

Skjoldnæs er et klangfuldt dansk Navn.

Skjold leder Tanken tilbage paa Oldtids saga, til et af de smukkeste Sagn i denne: — „hvor ingen hegner, kun Torne gro.“

Og Næs som den korte og sluttede Betegnelse for Odden eller Landtungen, der skyder sig ud i Søen, giver i ganske særlig Grad, naar det knyttes til Skjold, et formfuldt dansk Navn.

Dets Oprindelse kender vi ikke. Men denne ligger langt tilbage i Tiden. Nu er der intet tilbage af den fordums Herreborg; kun Højninger i Jordsmonnet, der bærer Navnet „Slotsbanken“, men i hvilke der ikke gives Sten paa Sten. At det skulde have Navn af Kong Skjold er lidet sandsynligt, snarere betyder det skjoldformet Næs.

Første Gang det træder ud af Historiens Mørke er i de urolige Tider omkring Valdemar Atterdags Tronbestigelse. Vor Historieundervisning giver os næppe tilstrækkelig klart en forestilling om de ulykkelige Kaar, hvorunder den danske Befolkning den Gang levede, kuet af tyske Herrer, der sad paa en Mængde af Borgene Landet over.

Det var den Gang Danmarks Rige kun omfattede 125 Kvadratomile. Disse Egne saa' den usle Kong

Christoffer den Anden i hans sidste Tid. I Ringsted mødtes han 1326, efter sin Tilbagevenden fra en Flugt fra Land og Rige, med en Del af sine Modstandere og pantsatte væk af Resterne af Danmarks Rige. 1332 endte hans usle Saga. Jyllands Historie i de Aar staar stærkt fremme i Lyset som følge af Niels Ebbesens Bedrift. I Virkeligheden var vor Landsdel i ikke mindre Grad hærget af Datidens Ulykker.

I Aarene, da Riget var uden Konge og et godt Stykke Tid derefter, var Skjoldnæs saaledes i Holstenernes Hænder. En holstenst Høvding har siddet paa den stærke Borg. Hans Lejesvende har gjort Eguen usikker og været en stadig Uro og Plage for den underkuede Bondebefolkning, der — saavidt den har gjort sig Tanke — maatte stonne, at Danmarks Dage var omme.

Men det blev jo atter Dag, om end det blev blodig Dag. Holstenerne vilde ikke rykke ud med Borgene, som de havde faaet i Pant, selv om Kong

Valdemar stod med Pengene i Haanden.

I Aaret 1343 gif Krigens Hvirvelstorm Gang paa Gang over Sjælland. Det var i hint Aar, at Abbeden i Sorø Kloster gjorde store Anstrængelser for at faa Tilladelse til at sløje saavel Pedersborg Kirke, som Bakker, hvorpaa den ligger, da den ellers kunde blive et Tilholdssted for holstenste Ufærds mænd og en Trusel mod det velhavende Kloster.

Medens Kong Valdemar gjorde sig store Anstrængelser for at erobre de faste Borge ved Kysterne som Kalundborg Slot, Taarnborg ved Korsør o. fl. har Skjoldnæs haft Fred i sin forholdsvisse Skovensomhed. Skønt Kong Valdemar gentagende Gange var i Ringsted og valgte denne By som Udgangspunkt for sine militære foretagender, synes Skjoldnæs at have ligget uantastet. Muligvis har det været saa fast, at det ligesom de før nævnte større Borge har krævet en hel Krigsmagts Nærværelse.

I 1345 udbrød imidlertid nye

voldsomme Kampe mellem Kong Valdemar og Holstenerne paa Sjælland. En Mængde midtsjællandske Landsbyer vides at være gaaet op i Euer, og Ringsted udplyndredes.

I det dervaa følgende Aar synes Valdemar Atterdag at have foresat sig at ville rense Sjællands Indre for de ubehagelige Gæster. Pedersborg, som ganske rigtigt var bleven benyttet af fjenderne som et fast Punkt, blev erobret; og alle Sjæles-Dag 1346 tog Valdemar Atterdag med stormende Haand Skjoldnæs, hvis holstenske Befidder ikke godvilligt havde villet lade sig udløse.

Det er formentlig det sidste faste Punkt i det nordlige og midterste Sjælland, der dermed er gledet ud af de fremmedes Besiddelse. Thi 2 Aar efter vides det, at hele Sjælland var i Valdemar Atterdags Besiddelse. Da (1348) havde Kongeriget Danmark en Størrelse af 450 Kvadratmile. Og det var netop Aaret efter at Kong Valdemar paa et Møde i Ringsted, til hvilket han havde

indbudt Landskabets Adel og Befuldmægtigede for Købstadborgere og Landalmue godtgjorde, at han af de Skatter, de enkelte Provinser havde ydet, havde anvendt 50,000 Mark Sølv (9 Mill. Kr.) til Indløsning af pantsatte Slotte og Landstaber samt dertil 10,000 Mark (5 Mill. Kr.) af egne Midler.

Siden Skjoldnæs i 1346 kom paa danske Hænder, har Tysken ikke redet sine Heste til Vands i Valsøllille Sø.

Naar den første Besidder, der nævnes efter Erobringen, er Væbneren Peder Nielsen Jærnsfæg af en gammel sjællandsk Slægt, er dette ikke utroligt saasom Peder Jærnsfæg ofte uævnes som en af Kong Valdemars betroede Mænd. Det er denne Jærnsfæg, der i Christian Winthers prægtige Digt „Hjortens flugt“ fortæller om sig selv uden Krav paa historisk Nøjagtighed i Enkelthederne saaledes:

Hos Vender og hos Holster
i Øst og Vest
tit kom jeg med min Slude
som ubuden Gæst;

og Lyffens Bør mig føjed,
 paa Kyst og i Havn
 de deres Gutter aved
 med Jærnsflægens Navn.

Til Gulland selv jeg førte
 hans folk og Skib dengang
 da Visbys Mure revned
 og Portene sprang,
 da Kræmmerne til Løsning
 deres Kander og Stob
 for Dankongens fødder
 maatte lægge i Hob.

— — — Og Historien ved at fortælle, at denne Peder Nielsen Jærnsflæg i 1562 var Hovedsmand paa Helsingborg og der udholdt en 12 Ugers Belejring af Hanseaterne. I det store Søslag, der her ved denne Lejlighed udfægtedes mellem Danske og Tyske, blev Kong Valdemars eneste Søn, Junker Christoffer, det sidste mandlige Skud paa Svend Estridsens Stamme, saaret, saaledes at han døde Aaret efter af en Hjerne- lidelse. Men de Danske sejrede, og et Par Aar efter nævnes Peder Jærnsflæg som Ejer af Skjoldnæs. Mulig-

vis er det tildelt ham som kongelig Belønning for ydede Fortjenester. --

Sagnet fortæller om Peder Jærnsfæg, at han som ung Mand en Gang var fangen i Wismar. Det lykkedes ham imidlertid at faa druffet Taarnvægteren paa Pelsen, saaledes at han og en anden fangen Krieger befriede sig, og Jærnsfæg slap gennem den fjendtlige By ned til Havnen ved at kaste sin Stalbroder over Ryggen og slæbe ham afsted. Derved lykkedes det at give de Indfødte den forestilling, at det var et Par drufne Somænd, og de undslap i Baad til Danmarks Kyst.

En raff Karl har han aabenbart været; men det forhindrede ikke, at han skal have været meget uheldigt gift. Mens han var til Orlogs, sad hans Ægteviv, Maren Skave, paa Skjoldnæs; men hendes Hjerte synes ej at have været tro som Guld. I hvert fald fortæller den gamle folkevisesamler Peder Syv et Sagn, hvorefter Peder Jærnsfæg en Gang, da han vendte hjem fra blodig Kriegerfærd og traf sin Hustru i Barsel-

seng, krystede hende saa haardt mod sit jærnlædte Bryst, at hun døde deraf, fordi han af Tiden kunde skønne, at Barnet ej var hans.

Mulig er det Sagn og Digt, mulig er Personerne andre; mulig hører de et andet Sted til; muligvis har de lave Voldlevninger i en længst svunden Tid set dette voldsomme Udbrud af mandlig Smerte, der vender sig til straffende Grusomhed.

Kort — den historiske Kendsgerning at fortælle: Hans Datter, Anna Pedersdatter, arvede Skjoldnæs efter ham, hun ægtede først Oluf Eunge og efter hans Død Mikkel Rud, der derefter overtog Skjoldnæs. Mikkel Ruds fader var Stamfader til den mægtige Adelslægt, der i hele den egentlige danske Adelslid spillede en stor Rolle som Politikere og Hærførere.

Mikkel Rud selv var — som gift med Welling af en af den afdøde Konges første Mænd og Svoger til den myndige Bisp Jens Pedersen Jærnstæg — en af de første i Riget. Vi kan være forvissede om, at an-

feeligt følge af Svende har fulgt ham, da han hin Aagustdag 1378 drog til Sjællands Landsting i Ringsted for sammen med Adel, Gejstlighed, Borger og Bonde at hylde Dronning Margrethe som Rigets fuldmyndige frue. I 1397 var han blandt de nordiske Adelsmænd, der satte sit Segl under Kalmar-Overenskomsten.

Han døde omkring 1401 og stedtes til hvile i Sorø Klosterkirke.

Med hans Søn Jørgen forlader Slægten Skjoldnæs, idet han handlede med Erik af Pommern, saaledes at denne overtog Skjoldnæs Gaard, medens Jørg. Rud fik Vedbygaard i Løve Herred. Derefter blev Vedby nævnt Ruds Vedby til forskel fra Vedby-nørre og -sønder. Ruds-Vedby er saaledes en Navneform af ny Dato.

fra 1420 er Skjoldnæs derefter Kongens Ejendom og bliver fra da kongeligt Len. Gennem nærvæd halvtredje Hundrede Aar boede Lensmændene paa Skjoldnæs.

Skjoldnæs Len hørte til de saa-

kaldte Hovedlen, af hvilke der ved det 16de Hundredaars Begyndelse fandtes 18 paa Sjælland. Lenene var jo Enheden for det Kronen tilhørende Gods i Landdistrikterne. Til Skjoldnæs Len hørte Ringsted og Ramsø Herreder. Lensmændene var saaledes Kronens Ombudsmænd, Datidens Embedsmænd. De havde forpligtelsen til at „holde Bønderne ved Lov og Ret, værne dem mod forurettelser, holde Godset ved Hævd og Skovene i god Stand osv.“ Medens Lensordningen vel nok oprindelig har gjort et noget løst og tilfældigt Indtryk, falder den senere i Tiden sammen med Landets hele administrative Ordning.

Lensmændene skulde i Krigstid gøre „Rostjeneste“, stille med saa og saa mange Ryttere, de skulde paa Lensborgen yde „Mæthold“ for Kongen og hans følge og yde „Borgeleje“ for Hoffolk og Skytter. Selv oppebar Lensmanden en Del af Lenets Indtægter som Lønning til sig og sine Svende. Han gjorde Regnskab for Indtægter og Udgifter og ind-

betalte Overskudet til Rentemesteren, Datidens Finansminister.

I pengefattige Tider brugte Kongerne at sætte dette eller hint Len i Pant for en større Pengesum, og Panthaveren oppebar da Indtægterne af Lenet som en Slags Rente af den til Kronen laante Kapital.

Skjoldnæs' Glansperiode falder i Tidsrummet mellem Kongerne Erik af Pommern og Frederik den Anden. I den Tid har Borgen ved Valsø-lille Sø afgivet et broget Billede, været et Samlingssted for mange og ansete Mænd.

fra Skjoldnæs' Historie paa Valdemar Atterdags Tid ved vi, at det har været en befæstet Adelsgaard.

Mørkt og stærkt, uregelmæssigt i Bygningsform, med smalle Skydehuller i de tykke Mure, med udstaaende Murkrone og et stærkt Taarn har det ligget, hvor Tomten viser dets Sted. Over Graven har en Vindebro ført ind i Borgmuren. Hygge indenfor Borgens Mure har der efter vor Tids Begreber ikke været. Pladsen var altfor kneben til, at der kunde

blive Tale om nogen Pragtudfoldelse. Her var i hine Tider kun Tale om det mere nødtørftige. Det stod jo endda himmelhøjt over Tilstandene ude omkring i Bønderhusene.

Borgestuen, det egentlige Samlingssted for Borgens Mandskab, var som Regel i Kælderen, hvor forbindelsen fra fadeburet var let, og hvortil Maden uden altfor stort Besvær kunde transporteres. I den egentlige Stueetage vilde man finde Lensmandens Kammer med tilhørende Brevkammer. Saa var der fruerstuen for Borgens kvindelige Beboere med Borgsruen i Spidsen, Ridder salen, hvor Gæstebud holdtes osv.

Og saa var der — som særlig Troels Lund skildrer os det i „Dagligt Liv i Norden“ — et Rum (og det har ogsaa været paa Skjoldnæs Borg) et Rum, som har Krav paa særlig Opmærksomhed, den saakaldte „Hemmelighed“. Hemmeligheden var med et moderne Ord: Toilet rummet. I gammel Tid anlagdes denne „Hemmelighed“ som en muret Kloak midt i Borgen. Man synes

mærkelig nok ikke at have haft Øje for, at om Synet ikke berørtes ilde, kunde Eugtesansen ikke undgaa at blive det. Siden i Tiden fandt man paa at anbringe „Hemmelighederne“ paa saa offentlige Steder som Ndermuren; men man havde da ogsaa den uomtvistelige fordel, at „Affaldet“ kom udenfor Borgens egentlige Omraade.

Skjoldnæs har sikkert ikke adskilt sig fra de øvrige af den Tids Adelsborge. Naar Herremændene fra Omegnens Borge samlede til festligt Lag har faklers og Kerters Lys straalet ud af de snævre Fensteraabninger. Kongelig Glans kastedes der over det gamle Slot, da Kong Kristoffer (af Bajern) i 1445 skænkede det i Morgengave til sin unge Dronning, Dorothea af Brandenburg, som i sin Enkestand efter Kongens tidlige Død skal have tilbragt Sorgedagene paa Skjoldnæs, der laa fredssommelig skjult i en smuk Egn og dog nær den gamle færdselsaare gennem Landet. I de Dage var der ideligt Rykind af Rigets første Mænd

paa Skjoldnæs Borg; thi mellem Rigens Raad og den unge Enkedronning forhandlede der om Kongevalget; thi fru Dorothea var „Enke paa Kaldet“, og det var givet, at hun skulde være Dronning, hvem der saa blev Konge. 1450 ægtede hun da Stamsfaderen til den oldenborgske Kongeslægt, Christian den første. Ogsaa ham overlevede hun. Og atter har hun jævnlig haft Bo paa Skjoldnæs. Hun døde 1494 og hviler i Roskilde Domkirke mellem sine to Mænd.

Og mens Tiden gik, laa det stærke Slot som Repræsentanten for Rigsmyndigheden

Paa Skjoldnæs sad paa Christian den Andens Tid som Lensmand Hans Bille, nær beslægtet med de mægtige Biller paa Allinde, en adelsstolt og magtkær Mand, der var saa haard mod sine Bønder, at Kong Christian fratog ham Lenet. Han blev dog atter udfønet med Kongen, og da Bruddet mellem denne og Adelen kom, sluttede han sig til Kongen og var blandt dem, der til det

sidste holdt fast paa Kong Christian. Som ivrig Katolik var han atter ivrig Deltager i de politiske Bestræbelser for at holde Christian den Tredje fra Tronen. I Grevefejdens Dage sluttede han sig til Grev Christoffer af Oldenborg, der førte Christian den Andens Sag, og dette var muligvis Grunden til, at Skjoldnæs staaedes, medens Dalsø gik op i Luer for de ophidsede Bønderflarer. Da Christian den Tredje besteg Tronen, blev Skjoldnæs Lehn frataget Hans Bille; Billeætten blev dog hurtig forsonet med det ny Regimente, og allerede 1556 fik Hans Bille Kong Christian den Tredjes Naade. Han var en velstaaende Mand. Hans to Døtre Ermegaard og Birgitte har givet „Jomfruens Egede“ Navn; Gaarden hed oprindelig Jomfruernes Egede.

Lenet blev, da det fratoges Hans Bille, overdraget til en af de mest typiske af Christian den Tredjes holstenske Adelsmænd, Melchior Rankau. Under Grevens fejde havde han været Lybækkernes farligste Mod-

stander. Han var en dristig og hensynsløs Mand, Katolicismens ubønhørlige Modstander. Han veg ikke tilbage for at lægge Lybækkernes fremragende Mænd, Jørgen Wullenwever og Marcus Meyer paa Pinebænken, og da Reformationen skulde indføres, var han den drivende Kraft ved Bispernes fængsling. Financielt, politisk, religiøst og militært var han Christian den Tredjes betroede Mand. Hans tidlige Død, 1539, var sikkert et betydeligt Tab for Kongen.

Hans Efterfølger paa Venet blev en Mand, der har efterladt sig og sin Hustru synlige Minder af en ret enestaaende Art. I et af de genopførte Kapeller til Ringsted St. Bendts Kirke ligger en mægtig Eigsten — den største i Danmark —; den viser os en Riddertype af fuldblodig Kraft og et Aasyn med floge Træk samt en Borgfrue, hvis myndige og beherskede Ansigt vidner om, at hun ikke var nogen almindelig Kvinde. Denne Eigsten er Mindet om Mourids Olsen Krognos til Skjoldnæs og hans Hustru Eline Gøje.

Mourids Olsen Krognoſ nævnes i ſamtidige Kroniker ſom Øſtdanmarks rigefte Herremand; han ejede vidtſtrakte Godſer baade paa Sjælland og i de ſkaanſke Provinſer. Her paa Egnen ejede han bl. a. Bregentved. I Grevefejdens første Tid ſluttede han ſig, rimeligviſ af politiſke fornuſtgrunde til Chriſtoffer; men ſaaſnart han ſaa Sagernes Vending an, maatte hans Herremands-Sympatier, maaffe ogſaa ædlere Bevæggrunde, føre ham over i det ny Kongeparti. Fra 1534 hører han til de Adelsmænd, der ſtøtter Kong Chriſtian den Tredje. 1540 ombyttede han Lyſaa Een i Bleking med Skjoldnæs og tog Bolig paa Borgen; 1544 fik han Skjoldnæs Een i Pant for en meget betydelig Pengesum, ſom han laante Kong Chriſtian, og ſamtidig beſtemtes det, at hans Huſtru ſkulde beholde Eenet efter ham i ſin Livſtid. Han var gift med en fremragende Kvinde, Eline Goje — Søſter til Herluſ Trolles Huſtru. Hun var, hedder det i Skildringerne, bekendt for ſin Gudsſrygt og ſine aandelige

Sysler. I Biblioteket i Stockholm findes endnu et omfattende Haandskrift af hende. Mourids Olsen døde 1550, og ni Aar efter ægtede hun Vincens Juel; allerede i 1563 døde hun dog under et Besøg hos sin Søster, Birgitte Gøje paa Ring Kloster. Hun stedtes til Hoile Side om Side med sin første Mand i Ringsted Kirke.

Til det gamle Stjoldnæs' sidste Historie er knyttet Beretningen om endnu en Kvindeskikkelse. Det synes som den gamle danske Adel i dens Blomstringstid omkring Reformationen har haft Evne til at frembringe adskillige Kvinder, hvis Navne Eftertiden maa nævne med Ære.

En af disse Kvinder er fru Anna Rosenkrans. Hun var Svigermoder til Mourids Olsen, idet hendes Mand var Albert Gøje, Broder til Eline G. Albert Gøje døde 1558, og hans Enke, Anna Rosenkrans, blev saaledes i sit 36te Aar Eneejer af vidtstrakte Godser i Danmark og Norge. Ikke uden Grund hedder det i Eig-prædikenen over hende, at hun var

„mandagtig“ i al sin færd. Men hun maatte ogsaa i 31 Aar udføre Mands Gerning; saa længe sad hun Enke, opdrog sine Børn, styrede sine vidtstrakte Godser, var sine Børns moderlige formynder og førte talrige Processer, bl. a. med sine Brødre om Slægtens norske Besiddelser. Men trods hendes, som det skulde synes mere end tilstrækkeligt omfattende Virksomhed, fik hun Tid til at overtage Len og saaledes skønt Kvinde træder hun ind i Rækken af Kronens Embedsmænd. Og hun var ingenlunde af de ringeste i denne Stilling.

Dette Len var Skjoldnæs. Kong Frederik den Anden havde ikke glemt de store Unionstraditioner. Den varmblodige og ikke altid lige om-tænksomme Monark havde taget Hævn for Nederlaget paa Kong Hans' Tid og underlagt sig Ditmarsken. Han omgaffes nu med Planer om at føje Sverigs Krone til de to andre nordiske Rigers.

Skjoldnæs i Lenstiden.

Imidlertid led Kong Frederik

stadig under Pengemangel og maatte som saa mange af sine forgængere og Efterkommere ty til den rige Adel. Af fru Anne Rosenkrans laante han saaledes et Pengebeløb, for hvilket den myndige frue sit Skjoldnæs Len som Pant. Dette skete i 1561.

Fru Anne havde Lenet inde i 5 Aar. Da den nordiske Syvaarskrig, der udsprang af Frederik den Andens Uergerrighed, udbrod i 1565, viste det sig i Virkeligheden at være en afgjort fordel for Lenet at have en kvindelig Lensmand. Forholdet var nemlig det, at under Krigen var næsten samtlige Lensmænd i Landet i felten, og hele Embedsførelsen maatte da overlades til Skrivere og fogder, der staltede og valtede, som de fandt for godt. I den Tid sad fru Anne paa Skjoldnæs og varetog selv sit Lens Tare.

Strænge Tider har det været for Bondestanden. Omkring Krigens Udbrud i 1565 vides Skjoldnæs Bønder at have maattet føre Ugtforseler helt til Køge for at bringe

de der samlede Lejetropper under Oberst Münchhausen Proviant.

Til fru Annes Ænsted knytter sig de Tildragelser, der lagde det gamle Skjoldnæs Slot i Ruiner.

Omkring 1566 begyndte Datidens store Stats- og finansmand Peter Ore til Gissfeldt som Rigets øverste Minister sin store Virksomhed for at gøre den meget indviklede Ænstedsværelse simplere og lettere overskuelig. Et af de første Æn, han havde sin Opmærksomhed fæstet paa, var Skjoldnæs, som han ønskede lagt under Københavns Æn, til hvilket hørte Smørum, Soffelund, Bjeverskov og Stevns Herreder samt Roskildegaard, og som paa den Tid indehaves af Ænsmænd Bjørn Andersen. Peter Ore fik ogsaa Kongens Bemyndigelse til at foretage denne foranstaltning, Summen, for hvilken Ænet var pantsat, skaffedes til Deje, og Bjørn Andersen henvendte sig til fru Anne om Sagen. Men fru Anne vilde ikke af med Skjoldnæs.

Bjørn Andersen mødte ganske vist med et kongeligt følgebrev, der sagde

hende, hvad hun havde at gøre; men fru Anne var kommet adskilligt til Hove og vidste, at Kongens Sind var noget uens. Der stod imidlertid i dette Tilfælde en stærk Vilje bag Kongens. Og følgen af fru Annes Vægning var blot, at hun fik et nyt Kongebrev, der paalagde hende at modtage Pengene, idet Kongen forsikrede, at det kun var Nødvendigheden, der tvang ham til at handle, som han gjorde.

At Kongen imidlertid var paa det rene med, at fru Anne endda kunde fra i Sinde at handle efter eget Tykke og gøre kraftige Modforestillinger, fremgaar deraf, at han gav Bjørn Andersen fuldmagt for forskellige Tilfælde.

Hr. Bjørn skulde saaledes lade Pengene blive liggende paa Skjoldnæs, lade følgebrevet læse, d. v. s. tinglæse, og derefter overtage Lenet uden Hensyn til den modvillige Dame.

Skulde fru Anne end yderligere rejse Modstand og f. Ex. forlange Penge i Opgæld, bemyndigedes Bjørn Andersen til at „finde Raad til at

fornøje hende", o: stille hende tilfreds.

Hvorledes det end gik eller ikke: fru Anne lod sig fornøje. Hun afstod Lenet, og det bedste Bevis paa, at hun ikke bar Nag i sit Hjærte til Kongen, var, at hun 1573 var tilfagt til og gav Møde sammen med 5 af Rigets fornemste fruer for at bistaa Dronning Sophie ved hendes Nedkomst paa Koldinghus. Og mange Aar efter, nemlig i 1588, ledsagede hun Kong Frederiks Eig fra Antvorskov til Roskilde. Aaret efter døde hun. Hun bisattes i Ringsted Kirke, men ligger begravet i Radsted paa Lolland.

— — Med Anne Rosenkrans' fratrædelse af Skjoldnæs Len var den gamle Skjoldnæs Borgs Skæbne beseglet. Hun afgav Lenet 1567.

Og allerede den 13. April 1567*) udstedte Frederik den Anden et Brev til Bjørn Andersen, i hvilket det paabødes denne at nedtage alle de

*) C. G. Val: Skjoldnæs Slot „Folketb.“ 1898.

Huse, som findes paa bemeidte Skjoldnæs, og Stenene sætte i Hobe og Tømmeret lægge vel tilsammen. Ni Dage efter faar Lensmanden Befaling til at sælge „foder og Halmtag“ til Bønderne, lade Murene blive staaende indtil videre, men sælge Smaatømmeret. En Del af Bygningsmaterialierne blev senere transporteret til Hillerød for at anvendes ved Opførelsen af Frederiksborg.

Jorderne, der havde hørt til Skjoldnæs Ladegaard, blev bortfæstede. En Del af Ruinerne blev staaende; men der var mange, der snart havde Brug for et Par Sten, snart for en Pind Tømmer, og de sidste Rester forsvandt saa grundigt, at der end ikke findes mindste Spor tilbage.

For Bønderne var det en Lættelse at blive af med Hovedgaarden. Men det varede kun kort. De maatte snart andet Steds hen for at opfylde deres Hovforpligtelser, og da det første Skjoldnæsholm opstod som en Afloser af det gamle Skjoldnæs, men paa et andet Sted, er Tyngen

sikkert hverken bleven større eller mindre.

Skjoldnæsholm opstaar.

Skjoldnæs var forsvundet. Dets Afløser blev Skjoldnæsholm. Som Lensgaard havde det udspillet sin Rolle. Som Herregaard skulde det leve ned til vor Tid.

Vor Tid har skabt et nyt Ord: „Herregaardslagter.“ Den Mand, vi nu skal beskæftige os med, burde, set under denne Synsvinkel, nævnes „Herregaardsopdrætter.“

Det var Henrik Müller, en hollandsk Købmands søn, der blev to Kongers betroede Mand, var et lige saa stort administrativt og købmandsmæssigt Geni, som han var tvetydig som forretningsmand, til lange Tider en af Rigets mest betroede Mænd og dets største Pengematador, til andre Tider under den alvorligste Anklage, saa atter ophøjet, endelig gaaet neden om, dømt af den offentlige Mening, vanæret og død i høj Alderdom.

Det er en fejl, at vor Historie for-

tæller os saa lidt om saadanne Stikfælsler som Henrik Müllers.

Hvad en Mand af hans Stobning, et hensynsløst Penge-Geni og en overlegen Dygtighed har betydet for sin Tid, er overordentligt.

Hvor dybt og stærkt har han grebet ind i sin Tids økonomiske og militære Politik, kan vi ikke udmaale.

Vi hører i de historiske Lærebøger mest om de officielle Politikere og Krigere, om Statsmændene og Kongerne, men Kapitalisten og Spekulanten, der maasse i mangt et Tilfælde foretog det afgørende Træk, kender vi lidet eller intet til.

Henrik Müller begyndte sin Uddannelse under Grev Rantzau til Breitenborgs Beskyttelse, studerede sammen med en Søn af denne ved Sorø Akademi, fik Ansættelse i det tyske Kancelli og gjorde allerede som 23aarig sin Lykke, idet han blev Kammerskriver hos Kong Christian den fjerde.

Snart efter blev han Tolder i København, og nu stiger hans Stjerne; han driver store Forretninger med

Hærens og Flaadens forsyninger, han købte i Udlandet og solgte i Indlandet, og da han selv stod for Toldvæsenet, var Fordelen ikke mindre end Omsætningen.

Rigens Hofmester paa den Tid var Corfitz Ulfeldt, der i ikke mindre Grad forstod sig paa at mele sin egen Kage.

Ulfeldts Haand vaskede Henrik Müllers. De blev begge velhavende Mænd.

Müller købte hele Kvartierer i København, og for hver Gang Kronen var kommet i Gæld til ham, lod han sig Jordegods udlægge for Pengene. Han byggede stort og flot, skaffede sig allehaande Privilegier, endogsaa til Vinudstækning, og han solgte store Varemængder til Hoffet til Priser med høje Renter. Da Frederik den Tredie hylledes og kronedes leverede Henrik Müller Vin og Kramvarer til et Beløb af 230,000 Rigsdaler. Og det var en god Stilling i den Tids Mønt.

Da det ramlede for Ulfeldt i 1651, traf der ogsaa Tordenbyger op over

Henrik Müller. Men — Regeringen kunde ikke undvære hans Penge! Han var nu bleven General-toldforvalter. Mægtige og rige Mænd stod rundt om, alle havde de fordringer paa Statskassen, og da Krigen kom i 1657, var Henrik Müller ikke alene en stor Leverandør, han var ogsaa en stor Patriot, der sammen med andre Pengemænd holdt en hel Hærsafdeling paa Benene.

Da fjenden stod for Københavns Volde, var hans velfyldte Pengekasse af uvurderlig Betydning for Regeringen, der uden ham vilde have været ilde stillet.

Harde han tidligere plukket Staten, saa viste han til Gengæld nu, at han havde forvaltet sit Pund godt.

Borgerlig født, som han var, stod han med sin politiske Samhu paa det københavnske Borgerstabs Side ved Enevældens Indførelse. Og saa vel havde han da forvaltet sit politiske Pund, at Statsforandringen 1660 satte ham i Spidsen for hele Statens Pengevæsen som Rentemester (finansminister.)

Det var ikke saa underligt, han blev det, saaledes som Statens Stilling var.

Krigen havde udpint Landet, og Henrik Müller, hvis Kasse havde staaet aaben, men som havde ført nøjagtig Bog over, hvad han gav ud, stod som en af Statens største fordringshavere.

Og da han havde faaet Jord i Pant for det, som Staten skyldte ham, viste det sig, at han raadede over 14,000 Tdr. Hartkorn, dvs. saadan noget som 2000 Bøndergaardes Jord.

Ved dette Udlæg kom Henrik Müller i Besiddelse af Skjoldnæsholm. Som vi har nævnt i tidligere Afsnit af disse Skildringer, laa der Masser af Bøndergaarde øde efter de ulykkelige Krige. Og nu slog han Jord sammen og lavede Herregaarde. Saaledes opstod Lejregård (nu Ledreborg) og Annebjerggaard i Ods herred.

Og han udvidede Herregaardsomraadet for en Mængde andre Herregaarde, særlig her paa Sjælland.

Hans Virksomhed var mangfoldig, han sendte Skibe til Grønland, drev Kobber- og Sølvværker i Norge, Sulferraffinaderier i København, Handel paa Island, drev Jord i alle Egne af Danmark, bestyrede Statens finanser og var Griffensfeldts højre Haand, som han en Gang havde været Ulfeldts.

— — Saa kom Christian den 5.s Unaade over Henrik Müller, en Revisionskommission nedsattes og fastslog, at han skyldte Staten 130.000 Rigsdaler og skulde erlægge en Bøde af 45.000 Rigsdaler for sin færd.

En Del af sit Jordegods tabte han ved Processer.

Selv døde han som en nedbrudt Mand, 83 Aar gl., og saa usle var hans Kaar, at hans Efterladte maatte ansøge om 500 Rigsdaler til at faa ham i Jorden for.

Hans Lig blev nedsat i familiegravstedet i den daværende Nikolaj Kirke i København.

Henrik Müller mistede Skjoldnæs-holm efter Kommissionsundersøgelsen i 1683, og dermed glider Herregaarden,

der havde haft 91 Tdr. Hartkorn, men hvortil der lagdes 3 Gaarde, saa at den fik 131 Tdr. Hartkorn, over i fyrsteligt Eje.

Det var næppe nogen Vinding for Bønderne paa Godset. Thi de fyrstelige Herrer havde næppe særlig stor Interesse for deres Bøndergods.

Den første Ejer var den fra Krigs-, Hof- og Elskovshistorien kendte Ulrik Frederik Gyldenløve, en uægte Søn af Frederik den Tredje, en fuldblodig Repræsentant for de kongelige Elskerindebørn, en stor politisk Dygtighed, en behændig Taktiker, men uden større lokalhistorisk Interesse. Dog fortjener det at nævnes, at han var en varm Ven af Oplysningen og ogsaa paa Skjoldnæsholm Gods gjorde forberedende Arbejder til forbedring af Skolevæsenet.

Hans Navn lever i Gyldenløves Høj, Sjællands højeste Punkt.

Men selvfølgelig har politisk Arbejde holdt ham borte fra Godset den meste Tid.

Gyldenløves Svigersøn, Christian

August til Augustenborg, har ingen lokalhistorisk Interesse.

Han folgte 1720 Gods og Gaard til Grev Ferd. Ant. Danneskjold-aguEivr for 52,000 Rigsdaler. Hans Historie kender vi lidet til. Men det vides, at han og Gyldenløve er Stifterne af frie Skoler paa Godsets Omraade, nemlig Jydstrup, Valsøllille, Haraldsted og Allindemagle.

Men større Betydning end nogen af disse Mænd fik en Kvinde.

Denne Kvinde var Grevinde Anna Joachimina Danneskjold, født Ahlefeldt, der 1766 har ladet bygge Skjoldnæsholms nuværende anseelige Hovedbygning. Det, der har skaffet hende Navn, er dog ikke Slottets Opførelse, men hendes Omfjorg for Bondevellet paa det Gods, hun havde faaet i Arv og Eje.

Eige op til vor Tid er denne Kvindes Minde blevet æret af den Befolkning, hun for snart halvandet Hundrede Aar siden levede iblandt. I en Skildring (folketidende 1898) skriver nuværende Lærer R. Andersen, Allindemagle: „Hos gamle folk

kan man endnu den Dag i Dag høre mangt et Træk — vandret fra Slægt til Slægt — der vidner om denne Kvindes varmtfølende og kærlige Hjerte." Efter alt, hvad der foreligger om hende, har hun været lige saa evnerig som varmhjertet og haft en lige saa klar forstaaelse af det nyttige i at skaffe saavel materielt som aandeligt set bedre Kaar for Befolkningen.

Fru Anna Danneffjold har Æren af at have traadt i de store Bondefrigøreres fodspor ved det Dokument, hun udstedte i 1780, og hvori der dels fastsattes bestemte Grænser for Hoveriet og Størrelsen af Jordfæstningsbeløbene og for Landgilden, dels fastsatte Bestemmelser, der tilsyneladende sikrede den Del af Godsjet, som for Øjeblikket var Bondejord, mod nogensinde at blive inddraget. Senere Ejere af Skjoldnæsholm respekterede ikke dette Dokument, der i trykt form opbevaredes af de fleste fæstebønder. Men Enkelthederne i denne Sag skal vi ikke her komme ind paa, da den forholdsvis nylig

har været behandlet indgaaende her i Bladet („folketid.“, 1905, Nr. 134, og følgende.)

Derimod fortjener Grevinde Danneffjolds varme Interesse for Oplysningen at nævnes. Et Vidnesbyrd herom er, at hun stiftede den første Skole i Valsømagle. 1777 udsteder hun en fundats, i henhold til hvilken Skolen opføres som et 6 fags Hus med Teglmur og Bindingsværk. „Baade er det — hedder det i Bestemmelsen — en sand Kristens Pligt, at Guds Ære kan stedse mere udbredes og er Vejen til Haraldsted lang, ligesom Valsømagle er Gudssets største By“, og derfor besluttede hun at opføre Skolen.

Grevinde Danneffjold nedbrød Henrik Müllers Skjoldnæsholm og opførte 1766 det nuværende Skjoldnæsholm.

1794 folgte hun Gudsset — atter til en Kvinde (Kvinderne har i det hele taget spillet en Rolle i Skjoldnæsholms Historie.) Den ny Køberste var Etatsraadinde Anne Marie Neergaard, f. Møller, og hermed

gaar Stjoldnæsholm altsaa over i den Neergaardske Slægts Eje. Købesummen var 128,000 Rigsdaler. Hun overdrog den 2 Aar efter til sin Son.

Men Neergaardernes forhold til Stjoldnæsholm har tidligere været indgaaende skildret („folketid.“ 1905, Nr. 134 o. flg.), og da vi ønsker at give en samlet fremstilling af denne Herregaards-Slægts fremkomst og Indflydelse paa Godsannelserne i Midtsjælland vil vi slet ikke gaa i Enteltheder angaaende Stjoldnæsholms senere Skæbne, der ogsaa til dels hører Nutiden til. Vi slutter altsaa foreløbig her og gaar videre i Skildringen af andre forhold Norden for Søerne.

Afsnittet „Norden for Søerne“ vil senere hen blive fortsat med Skildringer fra andre Egne end de alt omtalte.

Magister — Livsfange — Lensmand.

Naar Valdemarstidens Minder i Ringsted Kirke saa nogenlunde — trods megen senere Uforstand og Pietetsløshed — bevaredes Eftertiden til vore Dage, skyldtes dette mere end nogen anden Abbed og Lensmand Ivar Bertelsen af Ringsted Kloster. Denne Mand indtager i mange Henseender en saa mærkelig Stilling i sin Tid, at hans Livsfløbne vel er værd at kende. Saa mærkelig er den, at han kommer her til Egnen som en ussel fange i Sorø Kloster og ender med at blive forstander og Lensmand.

Han fødtes omkring 1550 som Søn af nogle fattige fiskerfolk i Middelfart. Efter at have taget teologisk Examen, uden at vi ved, hvem der har støttet ham, blev han

Kapellan i Kolding. Her træffer han sammen med Kong Christian den Tredie, faar paa den bekendte Teolog Niels Hemmingsens Anbefaling kongelig Understøttelse til et Studieophold i Wittenberg, hvor han hørte selve Philip Melanchtons forelæsninger. Kun 29 Aar gammel kommer han 1559 tilbage og bliver Professor ved Københavns Universitet.

fra nu af begynder hans Livsløb at anflaa den bugtede form. Han har aabenbart været en baade fordomsfri og frittalende Mand. Og navnlig sin Tales frihed synes at have bragt ham i stærk Uoverensstemmelse med flere af de lærde Professore, hvem han bestyldte for ikke at omfatte deres Lærergæring med tilstrækkelig Alvor og Omhu. I den Strid, der deraf opstod, kom Bort Bertelsen til at ligge under. Han maatte opgive sin Professorstilling i Deltalenhed og drog atter til Wittenberg, hvor han nu opholdt sig i fire Aar; 1565 kommer han atter tilbage til København og bliver Professor i Pædagogik. Om Stridig-

hederne mellem ham og de andre Professorer har fortsat sig eller, hvad der er Grunden, vides ikke. Men allerede samme Aar fik Kong Frederik den Anden ham ansat som Sognepræst i Stege paa Møen.

Men nu begynder hans Kvaler. De første er af en ret ejendommelig Natur, men ikke desmindre typiske for Tiden. I Stege var der en Præsteenke paa Kaldet, og nu var det efter Reformationen bleven god Skik i Danmark, at de unge Præster „udvalgte“ forgængerens Enke til deres Livsledsagerinde; da hun i Reglen var noget til Aars, vilde hun selvfølgelig inden for en overfluelig Tid falde fra, og Præsten kunde da udsøge sig en yngre Livsledsagerinde, der, naar han hensev i Herren, kunde overgaa til hans Efterfølger. I Stege har der utvivlsomt været en hel kraftig Præsteenke; hun havde i hvert fald allerede overlevet to Præster. Ivar Bertelsen var ugift, og hun havde da al Udset til at faa den ny, kun fem og tredive Aar gamle Præst, til Ægteherre. Ganske vist var han

trolovet, og Trolovelse kunde i den Tid vanskeligere ophæves end Ægte-
skab i vore Dage („Trolovelsen“ som
offentlig Handling afflaffedes først
1799); hans Trolovede var den dydige
Pige Kirstine Sørensdatter i Ribe;
men alligevel opløste Magister Ivar
Trolovelsen — til at begynde med,
til stor Fryd for Præsteenken. Hun
blev imidlertid sort stuffet, for enten
nu Hr. Ivar har gjort bitre Er-
faringer ved sin Ribe-Trolovelse, eller
han har fundet Præsteenken for
antik, nok er det, han vilde ikke
ægte hende.

Menforagtet Kvindeelskov vender sig
let til bittert Had.

Frederik den Anden laa den Gang
i Krig med Sverig (den nordiske
Syvaarskrig 1563—70), og da han
jævnlig var i Pengetrang, havde han
blandt andet pantsat Møen for et
større Laan hos en pommersk Penge-
og Adelsmand. Denne Herre tog
Indtægterne af Møen ved en foged.
Nu er det sandsynligt, at Ivar Ber-
telsen med sin udprægede Retsfærdig-
hedsfølelse har talt Borgeres og

Bønders Sag over for en haardhændet udenlandsk foged. fogden blev i hvert fald Hr. Ivars svorne fjende. Blandt andet brugte hans Knægte et Billede af Hr. Ivar at skyde til Maals efter under deres Daabenøvelser. Den forsmædede Præsteente og fogden sluttede sig nu sammen og benyttede sig af et forhold, som har kulturel og kristelig-historisk Betydning.

Det var en ældgammel Tro i Norden, at den fødende Moder efter fødselen var „uren“, og at det nyfødte Barn var besat af en ond Aand. Denne „onde Aand“ skulde uddrives ved Daaben, ved hvilken der derfor anvendes en Besværgelsesformular. Den var brugt i den katolske Tid og i Hovedsagen bibeholdt af Luther; men adskillige var imod den. Og Hr. Ivar som den fribaarne Mand, han var, strog af sine Daabshandlinger helt Ordene: „far ud, du urene Aand!“ Men Spørgsmaalet om Djælebesværgelsens Anvendelse ved Daabshandlinger var netop et af Stridspunkterne mellem

de rettroende Lutheranere og Calvinisterne. Og i de Tider, saa nær efter Reformationen, kendte man ikke til fordragelighed.

Hr. Ivar blev anklaget, dels for dette ulutherste forhold, dels for Udeblivelse fra Retten og dels for at have brudt Trolovelsen med Kirstine Sørensdatter. Det hjalp ikke, at han forsvarede sig med, at selve den lærde Niels Hemmingsen havde udtalt Trolovs om Djævelsfrærgelsens Bestimmelighed, eller at han orlyste, at han og hans Trolovede samt dennes Familie var kommen nogenlunde til Overensstemmelse med Hensyn til Trolorelsens Ophævelse. Han havde sat sig op mod den kirkelige Ørigheids Bud, og han havde brudt et forhold, om hvilket den lærde Niels Hemmingsen udtalte de interessante Ord: „Det har altid været holdt her i Landet, at de folk, som har hinanden trolovet og har Vidnesbyrd og Bevisning herom og har givet hinanden fæstegave, er Ægtefolk for Gud og Verden.“ Niels Hemmingsen holdt for, at Magister Ivar „var

værd en møgit haard Straf", og at han ikke maatte gifte sig, saalænge den vedkommende Person levede.

Retsfagen, som var saare vidtløftig, og i hvis Paaløbelse mange lærde Mænd deltog, endte med det for Ivar Bertelsen lidet oplivende Resultat, at han dømtes til Døden for Uldighed mod gejstlige og verdslige Love og Ørighed. Dommens Haardhed kan kun forklares med den overordentlige Strenghed i alle religiøse Spørgsmaal paa et Tidspunkt, hvor man stod midt i Estervirkningerne af den forbitrede Kirkestrid.

Den forsmaaede Præsteente, der havde faaet Livet af sine to Ægte-mænd, syntes saaledes at skulle faa Held til ogsaa at se Ivar Bertelsens Livslys udslukkes, saaledes at hun atter kunde faa Held til at optage sin „velsignelsesrige“ Virksomhed blandt de Stege Præster.

— Ivar Bertelsen slip dog med Livet. Paa sine Dommeres forbøn blev han af Frederik den Anden benaadet, dog paa Betingelse af, at han skulde hensesidde som fange paa Sorø

Kloster, og at det skulde koste ham hans Liv, hvis han gjorde forsøg paa at flygte. Han skulde tilstaa, at han havde fortjent evigt fængsel, fordi han havde „fortørnet Gud og kongelig Majestæt“, og endelig skulde han fremtidig afholde sig fra enhver Udtalelse i den Sag, for hvilken han var dømt.

Selvfølgelig vilde Hr. Ivar gerne frelse sit Liv, men skrive under paa en Erklæring som den ovenfor omtalte, vægrede han sig bestemt ved. Halsbugge Manden har de gudfrygtige Myndigheder dog næppe været stemt for; det gjaldt blot at „statuere“ et tilpas afstrækkende Exempel, og med stor Behændighed lykkedes det da endelig efter mange Anstrengelser Hofpræsten og en Professor at faa Hr. Ivars Underskrift; senere tog han rigtignok over for Sjællands Biskop „Tilstaaelsen tilbage“, som det nu hedder. Men officielt blev det ikke gjort. Og Gejstlighed og Kongemagt vandt saaledes over for Offentligheden den attraaede Sejr. Forøvrigt søgte man

ogsaa at faa Hr. Ivar til at ægte den dydsirede Kirstine Sørensdatter for derigennem at fastslaa, at han ogsaa erkendte Trolovelsens Ubrødelighed. Men paa dette Punkt stod han helt fast. „Jeg begærer at være for mig og hun for sig!“ sagde Hr. Ivar, da man fristede ham med Jomfru Kirstine. Saa kom Hr. Ivar i forvaring hos Abbed Morten Pedersen i Sorø.

Klostret i Sorø havde efter Reformationen faaet en ret ejendommelig Anvendelse. Dets Gods var ganske vist inddraget under Kronen, men ligesom Ringsted Kloster blev det dog styret under ret fri former. Dertil havde Klostergodsets Præster — som en Lønning fra Munketiden — endnu Bolig i Klosters rummelige Bygninger. Endvidere brugtes en fløj af Klostret som forvisningssted for Gejstlige, der havde forset sig mod gejstlige Løse. Endelig havde Klostret, som ogsaa Ringsted Kloster, forpligtelse til at huse Kongen eller Rigsraaderne, naar disse var paa Rejse.

Man forstaaer deraf, at der har rørt sig et ret broget Liv bag de ærværdige Mure. Ivar Bertelsen fik anvist en Celle, kunde frit benytte Klostersets righoldige Bogsamling og færdes omkring inden for dets Omraade. Men at han skulde afholde sig fra at hverve Profelyter blandt de mange Præster, der boede her, havde han jo lovet.

Efter alt, hvad man kan skønne om Ivar Bertelsens hele Person, har det sikkert vint ham meget, at han havde ladet sig afvinge en Erklæring, modsat hans inderste Overbevisning. Han vides da ogsaa at have grundet alvorligt over dette Spørgsmaal (om de Ulyfødte ved deres fødsel skulde være besat af en ond Aand, der skulde uddrives); og selv om hans fattige Kaar gjorde det fornødent for ham at anvende en god Del Tid til at bøde paa sin eneste Klædning, der tilsidst blev saa arm, at den næppe kunde skjule hans Nøgenhed, saa greb de teologiske Spørgsmaal ham dog snart stærkt. Thi den Omstændighed, at nogle af hans Venner indgav et

Brevskrift og deri anførte, at Ivar Bertelsens Anskuelse om Djævelbesværgelsen ved Daaben vist egentlig ikke var mere kætteriske end Niels Hemmingsens, kaldte denne store Mand frem med en lang Skrivelse til Hr. Ivar. Niels Hemmingsen er naturligvis bleven ængstelig for, at han ogsaa skulde komme i forelgenhed med „Gud og kongelig Majestæt“, og han skrev til Hr. Ivar et Tordenbrev for, hvad man havde villet skændigen paalyve ham, den teologiske Professor. Ivar Bertelsen svarede saa bittert, som hele hans uheldige Stilling kun vel kan forklare, og rettede skarpe Bebrejdelser mod Niels Hemmingsen, ja, sluttede endog med den ret nærgaaende Bemærkning: „Gid Du havde levet lige saa lykkelig i din gifte Stand, som jeg i min ugifte.“

Noget positivt kom der ikke ud af Brevskiftet mellem de to lærde Herrer. Hr. Ivars fangenskab blev ikke blidere efter det. Han fordybede sig i sine teologiske Undersøgelser og udformede nærmere i et Par latinske

Strifter, der dog først tryktes over hundrede Aar efter, sit Syn paa Djælebesværgelsen ved Daaben, den, han betegner som „en forfærdelig Brøde“, „en Gudsbespottelse.“

Alle forsøg paa at bevæge Kongen til at ophæve den strenge forvisning mislykkedes. At fangen selv be- tragtede den Erklæring, han i sin Tid havde afgivet, som betydnings- løs, fremgaar deraf, at han nu — naar man stillede Tilbagekaldelse af hans Opfattelse af Djælebesværgelsen som Vilkaar for Benaadning — be- tegnede det som skammeligt og ugude- ligt, at man under Trusei om evigt fængsel vilde aftvinge ham en saa- dan Tilstaaelse.

Fiskersønnen fra Middelfart, der ved Lærdom og boglig Dygtighed havde drevet det til at blive Lærer ved Rigets højeste Undervisnings- anstalt, levede nu paa tredje Aar i den ynkkeligste fattigdom i Sorø Kloster.

Men som det ofte gaar: Naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest. Frederik den Anden, der ofte laa paa

Rejse mellem København og Antvorskov Slot ved Slagelse. overnattede en Gang i 1650 i Sorø Kloster, og her blev den nærmest som en forfulten Omstrejfer paaflædte Magister og forhenværende Universitets-Professor og Præst fremstillet for Kongen. Dog blev det ikke Djævlbesværgelsen, at Samtalen kom til at dreje sig om. Emnet var mere neutralt. Som vi senere skal se, havde Ivar Bertelsen ved Siden af sin teologiske ogsaa en udpræget historisk Interesse. Han havde i Sorø fordybet sig i Studiet af de gamle Eigestene over den Hvideste Slægt, og derom drejede Samtalen med Kongen sig formentlig i Hovedsagen. Sandsynligvis er der dog ogsaa andre, alvorligere Emner bleven berørte. Hvorom alting er: Resultatet af Forhandlingen blev, at Ivar Bertelsen ikke alene fik en ny Klædning af selve Kongl. Majestæt, men ogsaa friheden.

Og i Begyndelsen af det nye Aar udnævntes Ivar Bertelsen til Abbed og Lensmand af Ringsted Kloster. Hans tidligere Ejendele

og Ejendomme blev ham udleverede; senere forlenedes han med et Kannikendomme i Aarhus, fik baade Magleby og Storehedinge Kongetiende, og endnu samme Aar (30te Oktober) blev han Morten Pederssens Afloser som Abbed i Sorø Kloster — hvor han for blot et Aar siden havde været fange i de usleste Aaar.

Det menes med Bestemthed, at Ivar Bertelsen gennem en lang Aar-række har været Frederik den Andens Raadgiver ogsaa i Samvittigheds-sager. Hans Hovedgærning i de tolv Aar — til dennes Død 1583 — faldt ved Ringsted Kloster. Men baade ved Sorø og Ringsted Klostre gennemførte han en betydningsfuld Reformation, idet han ophæver den gamle, fra Munketiden arvede Ordning, at Omegnens Præster skulde bo paa Klostrene. Dette unaturlige forhold veg nu for det mere tidsvarende, at Præsterne boede blandt deres Sognebørn. Medens de andre Lensmænd paa Ringsted Kloster — paa en enkelt Undtagelse nær — ikke har indlagt sig nogen fortjeneste af den Maade,

hvorpaa de røgtede deres Hverv som Kirkens Vogtere, har Ivar Bertelsen paa dette Omraade udfoldet et betydeligt Arbejde. I hans Tid (6te Juni 1561) besluttede Frederik den Anden, at Klosterkirken skal være Byens Sogneskirke i Stedet for den gamle, faldefærdige St. Hans Kirke. Ved Samarbejdet mellem Kongen og Ivar Bertelsen træffes der Bestemmelse om Kirkens Udstyr med Stole i Stedet for de mange Altre fra den katolske Tid. Der blev draget Omfjerg for Kongegravene, og den latinske Skole, som underholdtes af Klostersgodset og havde Undervisningsrum i Kapellet ved den søndre Korsfløj oprettedes (nedlagt 1759.)

Ivar Bertelsen, der efter at være kommet til kongelig Naade ægtede en adelig Dame af Slægten Mule, døde 1583. I hans sidste Leveaar udstedte Frederik den Anden — muligvis ogsaa paa Ivar Bertelsens foranledning — en forordning om, at „efterdi vi forfare, at her til Dags ikke haver været nogen Domhus udi vor Købstad Ringsted, hvorudi Landsting

kunde holdes“, da havde Kongen besluttet, at „den norderste Cappel ved Ringsted Kirke, skal altid herefter være og blive Dombus.“

At han — Smaamands sønnen fra den fjerde Købstad — har været en saare ejendommelig Skikkelse, viser hele hans Livsløb. Han har været en Mand med en fast Vilje, en klar Forstand og stor Virketrang, og hans Historie er ved mange Traade knyttet nær til Midtsjælland.

— — Det kan muligvis i denne forbindelse interessere at erfare, at Djælebesværgelsen ved Daaben, der kom til at spille saa stor en Rolle i Ivar Bertelsens Liv, flere Gange i de følgende Menneſtealdrer gav Anledning til teologiske Stridigheder. Christian den fjerde tog i 1606 afgjort Ordet imod den og lod trods en Del af Gejstlighedens Modvilje i 1606 sin Datter Elisabeth døbe uden Besværgelsen. Men Striden fortsattes, og Kongen skiftede Mening. Den varmeste Forfægter for Besværgelsens Afſkaffelse, Professor ved Københavns Universitet, Venuſin, tog

fig sluttelig denne Sagernes Vending
saa fortvivlet nær, at han druknede
sig i en Brønd i Sorø. Saaledes
kom Sorø endnu en Gang til at
spille en Rolle i denne Strid. Men
Bespørgelsen holdt sig endnu officielt
i lange Tider derefter og affattedes
først ved en forordning 1783.

Kilder.

Mine væsentligste Kilder har været:

Afhandlinger i forskellige Aargange af Historisk Tidsskrift (af Joh. Steenstrup, Sigurd Nygaard m. fl.) — Afh. i Kirkehist. Samlinger. — Troels Lund: Dagligt Liv i Norden. — Aarbog for nordisk Oldkyndighed (forsk. Aargange). — Pontoppidan: „Den danske Atlas“.

Enkelte Uddrag af Skjoldnæsholm Birks Retsprotokoller. — Gravskrifter fra enkelte Kirker paa Egnen. Sev. Kjær: „Fra Stavnsbaandets Tid“. — Henry Petersen: „Nordiske Fortidsminder“. — Stemann: „Dansk Retshistorie“. — Elvius: „Dansk Præstehistorie“. — Trap's Beskrivelse af Danmark. Bjerre og Søgaard: Danske Bider og Vedtægter. — P. Lauridsen: Den gamle danske Landsby. Henry Petersen: Kilden og Kapellet ved Haraldsted. — Gustav Bang: Kirkebogsstudier. — Danske Magazin (forskellige Aargange). — Saxo Grammaticus: Danmarks Kronike. — Sejer Mähling Beyer: Bringstrups og Sigerstedes geografisk-historiske Beskrivelse.

Forskellige Udstykningskort i Matrifulsarkivet. — Bricka: Biografisk Lexikon og forskellige andre Haandbøger. — Bering Visberg: Fra gamle Dage. —

Kr. Erslev: Danmarks Ven og Pensmænd. — Tidsskriftet: Fra Arkiv og Museum (forskellige Aargange). — J. V. Heiberg: B. A. Heiberg og Thomasine Gyllembourg. — Peder Palladius Visitatsbog. — Samme: Om den store Gudsbespottelse 1557. — Richardt og Becker: Danste Herregaarde. — W. Møllerup: Billecetten. — Reinhardt: Baldemar Atterdag. — Hoffmann: Belfortjente danste Adelsmænd. — J. M. Thiele: Den danste Almues overtroiske Meninger. — Vegtrup: Beskrivelse af Agerdyrkningens Tilstand 1803.

Mange Optegnelser gjort i Ny og Næ under Læsning.

Endvidere skylder jeg Tak til forskellige Mænd paa Ringstedegnen for ydet Bistand ved Fortælling af Ting, som har levet i Folkemunde.

„Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie“ er et Fritidsarbejde. Som saadant skal det bedømmes. Udarbejdelsen af det følgende Ufsnit er paabegyndt.

Forf.

